

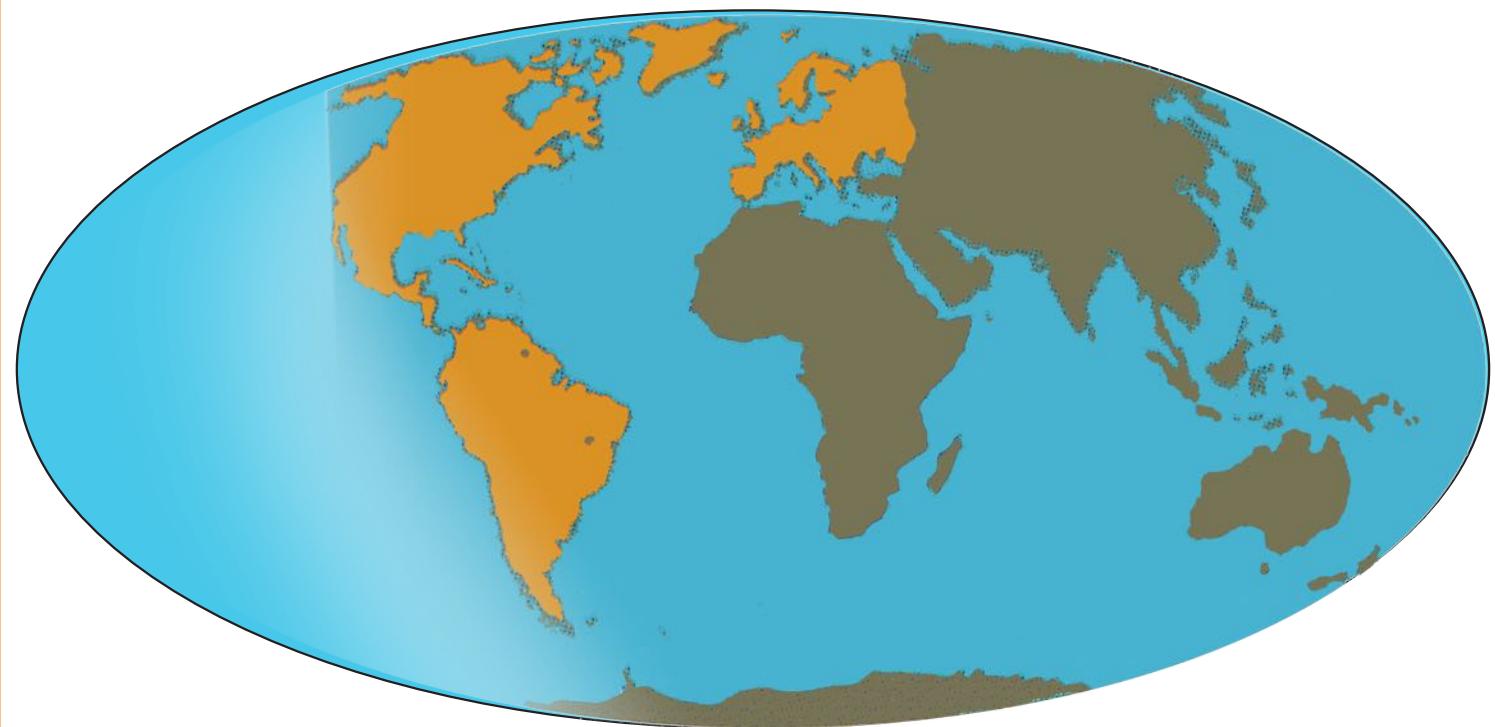

د پوهنې وزارت

جغرافیه

اټم ټولگي

جغرافیه - حکومتی

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د توري
دا وطن د ټولوکور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجردی
براھوي دي، قزلباش دي
دا هېواد به تل حليبي
په سينه کې د آسيا به
نوم د حق مو دی رهبر

دا عزت د هر افغان دی
هر بچي يې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیريان، نورستانيان
هم ايماق، هم پشه يان
لكه لمړ پرشنه آسمان
لكه زره وي جاويдан
وايو الله اکبر وايو الله اکبر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د پوهنې وزارت

جغرافیه اتم ټولگی

۱۳۹۸ ه.ش

د کتاب څانګړتیاوې

مضمون: جغرافیه

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د جغرافیه دیپارتمنت علمي او مسلکي غړي

ادیت کوونکي: د پښتو ژې د ادیت د څانګړي علمي او مسلکي غړي

تولګي: اتم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکي: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

خپروونکي: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپ خونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دي. په بازار کې يې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغروونکو سره قانوني چلنډکېږي.

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او بینونکي خدای ﷺ شکر په خای کوو، چې مور ته یې ژوند رابنلی، او د لوست او لیک له نعمت خخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې د الهي لومنې پیغام ورته (لوستل) و، درود وايو.

خرنګه چې ټولو ته بنکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمريز کال د پوهنې د کال په نامه نومول شو، له دې امله به د ګران هپواد بنوونيز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. بنوونکي، زدهکونونکي، کتاب، بنوونځي، اداره او د والدینو شوراګانې د هپواد د پوهنې نظام شپږگونې بنسټېز عناصر بلل کېږي، چې د هپواد د بنوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشترابه مقام، د هپواد په بنوونيز نظام کې دودې او پراختیا په لور بنسټيزو بدلونونو ته ژمن دی. له همدي امله د بنوونيز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لوړې توپونو خخه دي. همدارنګه په بنوونځيو، مدرسوا او ټولو دولتي او خصوصي بنوونيزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کيفيت او توزيع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې خای لري. مور په دې باور یو، چې د باکيفيته درسي کتابونو له شتون پرته، د بنوونې او روزنې اساسی اهدافو ته رسپدلي نشو. پورتنيو موخو ته درسپدو او د اغښناک بنوونيز نظام درامنځته کولو لپاره، دراټلونکي نسل دروزونکو په توګه، د هپواد له ټولو زره سواندو بنوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو خخه په درناوي هيله کوم، چې د هپواد بچيانو ته دې درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېردولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په ديني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زيار او کوشنب وکړي. هره ورڅ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې دن ورڅي ګران زدهکونونکي به سباد یوه پرمختللي افغانستان معمaran، او د ټولنې متمن او ګټور او سپدونکي وي. همدا راز له خورو زده کوونکو خخه، چې د هپواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، خو له هر فرصت خخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د خيرکو او فعلو ګډونوالو په توګه، او بنوونکو ته په درناوي سره، له تدریس خخه بنه او اغښناکه استفاده وکړي. په پاي کې د بنوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د بنوونيز نصاب له مسلکي همکارانو خخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستري کېدونکي هلې کړي دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷺ له دریار خخه دوي ته په دې سپیڅلې او انسان جوړونکې هڅې کې بريا غواړم. د معاري او پرمختللي بنوونيز نظام او د داسې ودان افغانستان په هيله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دكتور محمد ميرهوسن بلخي

فهرست

گنہ	عنوانوںہ		مخونہ
- ۱	لومپی چپرکی	(۱).....	لومپی چپرکی
- ۲	د چپرکی موخی	(۲).....	د چپرکی موخی
- ۳	لومپی لوست - د اروپا لوبیہ وچہ وپیزنسی	(۳).....	لومپی لوست - د اروپا لوبیہ وچہ وپیزنسی
- ۴	د اروپا د طبیعی جغرافی په هکله خه پوهپرئ؟	(۵).....	د اروپا د طبیعی جغرافی په هکله خه پوهپرئ؟
- ۵	دویم لوست - الف : د اروپا د لوبی وچی غرونہ	(۵).....	دویم لوست - الف : د اروپا د لوبی وچی غرونہ
- ۶	درپم لوست - ب: سیندونہ	(۷).....	درپم لوست - ب: سیندونہ
- ۷	خلورم لوست - ج: د اروپا د جھیلونو په هکله خه پوهپرئ؟	(۱۱).....	خلورم لوست - ج: د اروپا د جھیلونو په هکله خه پوهپرئ؟
- ۸	پنٹم لوست - د اروپا د سمندرگیو (بحیرو) په هکله خه پوهپرئ؟	(۱۳).....	پنٹم لوست - د اروپا د سمندرگیو (بحیرو) په هکله خه پوهپرئ؟
- ۹	شپریم لوست - د اروپا د لوبی وچی د خلیجونو په هکله خه پوهپرئ؟	(۱۵).....	شپریم لوست - د اروپا د لوبی وچی د خلیجونو په هکله خه پوهپرئ؟
- ۱۰	اووم لوست - د اروپا لوبیہ وچہ خرنگہ اقلیم لری؟	(۱۷).....	اووم لوست - د اروپا لوبیہ وچہ خرنگہ اقلیم لری؟
- ۱۱	اتم لوست - د اروپا د سیاسی جغرافی په هکله خه پوهپرئ؟	(۲۱).....	اتم لوست - د اروپا د سیاسی جغرافی په هکله خه پوهپرئ؟
- ۱۲	نهم لوست - د اروپا د بشری جغرافی په هکله خه پوهپرئ؟	(۲۵).....	نهم لوست - د اروپا د بشری جغرافی په هکله خه پوهپرئ؟
- ۱۳	لسم لوست - د اروپا د لوبی وچی د رثی او نژاد په هکله خه پوهپرئ؟	(۲۹).....	لسم لوست - د اروپا د لوبی وچی د رثی او نژاد په هکله خه پوهپرئ؟
- ۱۴	یوولسم لوست - د اروپا د دین او مذہب په هکله خه پوهپرئ؟	(۳۳).....	یوولسم لوست - د اروپا د دین او مذہب په هکله خه پوهپرئ؟
- ۱۵	دولسم لوست - د اروپا د اقتصادی جغرافی په هکله خه پوهپرئ؟	(۳۵).....	دولسم لوست - د اروپا د اقتصادی جغرافی په هکله خه پوهپرئ؟
- ۱۶	دیارلسم لوست - د اروپا د کانونو او صنایعو په هکله خه پوهپرئ؟	(۳۹).....	دیارلسم لوست - د اروپا د کانونو او صنایعو په هکله خه پوهپرئ؟
- ۱۷	خوارلسم لوست - د اروپا د لوبی وچی د ترانسپورت په هکله خه پوهپرئ؟	(۴۳).....	خوارلسم لوست - د اروپا د لوبی وچی د ترانسپورت په هکله خه پوهپرئ؟
- ۱۸	پنځلسم لوست - هوایی کربنې	(۴۵).....	پنځلسم لوست - هوایی کربنې
- ۱۹	دویم چپرکی	(۵۰).....	دویم چپرکی
- ۲۰	د چپرکی موخی	(۵۰).....	د چپرکی موخی
- ۲۱	شپارپسм لوست - د امریکا د لوبی وچی د جغرافیا یی موقعيت په هکله خه پوهپرئ؟(۵۱)	(۵۱).....	شپارپسм لوست - د امریکا د لوبی وچی د جغرافیا یی موقعيت په هکله خه پوهپرئ؟
- ۲۲	اوولسم لوست - د امریکا د لوبی وچی د کشف په هکله خه پوهپرئ؟	(۵۳).....	اوولسم لوست - د امریکا د لوبی وچی د کشف په هکله خه پوهپرئ؟
- ۲۳	اتلسنم لوست - طبیعی جغرافیه	(۵۵).....	اتلسنم لوست - طبیعی جغرافیه
- ۲۴	الف - د امریکا د لوبی وچی د غرونو په هکله خه پوهپرئ؟	(۵۵).....	الف - د امریکا د لوبی وچی د غرونو په هکله خه پوهپرئ؟
- ۲۵	نویلسم لوست - ب . د امریکا د سیندونو په هکله خه پوهپرئ؟	(۵۹).....	نویلسم لوست - ب . د امریکا د سیندونو په هکله خه پوهپرئ؟

سلم لوست - د جنوبي امريكا سيندونه.....	- ۲۶
يو ويشتمن لوست - ج - د امريكا د جهيلونو په هکله خه پوهېږي؟.....	- ۲۷
دوه ويشتمن لوست - د - د امريكا د سمندرګيو په هکله خه پوهېږي؟.....	- ۲۸
درويشتم لوست - ه - د امريكا د لوبي وچې د خليجونو په هکله خه پوهېږي؟(۷۱)	- ۲۹
خلورويشتمن لوست - د جنوبي امريكا خليجونه.....	- ۳۰
پنځه ويشتمن لوست - و - د امريكا د لوبي وچې د اقليم په هکله خه پوهېږي؟... (۷۵)	- ۳۱
شپړويشتمن لوست - د امريكا د سياسي جغرافي په هکله خه پوهېږي؟ ..... (۷۹)	- ۳۲
اووه ويشتمن لوست - دamerika د لوبي وچې د بشري جغرافي په هکله خه پوهېږي؟(۸۱)	- ۳۳
الف - نژاد او رېبي	
(۸۱).....	
اته ويشتمن لوست - ب: د امريكا د نفوسو او مذهب په هکله خه پوهېږي؟.....(۸۰)	- ۳۴
نهه ويشتمن لوست - د امريكا د اقتصادي جغرافي په هکله خه پوهېږي؟.....(۸۷)	- ۳۵
دېرشم لوست - لاتينه امريكا	- ۳۶
يو دېرشم لوست - د شمالي امريكا د موacialati جغرافي په هکله خه پوهېږي؟(۹۰)	- ۳۷
دوه دېرشم لوست - جنوبي امريكا	- ۳۸
جغرافيائي اصطلاحات	- ۳۹
(۱۰۴).....	

لومړۍ څېرکي

اروپا

په دې څېرکي کې لاندې موضوعګانې لولو:

د اروپا لویه وچه و پېژنۍ
جغرافیایی موقعیت او خلور خواوې

طبیعی جغرافیه

الف- غرونه

ب- سیندونه

ج- جهیلونه

د- سمندرگی (بحیرې)

ه- خلیجونه

و- اقلیم

سیاسی جغرافیه

بشری جغرافیه

اقتصادی جغرافیه

مواصلاتی جغرافیه

د څېرکي موختي

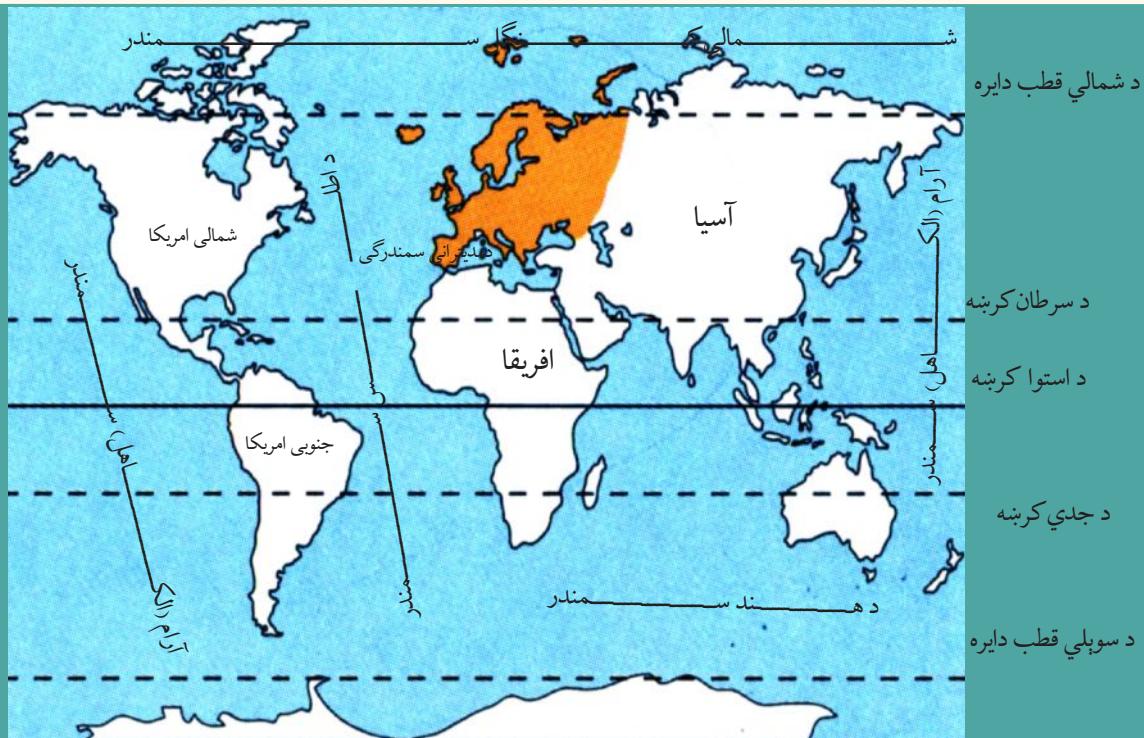
ګرانو زده کوونکوا په دې څېرکي کې به لاندې بنیو علمي موخو ته ورسپړئ:

- د اروپا د لوپې وچې جغرافیایي موقعیت
- د اروپا د لوپې وچې مهم غرونه
- د اروپا د لوپې وچې مهم سیندونه
- د اروپا د لوپې وچې مهم سمندرګي او جهیلونه
- د اروپا د لوپې وچې خلیجونه
- د اروپا د لوپې وچې اقليم
- د اروپا د لوپې وچې سیاسي جغرافیه (سرحدونه او هبادونه)
- د اروپا د لوپې وچې بشري جغرافیه (نفوں، نژاد، ژې او دین)
- د اروپا د لوپې وچې اقتصادي جغرافیه (کرنه، صنعت، سوداګري او اړیکې)
- د اروپا مواصلاتي جغرافیه (حُمکنۍ، سمندری او هوایي ترانسپورت)

ګران زده کوونکي، کولای شي لاندې مهارتونه سرته ورسوي:

- د اروپا د لوپې وچې نقشې رسمول او د سیاسي پولو پېژندل.
- د اروپا د نقشې پر مخ د سیندونو او غرونو تشخیصو.
- د اروپا د لوپې وچې د سیاسي واحدونو پېژندل
- د اروپا د لوپې وچې د نقشې پر مخ د مهموکرنیزو تولیداتو پېژندل.
- د اروپا د لوپې وچې د نقشې پر مخ د مشهورو کانونو پېژندل.
- د اروپا د لوپې وچې د نقشې پر مخ د مشهورو بندرونو پېژندل.

د اروپا لویه وچه و پېژنۍ

پورتني شکل ته وگوري، کومو سمندرونو او سمندرگيو اروپا را چاپره کړي ده؟ د اروپا جغرافيايي موقعیت

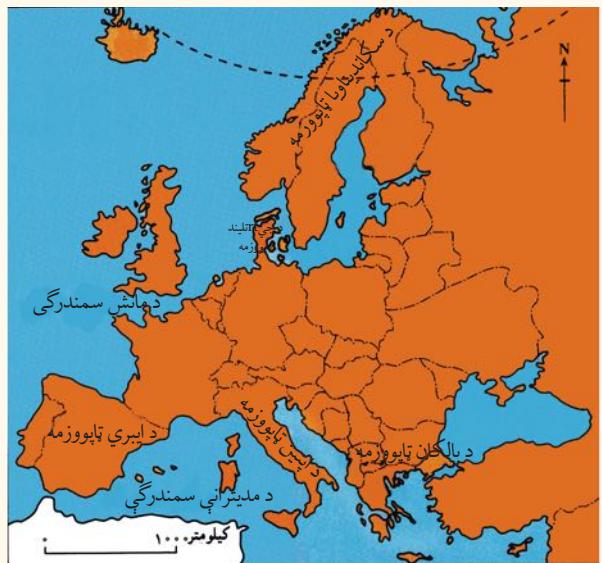
جغرافيايي موقعیت او خلور خواوي

اروپا د نړۍ د کوچنيو لویو وچو له ډلي خخه د چې په معتدلہ سيمه کې پرته ده. د دې لوبي وچې شمال خواته شمالي منجمد بحر، جنوب خواته یې د مدیترانې سمندرگي، ختيغ ته یې د آسيا پراخه لویه وچه چې د اورال غرونو، د اورال سیند، د کسپین سمندرگي، قفقاز غرونو او تور سمندرگي په وسیله له اروپا خخه بېله شوې او لوبدیغ ته یې د اطلس اقیانوس (اتلاتیک سمندر) دی. د ۵ مخ نقشه کې وگوري.

آیا د اروپا لویه وچه (براعظم) بېله وچه ده؟

اروپا د آسيا له لوبي او پراخي وچې سره نښتې ده او له همدي امله یو شمېر جغرافیه پوهان، آسيا او اروپا یوه لویه وچه ګنې او د یوریشیا په نامه یې يادوي.

د اروپا د لوبي وچې پراخوالی ۱۰ ميليون کيلومتر مربع او په ۲۰۱۷ م کال کې یې د وګرو شمېر ۷۳۲ ميليونو تنو خخه زيات وو. خينې مشهور صنعتي هپوادونه په دې لویه وچه کې پرانه دي. د اروپا په قاره کې خو تاپو وزمي شته دي، آیا کولی شئ هغه په نقشه کې پيدا کړئ او نومونه یې واخلئ؟

د اورپا د تاپو وزمو نقشه

په مخامنځ په نقشه کې د اورپا تاپو وزمه کتلاي شی.

د اورپا لويه وچه د ماتو سواحلو، زياتو سمندرګيو او خليجونو د شته والي له امله چې په وچه کې نتوتي دي، زيات شمېر تاپو وزمي رامنځته کړي دي چې مورې پې دلته د خينو لويو تاپو وزمو نومونه اخلو:

- د اسکانديناویا تاپو وزمه چې په هغې کې د ناروې او سوبیدن هېوادونه پراته دي.

- د بالکان تاپو وزمه چې په هغې کې د البانيې، بلغارې، بوسنې او هرزګونې، صربستان، کرواسۍ او مونتنګرو هېوادونه موقعیت لري.

- د ایبری تاپو وزمه چې په هغې کې د اسپانيې او پرتگال هېوادونه پراته دي.
د اپنین تاپو وزمه چې په هغې کې د ایطالیا هېواد موقعیت لري.

د ټولګي فعالیت

ښونکي دې زده کوونکي په دلو ووېشي، هره دله دي د لوست د مهمو مطلبونو به هکله بحث او خبرې وکړي او د بحث پایله دې د دلې استازی ټولګيوالو ته ووایي. همدارنګه د پورتنې نقشې له مخې، د تاپو وزمو نومونه په خپلو کتابچو کې ولیکي.

پونښتني

متن ولوی او لاندېنیو پونښنو ته خواب ووایاست:

۱- د ډوريشیا له اصطلاح خڅه موخه خه ده؟

۲- د اورپا لويه وچه په کومه اقلیمي سیمه کې موقعیت لري؟

۳- کوم غرونه د آسيا او اورپا د لويو وچو ترمنځ بېلۇونکې طبیعي پوله پېژندل شوي ده؟

کورنۍ دنده

د اورپا بې لیکنې (سپینه) نقشه رسمه کړئ په هغې کې جغرافیابې موقعیت، خلور خواوې او تاپو وزمي په ګوته کړئ او د جغرافې په راتلونکي درسي ساعت کې بې ټولګي ته ووایاست.

د اروپا د طبیعی جغرافی په هکله څه پوهېږي؟

الف - داروپا د لویی و چې غرونه

د اروپا لویه وچه، که شه هم زیاته پراخه نه ده، خو بیا هم د جغرافیایی بېلابلو جوړښتونو او د سواحلو د ننټو له امله د نزی له ټولو قارو څخه زیاته اویوته لاره لري.

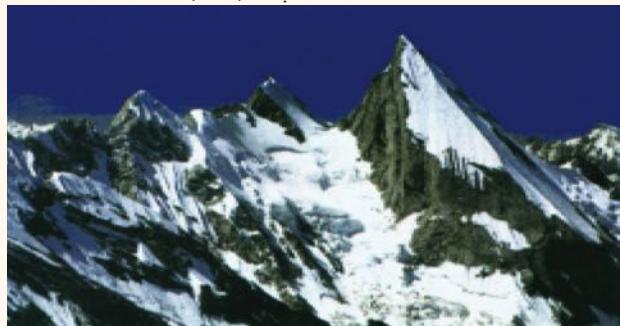
د اروپا په لویه و چه کې بیابانونه، بې اویو او بې وبنو دښتې نشته، خود هغې پرخای زیاتره هپوادونه د غردونو لویو او کوچنیو لريو پوبنلي دي چې ځینې يې د جیولوجي (ځمکې پېژنلنې) په لوړۍ دوری پوری اړه لري.

د اروپا د لویي و چې غرونه، لورې، ژوري په خو برخو وېشل شوي دي؟

د اروپا د لوپی و چې په شمالی برخوکې غرونه د خمکې پېژندنې د علم له نظره پخوانی او لوپ نه دي او ګنجي دوله خوکې لري. په دي سيموکې پراخه چمنونه او دېر جهيلونه ليدل کېږي. د اروپا دې سيمې ته چې په چېړه اوږده دوره کې سولېدلې، لوپواليې له منځه تللى او پرڅای پې لوپې او ژوري منځ ته راغلي دي د خمکې پېژندنې له نظره ورته پخوانی اروپا ویل کېږي، لکه د فرانسې د ماسيف سترال *Massif Central* د غرونو لپی چې د زړو غرونو په نوم شهرت لري. د اروپا په جنوبي سيموکې د ګونځې لرونکو لوپو غرونو لپی ليدل کېږي، په دي سيموکې په واورو او ګنګلونو پېچي او تېري خوکې شته دي. د غرونو لمبې پې زياتره سخت خورې لري. د الپ او پيرني غرونه په دي سيمه کې پراته دي. د دي غرونو په منځ کې دېرخروبي او له اوپو خخه ډک سيندونه شته دي، د دي

سیندونو له پاسه د بربننا لوی بندونه او دستگاوی جورپی شوې دی چې له انرژۍ خخه يې په صنعت او له اویو خخه يې په کرنه کې ګټه اخیستل کېږي.
د اروپا جنوبي سیمو ته چې په هغې کې ګونڅې لرونکي لور غرونه شته او اورغورځونې او زلزلي هم په کې رامنځ ته کېږي، خوانه اروپا ویل کېږي.

خوانې لوړي ژوري د الپ له تېرو خوکو سره

د اروپا زړي او سولېدلې لوړي ژوري

د ټولګي فعالیت

زده کونکي دې په ډلو ووپشل شي، هره ډله دې دلوست مهمو موضوعاتو په هکله بحث او خبرې وکړي او د دې استازې دې، هغه په ټولګي کې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.
پوبنتني

- ۱- د الپ او د پیرنې د غرونو لري د اروپا د لوړي وچې په کومه برخه کې پرتې دي؟
- ۲- د اویو د بربننا لوړي دستگاوی او بندونه د اروپا د کومو غرونو په لړيو کې جورپی شوې دي؟
- ۳- اروپا ولې بیابانونه او دښتې نه لري؟

کورنۍ دنده

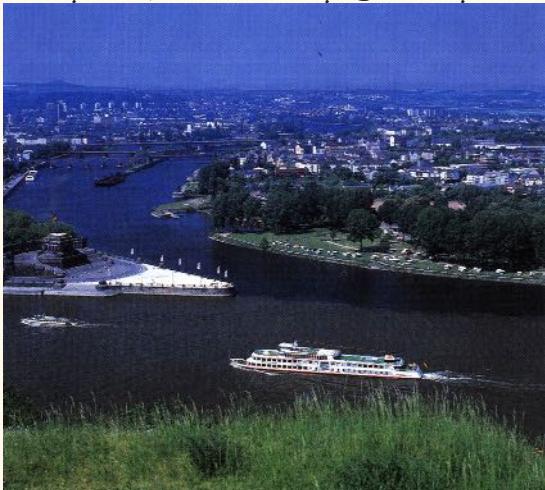
د اروپا سپنې (بې لیکنې) نقشه کاپي او په هغې کې د دوو غرونو لري، یو سمندر او د یوې آبنا نوم چې د پوبنتني په نښې سره په ګوته شوي، وليکي.

د ارویا د سیندونو نقشه

د اروپا له سیندونو خخه خه گته اخیستل کېرى؟

د اروپا لویه و چه په شمالي معتمله سيمه کې پرته د او ډېر او رښت لري، نو څکه په دې لویه و چه کې ډېر سيندونه بهېري. د ختيځي اروپا زياتره سيندونه د روسيي په لوپديځ کې د والدای له لوري سطحي څخه

سرچینه اخلي. هغه سيندونه چې په منځني
اروپا کې بهيرېي، د الپ د غرونو له لريو خڅه
سرچينه اخلي. د اروپا د دې برخې سيندونه د
څمکې د ساحې د لړوالي له امله مخکې تر
دې چې دا سيندونه له یو بل سره یوڅای شي،
سمندرګيو ته توپېږي. یوازې د ختیحې اروپا
سيندونه د څمکې د پراخوالې په سبب اوږده
دي. ځينې سيندونه په جنوب کې د مدیترانې
په سمندرګې کې توپېږي، لکه د ایتالې د
هیواد د تیز او یو *PO* سيندونه.

خیپی نور سیندونه په لوپلیئح کې د اطلس په سمندر کې توپېږي، لکه په فرانسې کې د ګارون سیند او په انگلستان کې د تایمز سیند او یا په ختیئه اروپا کې په تور سمندرګي کې توپېږي، لکه د دانیوب سیند.
آیا کولای شئ د دانیوب، والګا، راین، الب اودن د سیندونو بهير په نقشه کې وښی؟

هغه سیندونه چې د اروپا په شمال کې بهيرې، خه ناخه ټول کال منظم او له اوپو خخه ډک وي، خو هغه سیندونه چې د اروپا په جنوب کې بهيرې، په تودو موسمونو کې پې اویه کمېږي. د اروپا له سیندونو خخه زیاتره د خروپولو او بېړيو چلولو لپاره ګته اخیستل کېږي، خو له بده مرغه د دې سیندونو په غارو د کارخانو او صنعتي فعالیتونو شته والي د هغنو اوپو د ککرټيا سبب کېږي.

هغه مهم سیندونه چې په نومورو دریو حوزو کې توپېږي، دا لاندې دی:
۱ - د دانیوب سیند

دا سیند د اروپا له مشهورو سیندونو خخه دی چې له خو هپوادونو خخه تېږېږي او په بېلاپلې نومونو سره، لکه: دوناهو، دونا، دوناچ، دونای او دوناریا یادېږي. دا سیند ۲۸۶۰ کیلومتره اوږد دی، په آلمان کې د تور څنګل له ګرونو خخه سرچينه اخلي او په تور سمندرګي کې توپېږي، د دانیوب سیند د والګا له سیند خخه وروسته د اروپا مهم سیند دی او د لاتینې اروپا شمالي پوله جوړو. دا سیند د المان، اتریش، چربستان (د پخوانۍ یوګوسلاویا یوه برخه)، هنگري، بلغارې، رومانيې او سلواك له سرحدې پولې خخه تېږېږي.

۲ - د تایمز سیند

د تایمز یا تیمز Thames سیند چې د انگلستان په جنوب لوپلیخو سیمو کې بهيرې، د دې هپواد د پلازمنې لندن له منځنې برخې خخه تېږېږي او د شمال سمندرګي د تایمز په خلیج کې توپېږي. د دې سیند اوږدوالي ۳۴۴ کیلومتره دی. خرنګه چې دا سیند په اوارو سیمو کې بهيرې، نو د بېړي چلولو وړتیا هم لري.

په لندن کې د تایمز سیند

په اروپا کې د راین د سیند یوه برخه

۳_ د راین سیند

دا سیند د سویس هېواد له ګرونونو خخه سرچينه اخلي او د فرانسي او المان له سرحد خخه تر تېرېدو وروسته له المان خخه هالنډ هېواد ته نتوئي او د شمال په سمندرګي کې توپېري. د اروپا دغه نور لاندي لوی او کوچني سیندونه هم په نومورو درې گونو حوزو کې توپېري.
لومړۍ ګنه جدول: د اروپا د نورو سیندونو نومونه:

ګنه	د سیند نوم	اوردواړی په کيلو متر	مصب (خوله)
۱	ولګا	۳۴۹۰	د کسپین سمندرګي
۲	اورال	۲۳۹۶	د کسپین سمندرګي
۳	دنپر	۲۰۰۰	تورسمندر
۴	دن	۱۹۶۰	د آزوف سمندرګي
۵	ویستولا	۱۰۷۰	د بالتيک سمندرګي
۶	پچورا	۱۸۴۱	د بارنتس سمندرګي
۷	لوار	۱۰۰۰	د اطلس سمندر

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووبشل شي او هره ډله دې د یوه سیند د گتني او اقتصادي ارزښت په هکله بحث او خبرې وکړي او د بحث پایله دې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پونستنې

- د سمو جملو په مخ کې د (س) توری او د غلطو جملو په مخ کې د (ن) توری ولیکي.
- ۱- هغه سیندونه چې په شمالی اروپا کې بهېږي، دکال په تاوده موسم کې یې او به کمېږي ( ) .
  - ۲- د دانیوب سیند د اروپا ډېر او برد سیند دی ( ) .
  - ۳- د اروپا د صنعتي هپاډونو د زیاترو سیندونو او به ککړي دی ( ) .
  - ۴- ولګا د اروپا ډېر او برد سیند دی ( ) .
  - ۵- هغه سیندونه چې د اروپا په جنوب کې بهېږي، دکال په تودو موسمونو کې یې او به کمېږي ( ) .

کورنۍ دنده

د اروپا بې له لیکنې (سپینه) نقشه کاپې یا رسم کړئ او په هغې کې د اروپا مهم سیندونه په نښه او د جغرافي په راتلونکي درسي ساعت کې ټولګي مخې ته وښې.

داروپا د جهيلونو په هکله خه پوهيرئ؟

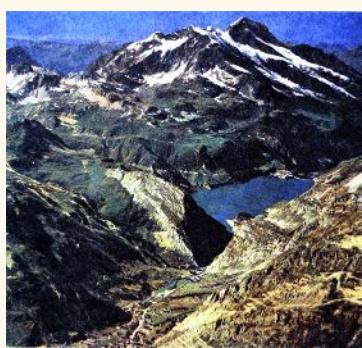

د حمکې د وچې لوپې ژوري چې له اویو خخه ډکې شوې وي، په کوم نوم یادېږي؟
له جهيلونو خخه خه اقتصادي ګټه اخیستل کېدای شي؟

ج- جهيلونه

د حمکې طبیعی لوپې ژوري چې له اویو خخه ډکې شوې وي او خلورو خواوو ته یې وچه وي،
د جهيل، کول او ولاړو اویو په نوم یادېږي.

د خینو جهيلونو اویه مالګڼې او د یو شمېر نورو اویه خودې او رنې وي. د معتدلو او باراني سیمو
د جهيلونو اویه چې اروپا هم په هغې کې شامله ده، معمولاً
خودې وي.

داروپا غزنی کوچني جهيل

داروپا د لوپې وچې په زیاترو سیمو کې خینې جهيلونه شته
دي چې د پراخواли، ژورتیا او له سمندر خخه د لوپتیا له امله
سره توپیر لري. د دې جهيلونو زیات شمېر د اروپا په شمال کې د
اسکاندیناویا په ټاپو وزمې او د روسيې په لوپدیغ کې پراته دي.
د بېلگې په توګه: د فنلنډ^۱ برخه خاوره جهيلونو نیولې ده چې
زیاترهې ده پواد په جنوب کې موقعیت لري او له همدې امله

فنلنډ د زرو جهيلونو د هپواد په نوم ياد شوي دي.

د دي لوپي وچې خه ناخه ټول جهيلونه
خوردي او به لري او د سيندونو سرچينه
جورپوي.

زياتره لوی او زور جهيلونه د ډول، ډول
سمندری ژوو او نباتاتو د ډولي پاره بشه
شرايط برابروي او شاوخوا او سپلونکي
په د کبانو په نيلو، کوچنيو بېړيو او
د کبانو د جالونو په جورپونې بوخت
دي. خينو جهيلونو د بشکلو منظرو،
تغريحي سيموا د هوتلونو په جورپونې
او د تورپزم په صنعت کې بنسټيز رول
لوبولي دي.

دوهمه ګه جدول د اروپا نور مهم جهيلونه (اضافي معلومات)

۱	د جهيل نوم (Saimaa)	د جهيل موقعیت د فلنډ په جنوب کې	د جهيل ډول يچالي
۲	پايي جان (Paijanna)	د فلنډ په جنوب کې	يچالي
۳	لادو ګا (Ladoga)	د اروپائي روسيې په لوپليخ کې	يچالي
۴	انگا (Onega)	د اروپائي روسيې لوپليخ کې	يچالي
۵	جيبيوا (Geneva)	په سويس په کې	يچالي غربی سیمه
۶	كونستانس (Konstanz)	په سويس کې	يچالي غربی سیمه
۷	باتون (Bolton)	په هنگري کې	تكونیکي

د ټولکي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو کې تنظیم شي، ټولکي ډلي دې لاندې پونستې ته د یو بل په مشوره د اروپا د طبیعی نقشې پرنسپت ځواب برابر کړي او د هرې ډلي استازی دي، هغه ټولکي ګوالو ته وښي.
- د اروپا د لوپي وچې د لوپي جهيلونو موقعیت په نقشه کې معلوم کړئ؟

پونستې

- له خلور ورکړل شوو څوابونو څخه سم څواب غوره او په خپلوكتابچو کې یې ولیکي.
- ۱ - هغه هپواد چې هغه ته د زرو جهيلونو د هپواد نوم ورکړل شوی دي:
- الف) سویڈن   ب) ناروې   ج) هنگري   د) فلنډ
- لند څواب ورکړي ؟
- ۲ - جهيل تعريف کړئ ؟
- ۳ - د معتدله او باراني سيمې د جهيلونو د اویو خوند خرنګه دی ؟ ولې ؟

کورني دنده

د خپلکورني په مرسته د لاندې پونستې څواب برابر کړي:
آيا زمور په هپواد کې جهيل شته دي ؟ او که چېږي وي، نونوم یې له اړوند ولايت او همدارنګه له هغو
څخه د ګټې اخیستولو د خرنګوالي په هکله لند معلومات ولیکي؟

د اروپا د سمندرګیو (بحیرو) په هکله خه پوهېږي؟

پورتنی نقشه په خير سره وګوري، ولې د اروپا په لویه وچه کې ډېر سمندرګي شته دي؟

د اروپا د لوې وچې ډېر لوی سمندرګي د مدیترانې سمندرګي دی چې د خپل خانګري موقعیت له امله د درېو لویو وچو (آسیا، اروپا او افریقا) ترمنځ پروت دي. ټول کال د بېړۍ چلولو وړ دي او د سویز کانال په کیندلو سره، دې سمندرګي د اتلاتیک سمندر د هند له سمندر سره نښلولي او د نړۍ د سوداګریزو مالونو ډېر برخه له دې لارې څېردول کېږي. د جبل الطارق لږي ژوري ابنا د مدیترانې سمندرګي د اتلاتیک له سمندر سره نښلولي دي.

د مدیترانې د سمندرګي غارې ډېرې وتلي او نوتلي دي چې د دې سمندرګي ټول ټاپوگان او ټاپووزمي یې په بېلو بېلو برخو وېشلي دي او هر یو د بېل سمندرګي په نوم یادېږي، لکه د ادریاتیک Adriatic، تیرینی Tyrrhenian او داسې نور سمندرګي.

د داردانيل Dardanelle منحني شکله او بدہ آبنا د مدیترانې سمندرګي د مرمره Marmora کوچني سمندرګي او د باسفورس Bosporus آبنا د مرمره سمندرګي له نور سمندرګي سره نښلوي چې خانګري اقتصادي او ستراتېژيکي ارزښت لري.

د انگلستان او فرانسي د هپا دونو ترمنځ د مانش سمندرګي يا English Channel پروت دی چې د لوپديئې او جنوبي اروبا او د افريقا د لوپې وچې ترمنځ د ورپلو او راورپلو لوپه لاره جورووي. د مانش د سمندرګي په شمال کې د شمال سمندرګي پروت دی چې د اتلاتيک د سمندر يوه برخه ګنل کېږي. ژورتيا یې لره او د کبانو د بنکار، د بېړيو چلولو، د نفت او طبيعي ګاز د را ايستنې لپاره یې بنه چاپېریال جور کړي دی.

د ناروې سمندرګي هم لره ژورتيا لري، د کبانو د روزنې لپاره یې بنه چاپېریال جور کړي دی. د بالتيک سمندرګي د سکاندينافيا د تاپووزمې په ختيغ او جنوب کې پروت او د بېړيو چلولو ور دی. د اروبا شمالي سمندرګي، لکه بارنس، سره له دې چې شمالي منجمد سمندر ته نژدې پرتې دي، د کال په اوړدو کې کنګل وي، خو د ګلف ستريم د تود بهير له امله د بېړيو چلولو ور دی. په ناروې کې د تروندهيم Trondheim او برګين Bergen بندرونه او د روسيه Archangelsk ارخانګلسک بندر چې په دې حوزه کې یوازني د بېړيو چلولو بندر دی، د یدادلو ور دی.

د ټولګي فعالیت

زده کونکي دې د بېلاپلوبو سویو له مخي، په ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د اروبا له نقشي خڅه په ګټې اخیستې سره، لاندېښیو یوې پونټې ته څواب برابر کړي.

۱- د سویز کانال کومې بحیرې (سمندرګي) سره نېبلوی؟

۲- د اروبا په شمال کې لوی بندرونه کوم دی؟ هغه په نقشه کې پیدا او خپلو ټولګیوالو ته یې وښیء؟

۳- د باسفورس او دردانیل د آبنګانو موقعیت په نقشه کې وښیء؟

پونټې

۱- د مدیترانې سمندرګي د کومو لوپو وچو ترمنځ پېلوونکي حد او پوله جورووي؟

۲- د اروبا د لوپې وچې په شمال کې کوم سمندرګي پروت دی، نوم یې ولیکۍ؟

۳- کومه آبنا د مدیترانې سمندرګي د اتلاتيک له سمندر سره نېبلوی؟

لاندې جمله بشپړ کړئ:

۴- د سویز د کانال په کېندلو سره د اتلاتيک سمندر د ..... او ..... سمندرګیو له لارې د هند سمندر سره نېبلوں شوی دی.

کورنۍ دنده

د اروبا بې لیکنې (سپینه) نقشه له (۱۰) مخ خڅه رسم کړئ او د سمندرګیو نومونه یې په ټاکلو څایونو کې ولیکۍ.

هـ- د اروپا د لویې وچې د خلیجونو په هکله څه پوهېږي؟

د اروبا د لوپي و چې خانګړي جغرافیاکي موقعیت د شمالی کنګل سمندر، د اتلاتیک سمندر او د مدیترانې سمندرگې ترمنځ د تاپو وزمې په بهه او د بالتيک سمندرگې موقعیت د وچې په دنه کې د پېرو خلیجونو د منځ ته راتګ سبب شوي دي.

لوبو او ژورو خليجونو د بندرونو جورونې ته طبیعی بنه شرایط برابر کړي دي ځکه له همدي لاري لوپې پېږي او له سمندری قوي څېو خخه ڙغورل کېږي، د بارولو او خالي کولو پاره پوره وخت لري او په لنګر اچونه کې اساتياوې رامنځ ته کوي. هغه ساحلي هپوادونه چې دا ډول شرایط ولري په طبیعی توګه له اضافي لګښتونو پرته د بندرونو جورونې لپاره ورڅخه ګټه اخیستلاي شي. خو هغه ساحلي هپوادونه چې دا ډول خليجي بنه شرایط نه لري، د بندر جورونې لپاره ډېرو لګښتونو ته ارتيا لري.

د اروپا صنعتي هپوادونو د پرمختګ يو علت هم نړيوالو او بوي ته لاره (لاسرسی) او د بېړيو چلولو وړ
بي شمېره خليجونو موجوديت دی چې له هغې لاري کولای شي له سلو خخه زياتو ساحلي هپوادونو

سره سوداگریزې اړیکې پینګې کړي.

کوچنيو خلیجونو هم د ډپرو خوراکې موادو او لبرو ژورو او نسبتاً ارامو او بیو په درلودلو سره، د سمندری ډول ډول ژوو د روزنې لپاره بنه شرایط برابر کړي دي. له همدي کبله، دا خلیجونه، د کبانو بشکار او دريمه ګه جدول د اروپا د لوپې وچې مهم خلیجونه (د مطالعې لپاره دي) تر او بیو لاندې ځمکې يې د کانی

زېرمود پلټلو لپاره په خانګړې ډول د نفت او طبیعې ګازونو له پلوه ډپر ارزښت لري، خو د لوپو بېرپو د چلونې لپاره د ګې اخیستنې ورنه دي.

د ښدر موقعيت	د ښدر نوم	د خلیج نوم	ګهه
د اړیاتیک د سمندرګې به شمالی غاړه کې	تریست (Trieste)	تریست	۱
د ایتالیا په جنوب د مدیترانې د سمندرګې به غاړه	تارانتو (Taranto)	تارانتو	۲
دیټالیا به شمال لوپدیغ کې مدیترانې سمندرګې به غاړه	جینوا (Geneva)	جینوا	۳
د فرانسی په جنوب کې مدیترانې سمندرګې به غاړه	لیون (Lion)	لیون	۴
د فرانسی په لوپدیغ کې د اتلاتیک سمندریه غاړه	بیسکی (Biscay)	بوردوکس	۵
د لیتوانیا په لوپدیغ کې د بالتيک سمندرګې به غاړه	ریگا (Riga)	ریگا	۶
د استونیا په لوپدیغ کې	فلند (Tallinn)	تالین	۷
د سویڈن په ختیغ کې	بورکون (Bothoni)	بورکون	۸

په تولګي کې فعالیت

ښوونکې دي د بېلاپلسو ښوونکې په خو ډلو ووبشي او هره ډله دي د اروپا د نقشې له مخې له لاندېنیو پوښتنو څخه یوې پوښتنې ته خواب ورکړي او د ډلي استازۍ دي تولګي والوته ولولي.

- ۱- د مدیترانې د سمندرګې پر غاړه خلیجونه په نقشه کې پیدا او موقعیت يې ثبیت کړئ؟
- ۲- د اتلاتیک سمندر دختیچې غاړې خلیجونه په نقشه کې پیدا او موقعیت يې ثبیت کړئ؟
- ۳- د بالتيک د سمندرګې پر غاړو خلیجونه په نقشه کې پیدا او د هغو موقعیت ثبیت کړئ؟

پونېتنې

سم څوابونه د (س) په توري او ناسم څوابونه د (ن) په توري نښه کړئ.

۱- ښدر د سمندر يا سمندرګې پر غاړې هغه خای دی چې مسافر تونه، صادرات او واردات ورڅخه ترسره کېږي ( ) .

۲- خلیج له او بیو څخه ډکې، دیوې لوپې او ژورې کندې څخه عبارت دی چې خلورو خواوو ته يې وچه وي ( ) .

لناه څواب ورکړئ:

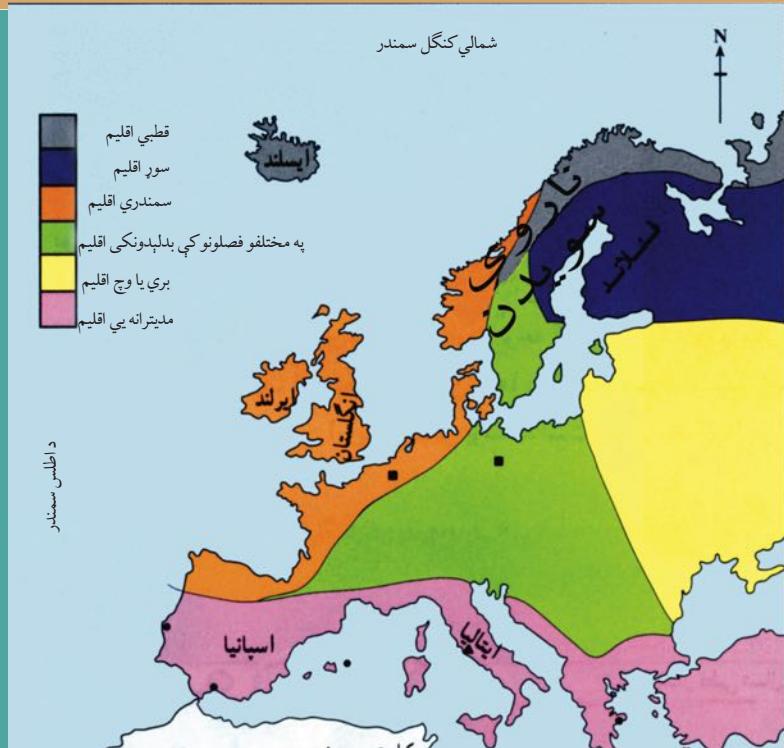
۱- د اروپا د لوپې وچې د جنوبی لوپو خلیجونو نومونه ووایئ.

۲- کوم خلیجونه په طبیعې توګه د ښدری تاسیساتو جو پونې ته برابر دي؟ او ولې؟

کورنۍ دنده

د اروپا بې لیکنې نقشه له (۱۰) مخ څخه کاپې يا رسم کړئ او په هغې کې د اروپا د لوپو خلیجونو نومونه په تاکلو خایونو کې ولیکئ. اروپا ولې ډول ډول اقليمونه لري؟

و- د اروپا لویه وچه خرنگه اقلیم لري؟

آیا پوهېږي چې د اروپا کومه برخه وچ او بري اقلیم لري؟ د اروپا د اقلیم د ډولونو نقشه

د اروپا د لوېي وچې اقلیم په خو علتونو د هفو وچو په پرته چې په ورته جغرافیايو عرض
البلد کې موقعیت لري، معتدل دي.

- له همدي امله، وچ او تاوده يیابونونه او په ختيحه برخه کې زيات تېز بارانونه نه ليدل کېږي.
پرته ۵۵.

- د دې وچې له دريو خواوو يعني شمال، جنوب او لوپيديچي خوا، اویه چاپېره شوې دي،
چې له امله یې توله اروپا د پوره مرطوبې او لنده بلې هوا خخه اغېزمنه کېږي.
د اروپا لوېي وچې غرونه دومره لور نه دي چې د اروپا دننۍ برخې ته د اطلس سمندر او
د مدیترانې د سمندرګې د لنده بل د نوتلو خنډ وګرځي.

- خلورم علت یې د ګلف ستريم (د سمندری تودو اویو بهير) شته والى دی چې د اروپا له
لوپيديچو برخو خخه تېرېږي او د اروپا د دې برخې د هپوادونو اقلیم د معتدله کېدو سبب کېږي.
د اروپا د لوېي وچې اقلیم په عمومي توګه په خلورو لوېي اقلیمي سیمو وپشل کېږي چې

عبارة دی له:

الف- جنوبی (مديترانه يې) سيمه

په دغه برخه کې د اروپا جنوبی سيمه شامله ده، چې د مديتراني د سمندرگي په غارو کې موقعت لري او مديترانه يې اقلیم لري، دا اقلیم دو همانگرتياوي لري:
— ژمي يې مععدل او باراني وي.
— اوپري يې تود او وچ وي.

د دې سيمې رطوبت او لنده بل د اروپا د لوپديختي غاري د هپوادونو په پرتله لبر دی او دېر اوربنت يې د مني او ژمي په موسمونو کې وي.

ب- د اتلانتيك سمندر گاوندي سيمې:

دې سيموکي د انگلستان او ايرلنډ هپوادونه شامل دي چې د اتلانتيك سمندر په سيمه هم شهرت لري. د دې سيمې هوا په ژمي او اوپري کې مععدله او ملايمه ده او خرنګه چې نوموري سيمه د اتلانتيك سمندر د بادونو په لوري کې پرته ده، نو دېر لنده بل لري او د اروپا ډېره باراني سيمه ګنل ټپري، څکه نو په ټولو موسمونو او په همانگري ډول په ژمي کې ډېر باران اوري. دا سيمه د کال په زياترو وختونو کې وربېچي او لپې لري.

د نباتاتو د ډولونو نقشه

ج- مرکزی وچه (بری) برخه

په دې برخه کې مرکزی او ختيحه اروپا شامله ده. خرنګه چې په دې سيمه کې د هوا لنده بل لبردی، نود اورپي او ژمي د تودونځ په درجه کې ډېر تويير شته. يعني په اورپي کې یې هوا ډېره توده او په ژمي کې ډېره سره ده. دا سيمې د اتلانتيك د سمندر او د مدیترانې له سمندرګي خخه د لپريوالی او د لنده بل لبروالی له امله قاره يې يا بری (وچه) اقلیم لري. د اوربنت کچه یې لړه او هغه هم د اورپي په فصل کې لبر بaran په کې اوري.

د- شمالی (قطبي) برخه

په دې برخه کې روسیه او د اسکاندیناويا ټاپوزرمې زياته برخه شامله ده. اقلیم بې له قطبي سيمې خخه د نژديوالی په سبب ډېر سوراواو چې ده. په دې برخه کې واورپي له باران خخه زياتې اوري او د زيات سوروالی له امله یې سيندونه او سمندرګي د کال په اوږدو کې له ۵ تر ۸ میاشتوکنګل وي. په دې اقلیمي سيمه کې کله د اروپا شمالی، مرکزی او ختيحی برخې هم شاملپري. په عمومي توګه، د اروپا نمجني برخې د لوپيدیئې اروپا هپوادونه دي او زياتره د اطلس سمندر د نمجنو بادونو په لوري کې واقع شوي دي، نو څکه په همدي سيمه کې ډېر باران اوري. د اروپا وچې برخې هم د ختيحې او منځني اروپا هپوادونه دي، لکه د هنګري د هپواد په خبر چې د اطلس سمندر او د هغه له نمجنو بادونو خخه ډېر لري دي، نوله لبر لنده بل خخه برخمن دي او باران په دې هپوادونو کې له نورو برخو خخه ډېر لږ وي، نو په ژمي کې ساره او په اورپي کې تاوده وي.

بادونه منځني او شمالی اروپا

دا سيمې د لوپيدیئو بادونو په لوري کې چې د اطلس سمندر له خوا را الوخي ، واقع شوي دي او په ژمي کې هم په دې سيمو کې قطبي ساره بادونه لکګپري.

مدیترانه يې اروپا

دا سيمې د سړو او تودو بادونو په لوري کې پرتې دي. په اورپي کې تاوده او چې بادونه چې د افريقا د لوپي صحراء له لوري را لکګپري او به ژمي کې ساره بادونه چې د الپ د غرونو له خوا را لکګپري، دا سيمې اغېزمنوي.

د مدیترانې په حوزه کې د بادونو لوری

د ټولکي فعالیت

زده کونکی دې په ډلو ووبشل شي او هره ډله دې د نقشبې له مخې د اروپا اقلیم توضیح کړي،
همدارنګه دې ووایی چې لاندې هريو هپواد خه ډول اقلیم لري؟

- ( ) فنلنډ
- ( ) ایطالیا
- ( ) انگلستان
- ( ) ایرلنډ
- ( ) ایسلنډ

پونستني:

- ۱- مدیترانه یې اقلیم خه خانګر تیاوې لري؟
- ۲- د اتلاتیک سمندر ګاونډی سیمې خه ډول اقلیم لري، شرحه یې کړئ؟
- ۳- د اروپا د شمالی سیمو د اقلیم په هکله خه پوهېږئ، توضیح یې کړئ؟

کورنۍ دنده:

هغه خه مو چې له تپرو لوستونو خخه زده کړي، د قاره یې یا بری اقلیم د خانګر تیاوو په هکله یې
معلومات ولیکی او دلیلونه را پرئ چې ولې منځنۍ او ختيځه اروپا دا ډول اقلیم لري؟

د اروپا د سیاسي جغرافي په هکله څه پوهېږي؟

د اروپا د لوپی و چې د هېوادونو سیاسی نقشه

پورته نقشی ته وگوری چې کوم هیوادونه سمندرګیو او سمندرونو ته لار نلري.

اروپا د پخوانی نړۍ له دریو لویو و چو خخه ده چې د شمالی نیمې کړې د شمالی عرض البلد د ۳۵ او ۸۰ درجو او د ختيغ طول البلد د ۶۰ درجو او د لوپدیغ طول البلد د ۲۵ درجو ترمنځ موقعیت لري. ختيغه لپرې نقطه يې د اورال غرونه او د اورال سیند، لوپدیغه لپرې نقطه يې د ایسلینډ لوپدیغه برخه، شمالی لپرې نقطه يې د ناروې د هیواد شمالی برخه او جنوبي لپرې نقطه يې د کربت تاپو دی. اوږدوالي يې له شمال خخه تر جنوب پوري ۶۴۰۰ کیلومتره او سور يې له ختيغه تر لوپدیغه پوري ۴۸۰۰ کیلومتره دی.

پولی (سرحدونه)

اروپا له دریو خواوو خخه د نری د لوبو اویو په واسطه را چاپره شوې او د آسیا د لوبې وچې په پرتله کوچنی تاپو وزمه ده چې د شمال له خوا په شمالي منجمند سمندر، د جنوب له خوا د مدیترانې په سمندرگي، تورسمندرگي، کسپین سمندرگي او ختيغ له خوا د آسیا په لوبې وچې پوري چې د اورال سيند او اورال غر دا دواړه وچې سره بیلوی، نښتی ده.

- خرنگه کولای شود اروپا د لوپی و چې سیاسی واحدونه سره ووېشو؟

- نقشې ته خیر شی او د اروپا سیاسی واحدونه وښیع؟

د اروپا د لوپی و چې د سیاسی واحدونو شمېر ۷ هېوادونو ته رسپری. له هغه خخه ۹ هېوادونه يې په وچه کې پراته دي او اویو ته لارنه لري، لکه د سویس، لوکزامبورک، سلونیپ، صرسستان، مقدونیپ، اتریش، هنگرۍ، سلواک، چک او داسې نور هېوادونه. همدارنګه په دې لوپه وچه کې د خاورې د پراخوالې له پلهو ۹ کوچني هېوادونه، لکه: لوکزامبورک، مالتا، لختن شتین، اندورا، مونتهنگرو، سلوانیا، سان مارینو، موناکو او واتیکان هم شته.

هغه اروپاپي هېوادونه چې سمندر ته لارنه لري

(د مطالعې پاره اضافي معلومات)

د اروپا اتحاديه:

دا اتحاديه په ۱۹۵۷ م کال کې منځ ته راغله چې په لوړیو کې يې بلجیم، لوپدیئخ المان، هالنډ، لوکزامبورک، فرانسه او ایتالیا غږي هېوادونه وو، خو اوسم ۲۷ غږي هېوادنه لري.

د دې اتحاديې د منځته راتللو موخه عبارت د له:

— د ګډون کوونکو هېوادونو ترمنځ د مالي او اقتصادي مرستو لازیاته پراختیا.

— په دفاعي او بهرييو چارو کې د ګډه سیاست رامنځ ته کول.

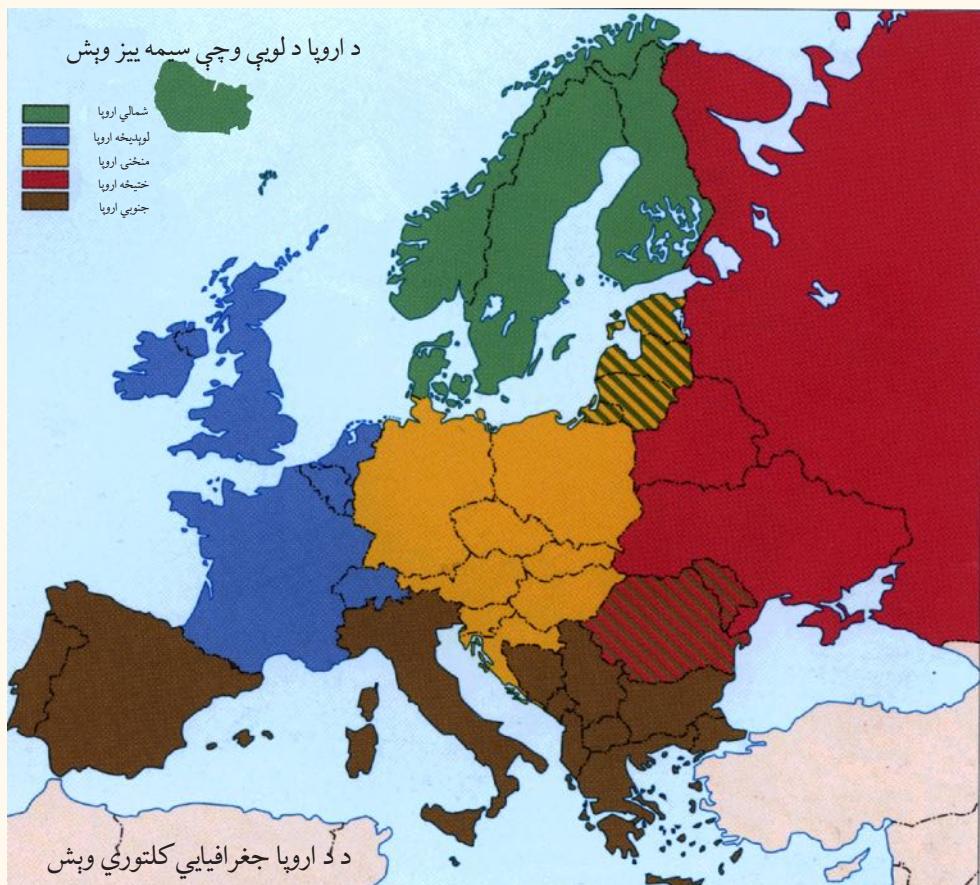
— د ګډون کوونکو هېوادونو دننه په عدلې چارو کې مرسته کول.

په ۱۹۹۹ م کال کې د غړو هېوادونو ترمنځ په راکړه ورکړه او بانکي معاملو کې اروپا يې پولي واحد یورو رو جو شو.

د اروپا سیاسي واحدونه په لاندې چول وبشلای شو.

- د شمالی اروپا هېوادونه، لکه: سویڈن، ناروی، فنلنډ، ایسلینډ او ډنمارک.
- د جنوبی اروپا هېوادونه، لکه: ایتالیا، یونان، اسپانیه، پرتگال او نور.
- د دختيئې اروپا هېوادونه، لکه: روسیه، سپینه روسیه، اوکراین او نور.
- د لوپدیئې اروپا هېوادونه، لکه: المان، فرانسه، انگلستان، هالنډ، بلجیم او نور.
- د منځنۍ اروپا هېوادونه، لکه: اتریش، چک، پولینډ او نور.

د اروپا لوېي وچې په دې برخه کې د هېوادونو ترمنځ ګډرکي پولي نشه او سیاسي اړیکې یې د یوه تروون له لارې چې د اروپا اتحادیه یې بولی، سرهه رسپری.

د تولگي فعالیت

زده کونکي دې په دلو ووپشل شي، هره دله دي دلوست به مهمو پکو بحث وکړي او د بحث پایلې دې تولگيواله وړاندې کړي.

پونتنې

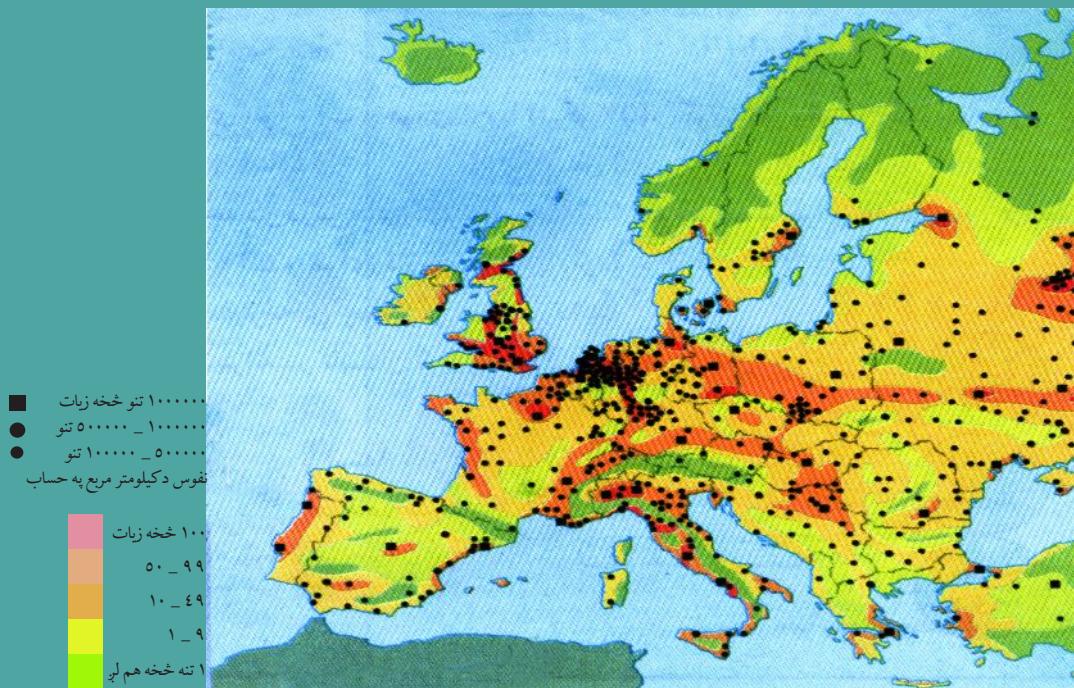
د لوست له متن خخه په ګې اخیستنې سره لاندې پونتنې بشپړي کړئ:

- ۱- اروبا د ..... له ..... لویو وچو خخه ده ؟
- ۲- اروبا د شمالي عرض البلد د ..... او د ..... درجو ترمنځ پرته ده ؟
- ۳- د اروبا ختيڅه لیرې نقطه ..... لوپديڅه لیرې نقطه يې ..... شمالي لیرې نقطه يې ..... او جنوبي لیرې نقطه يې ..... ده .

کورني دنده

د اروبا سیاسي نقشه رسمه کړئ او په هغې کې د هپوادونو او د هغود پلازمې نومونه ولیکۍ.

د اروپا د بشری جغرافی په هکله خه پوهېږي؟

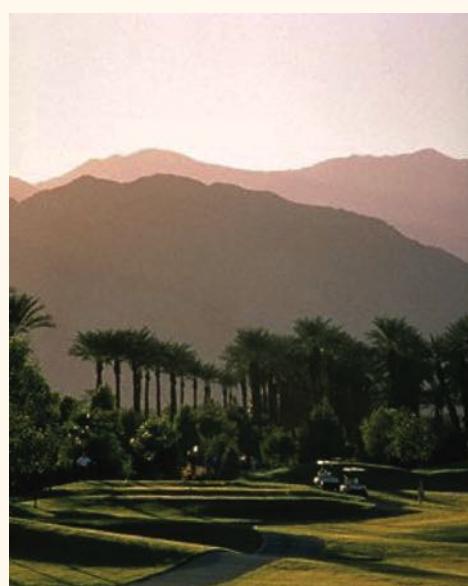
په اروپا کې د نفوسو د یوش نقشه

آیا پوهېږي چې د اروپا لويه وچه د لېر پرا خواли په سبب د نړۍ د نفوسو د کو قارو خخه ۵۵ ؟

د اروپا په لويه وچه کې د طبیعی بنو شرایطو، یعنې پراخو خړخایونو، د اویو ډکو سیندونو، معتمد

اقليم او پوره اورېښت د شته والي له امله د صنعت او پوهې پراختیا، د اقتصادي فعالیتونو او ګارونو امکانات بنه برابر شوي دي، نو په همدي دليل، د اروپا په زیاترو برخوکې زیات وګری مېشت شوي دي، خوبیاهم دا اوسيدل د اروپا د لويې وچې په ټولو برخوکې یو چول نه دي.

د اروپا په شمالی سیمو، لکه: روسيه او سکاندیناوی هپوادونو کې د هوا د زیات سوروالی له امله لېر وګری ژوندکوي. په داسې حال کې چې د مدیترانې سمندرګې ته نزدې هپوادونه او همدارنګه منځنۍ او لوپدیخه اروپا کې ډېر خلک ژوندکوي. د اروپا زیاتره خلک په کومو سیموکې اوسي؟ او ولې؟

په اروپا کې د لېر نفوس لرونکې سیمې انځور

په اروپا کې د لندن د نفوسو ډک بنار

۱- د اروپا د وګرو زیاته برخه د سیندونو په غارو، صنعتي مرکزونو په شاوخوا او کرنيزو بنو ځمکو کې لیدل کېږي.

۲- سره له دې چې د اروپا لویه وچه د نړۍ د ډېر و نفوسو لرونکو لویو وچو څخه ده، خو د نفوسو وده یې لړه ده، ځکه چې ډېرې کورنۍ، په ځانګړې ډول په صنعتي هپوادونو کې د زیاتو اولادونو له درلودلو سره مينه نه لري، نو ځکه په اروپايي څینو هپوادونو، لکه المان او ايتاليا کې د نفوسو وده په ډېرې چتکي سره مخ په کمپلډو ده.

د خلکو ډلي

د اروپا د خلکو ډېره ستره ډله روسان دی چې د اروپا د خلکو لویه ټولنه جوړه وي. له روسانو څخه وروسته په اروپا کې د خلکو بله لویه او مهمه ډله جرمنیان دی چې زیاتره په منځنۍ اروپا (المان، اتریش او سویس) کې اوسي او وروسته بیا په ترتیب سره لاتین، فرانسوی او انگلوساکسون ډلي دی چې هره یوه یې د اروپا د خلکو زیاته برخه جوړووي.

روسی خبره

د پولگي فعالیت

زده کوونکي دې د بنونکي تر لارښونکي لاندي په دلو ووبشل شي او هره چله دې د نفوسود وبش او د خلکو د دلو په هکله بحث او خبرې وکړي او پایله دې د دلي استازی پولگي والو ته وړاندې کړي.

پونښنې

د سم خواب په مخ کې د (س) توری او ناسم خواب په مخ کې د (ن) توری ولیکي.

۱- د اروپا د وګرو زیاته برخه د سیندونو په غارو، صنعتي مرکزونو او کرنیزو برخو کې استوګنه کوي.

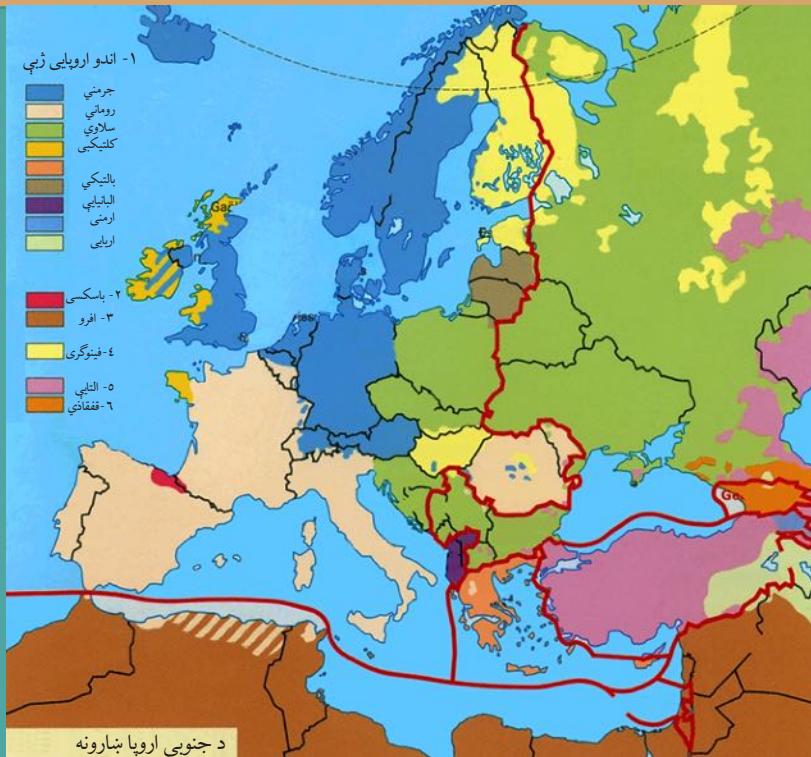
۲- د اروپا په ټولو برخو کې د خلکو استوګنه، د طبیعي بشو شرایطو، له اویو خخه د ډکو سیندونو، معتمدل اقلیم د صنعت او علم د پراختیا له امله یو شانته ده.

۳- د اروپا د لوپې وچې د خلکو مهمه او لوپه ډله روسان دي.

کورني دنده

د اروپا د لوپې وچې له لیکنې پرته نقشه رسم کړئ او په هغې کې د وګرو وبش او ګنوالي په خانګرۍ رنګ سره وښیئ.

داروپا د لویی و چی د ژبی او نزاد په هکله څه پوهېږي؟

آیا پوهہری چی دارویا خلک له کوم نژاد خخه دی؟

اروپا د لویي وچي د وگرو ډېره برخه سپين پوستي جوروسي. سپين نژاد په دي لاندي دريلوليو.

ڈلو وپشل کپڑی:

۱ - جنوبی قومونه

جنوي قومونه له یوناني يا لاتيني خخه عبارت دي، چې د خپرو رنګ پې غنم رنګه دي. دا قومونه د ايتاليا په جنوب لوپدیع کې د بالکان په تاپو وزمې، هسپانيې، پرتگال او بلجيم هبادونو کې استوګن دی.

۲ - جمنی قومونه

دا قومونه زیاتره په منځنې او شمال لوپیدیڅه اروپا کې استوګن دي، په انگلستان کې انګلوساکسون او په بلجیم کې فلامنډ او سپېرۍ، هالندیان، المانیان، سویڈنیان، نارویژنیان، ډنمارکیان او د سویسیانو یوه برخه هم له دې جملې خنځه ګټل کېږي.

٣- ختیح قومونه یا سلاویان

دا قومونه زیاتره سپن رنگ او طلايي و پستان لري او زياتره په ختيئه اروبا کي اوسيېري چي د

پولیندیانو، چکیانو، سلواکیانو، صربیانو او کرواتیانو (پخوانی یوگوسلاوی) خخه عبارت دی چې زیاتره یې د ختیحې اروبا او سپدونکی دی. دا حلق د هنگري خاورې له شمال خخه جنوب ته تېر شوي او منځني اروبا ته یې لاره موندلې ده. له پورتنیو درې ګونو قومونو سرېره چې یادونه ترې وشه، کوچني پخوانی قومونه هم شته چې له هغه خخه ایبریان د اروبا په غرنیو سیمو، سلتیان په ایرلینډ، سکاتلنډ او په بریتانیا کې او د یهودیانو ډلي په روسيې او پولینډ کې دی.

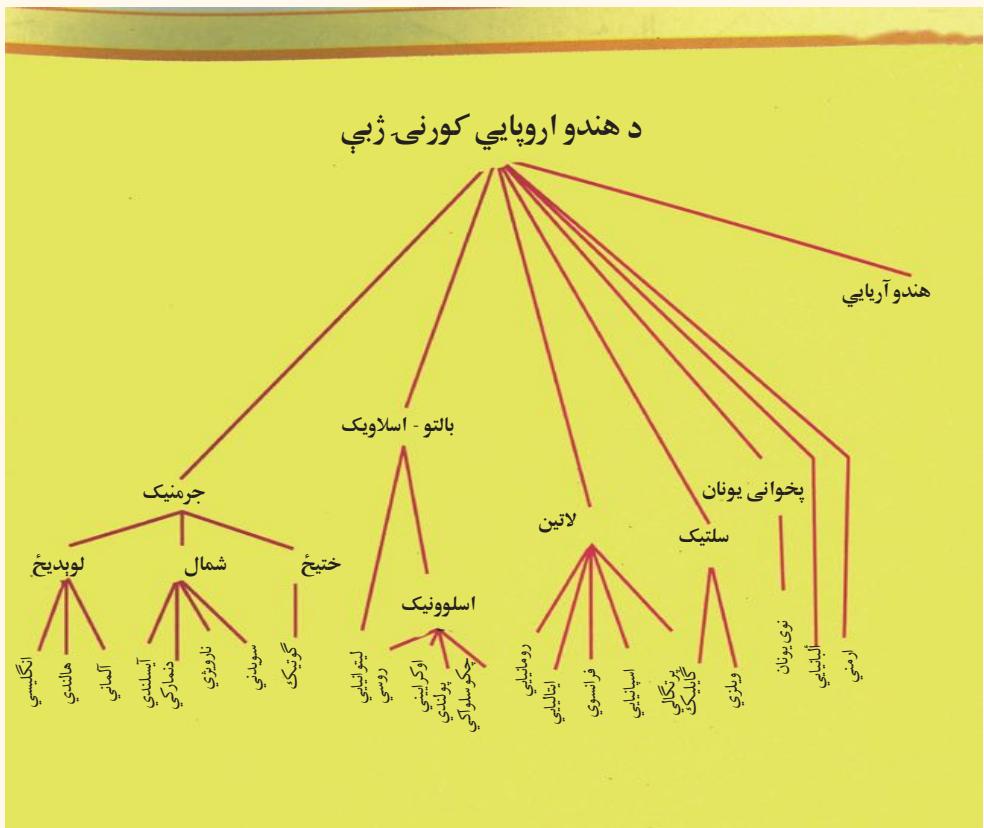
ڦې

داروپا د خلکو د ژيو اصلی بناخ کومه ڦېه تشکيلوي؟

په اروپا کې په بېلا بلبو ژيو خبرې کېږي او د دې ژيو ډولونه دومره زیات دی چې د یوه څانګړي نزاد یا ډلي د خلکو هره برخه هم په یوه څانګړي ڦېه خبرې کوي. د اروپا د خلکو ژې ډېنې رېښې له پلوه په عمومي توګه په درې برخو وېشل کېږي: څینې ژې ېې، لکه ایطالیا يې او اسپانوی لاتینه رېښه لري، څینې لکه الماني او انګلیسي جرمني رېښه او څینې نوري، لکه روسي او پولندي سلاوي رېښه لري. د اروپا يې ټولنې زیات وګري چې په یوه څانګړي ڦېه خبرې کوي، روسان دي. البته څینې مذهبی لړه کې او اقلیتونه، لکه: مسلمانان او یهودیان او څینې نزادی لړه کې هم د هغه هپوادونو چې په کې او سپېرې په مروجو او دودیزو ژيو خبرې کوي.

اضافي معلومات

د ټولگي فعالیت

زده کونکي دې په دلو ووپشل شي او هره ډله دې په لاندي مطلوبنو بحث او خبرې وکړي:
 ۱- نزاد په اروپا کې
 ۲- ژبي په اروپا کې

پونستني

سم خواب غوره کړي:

۱- اروپايان له کوم نزاد خخه دي؟

الف: تورپوستکي ب: ژپر پوستکي ج: سپين پوستکي
 د: سره پوستکي

۲- د جنوي اروپا د خلکو نزادي ځانګړتیاوې کومې دي؟

الف: سپين رنګي ب: طلایي وېښتان ج: غنم رنګه
 د: ګرګوتۍ وېښتان

لنډ خواب ورکړي:

۱- سلاويان زياتره په کومو اروپايري هپوادونو کې استوګنه کوي؟

۲- د اروپايري خلکو د ژيو د مهمو رینسو نومونه واخلي؟

له ټولگي خخه بهر فعالیت

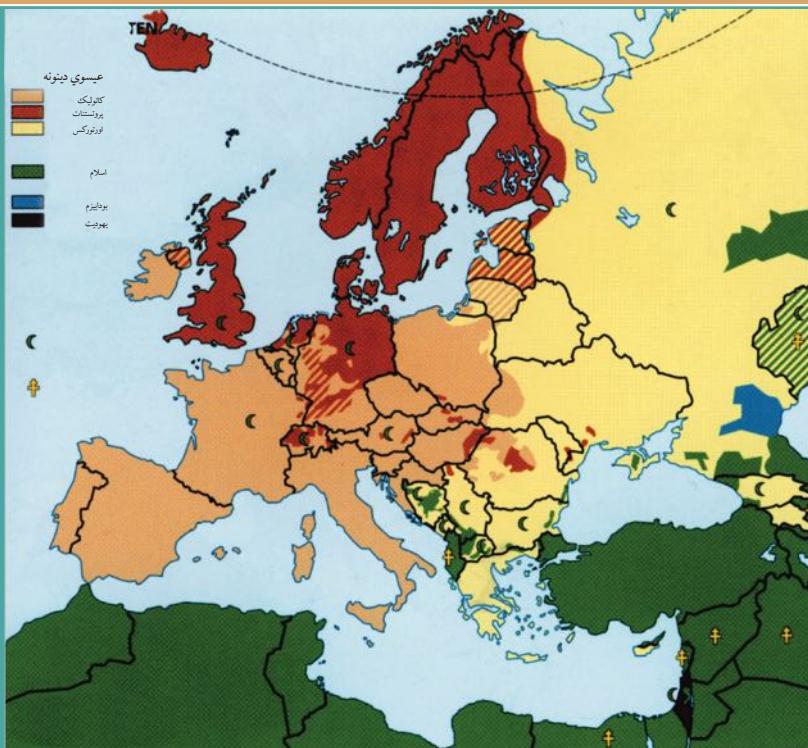
په لاندي جدول کې د هپوادونو نومونه له ورکړل شوي متن خخه په ګټې اخیستني او اړوندو
 استوګنو قومونو ته په پاملنې سره په خپلو کتابچو کې بشپړ کړي.

ختیح قومونه

جرمني قومونه

جنوبې قومونه

د اروپا د دین او مذهب په هکله خه پوهېږي؟

آیا پوهېږي چې د اروپا آکره خلک د کوم دینی پیروان دي؟ په اروپا کې د بېلا بېلو دینونو نقشه

د اروپا زیاره خلک (د اروپایی ترکیپی، د روسيې د شمېر وګرو او د بالکان د تاپوزمي د هېوادونو په ځانګړي ډول له پخوانی یوگوسلاوی څخه پرته) د عیسوی دین پیروان دي چې حضرت عیسیي ﷺ خل پیغمبر ګنې، د دوی په ګومان عیسوی دین په دریو لوبونورو منهبونو پیشل شوی دي چې هغه دادي:

۱- کاتولیک (Catholic)

د عیسویت د دین د پیروانو زیاته برخه کاتولیکان جوروی. د دې مذهب لارښود او مشرې (لوی پاپ) دی. دا منهبو په لومړۍ درجه زیاره د اروپا په لوبیدیع او جنوب یعنې د بلجیم، فرانسې، په لاتینو قومونو کې اسپانیې، پرتگال او په ځانګړي ډول ایتالیې کې او همدارنګه په دویمه درجه کې د اتریش، لهستان (پولیند)، مجارستان، چک او سلوواک د خلکو په منځ کې رواج لري. د نړۍ د کاتولیکانو د لارښود هستوګنځی د ایتالیا د هېواد په پلازمې د روم په بنار کې دي چې واتیکان نومېږي.

۲- پروتستان (Protestant)

د پروتستان مذهب د اهمیت له پلوه د کاتولیک له مذهب څخه وروسته دي. پروتستان له حضرت عیسیي ﷺ څخه د زده کړو د پیروی له پلوه د دوی په نظر له کاتولیکانو سره اختلاف لري. هغوي د مارتین لوټر په نامه د یوه الماني پخوانی روحانی مشر د لارښونو پیروی کوي. په اروپا کې د جرماني قومونو د پروتستان د مذهب زیات شمېر پیروان جوروی. دا مذهب په سویڈن، ناروی،

دنمارک، انگلستان، هالنډ، المان او اتریش هېوادونو او د سويس د هېواد په يوه برخه کې چېر دود دي.

۳- د ارتودوکس مذهب (Orthodox):

داروپا د لوپي وچي دريم مهم مذهب دي چي زياتره په ختيئې او جنوب ختيئې اروپا کې رواج لري. د روسيې، رومانيې، يونان او بلغارې د هېوادونو او په عمومي توګه د سلاود نژاد زياتره وګري د هغه پيروان دي.

(د يادونې وړ د چي خدای ﷺ ته يوازيني بشپړ دين د اسلام دين دی او بس). پرعيسوي دين سربېره مسلمانان هم په ټوله اروپا کې

تیت او خپاره شوي دي چي چېر شمېر یې د بالکان په ټاپو وزمي الابانيې، بوسنۍ او هرزگونې، بلغارې او اروپا يې تركيې کې استوګنه لري. په دې هېوادونو کې لرغونې او له برم خڅه ډک جوماتونه شته دي. همدارنګه د اروپا په بېلاپلو هېوادونو، په خانګري ډول روسيې او پوليند کې يو شمېر يهوديان هم ژوندکوي.

د ټولګي فعالیت

زده کونونکي دي د بنونکي په لارښونکي په ډلو ووپشل شي او هره ډله دي د اروپا د دینونو په نقشه کې د بېلاپلو دینونو او مذهبونو ساحې معلومې او په نښه کړي.

پونستني

۱- د عيسوي دين خانګي ولیکي.

۲- د کاتوليک مذهب زياتره د اروپا په کومو

برخو کې رواج لري؟

۳- پروتستانت د کوم سري پيروان دي او هغه

د کوم خاي و؟

۴- د اروپا د کوم په برخې خلک د ارتودوکس پر مذهب عقیده لري؟

۵- مسلمانان زياتره د اروپا په کومو برخو کې او سېږي؟

کورنۍ دنده

زده کونونکي دي د اروپا له لیکنې پرته نقشه کلپي او یا انځور کړي، د مذهبونو مروجه خایونه دي په نښه کړي او د جغرافيې په راتلونکي لوست کې دي ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

د اروپا د اقتصادي جغرافي په هکله خه پوهېږي؟

په اروپا کې پرمختللى کرنه

ولې د اروپا اقتصاد پرمختللى دی؟

اروپا له صنعتي لويو سيمو خخه يوه ده او ډېر پرمختللى اقتصاد لري. دالويه وچه ترڅمکي لاندې زبرمې، لکه د ډېر سکارو او نفت (د شمال په سمندرګي) کې لري. خو دا زبرمې نه شي کولي د دي لوپي وچې د لويو صنایعو اړتیاوې پوره کړي، نو خکه د خپلو صنایعو د کار د دوام لپاره د نړۍ د نورو هېوادونو کاني لوړنیو موادو ته اړتیا لري او د ډې توکو واردوونکې ده. نن ورځ اروپا له نوي علم او تخنيک خخه په ګټې اخستنې سره توانېدلې ده چې لوپي صنعتي سيمه و اوسي. د المان، انگلستان او فرانسي صنعتي توکي ټولې نړۍ ته صادرېږي.

کرنه او مالداري

د اروپا لوپي وچې د معتدل اقلیم او پوره اورښت د لرلو له امله د کرنې او مالداري د ودې لپاره بنې لاري چاري برابري کړي دي. کرنه خه ناخه په ټوله اروپا کې رواج لري او د عصری ماشین الاتو او علمي لاروچارو په کارولو سره ترسره کېږي. سره له دي هم د ډې توکو وچې هېوادونه خپل د اړتیا وړ خوراکي توکو $\frac{1}{5}$ برخه برابروي، خود هالنډ هېواد د خپلو کورنیو اړتیاوو له پوره کولو سره

سره يوه اندازه خواره بهر ته هم استوي. په دې هپواد کې کرنه او مالداري په علمي لارې ترسره کېږي، د لبنياتو او د غوبنو د محصولاتو توليد په کې هم زيات دی او د دې محصولاتو زيانه برخه بهره له لېږي.

په اروپاکې د کرنې او مالداري فعالیتونه

(ب)

(الف)

(ج)

په اروپاکې غوره کرنیزې سیمې دادی:

۱- د مدیترانې د سمندرګې شاخوا سیمې

۲- د لوپدیئې اروپا سیمې

۳- د ختیئې اروپا سیمې

د اروپا په جنوب کې مدیترانه یې اقلید د دې سبب شوی چې په دې سیمه کې غلو او دانو، لکه غنم، جوارو، اوږیشو، وریجو او صنعتی نباتتو، همدارنګه مېوو، لکه بادامو، لېمو، زیتونو او انارو کړلوا ته زمينه برابره شي او په خې خایونو کې یې د حیواناتو، لکه وزو او پسونو روزنه ترسره کېږي.

لوبدیئه اروپا طبیعی حاصل خیزه خمکې لري چې د کرنې ترڅنګ په کې د حیواناتو روزنې هم بنه پرمختیاکړپده. غوره کرنیزه محصولات یې غنم، اوریشې، جوار، چغندر او کچالو دي. د بلجیم، هالند، جرمنی او ډنمارک هپوادونو حیوانی فارمونه زیاته اندازه لبنيات، لکه شیدې، کوچ او پنپر تولیدوی او له غوره صادراتي توکو خخه یې شمېرل کېږي. ختیئه اروپا هم طبیعی حاصل خیزې خمکې لري او دېر غوره محصولات یې غنم، اوریشې، جوار او کتان دي. د دې خمکو زيانه برخه په روسيه کې پرته ده او د غردونو لمنو یې د حیواناتو د روزنې لپاره بنه شرایط برابړې کېږي دي.

اویه هم د اروپایانو لپاره د خوراکی توکو د تولید یوه سرچینه شمېرل کېرى او د کبانو د بنکار صنعت په کې بنه پرمختګ کړی دی. د کبانو نیول د اروپایانو مهمه بوختیا ده. ناروی او ایسلینډ هغه هپوادونه دي چې د هغه اقتصاد د کبانو پر صنعت ولاړ دی اوپه دې برخه کې په نړۍ کې لوړې مقام لري.

د اروپا اقتصادي مصوروه نقشه

په اروپاکې د کب نیونې شغل

د ټولگي فعالیت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووبشل شي هره ډله دې د لاندپنیو موضوعاتو په هکله بحث وکړي او پایلې دې خپلوا ټولگیوالو ته وړاندې کړي:

- ۱_ د مدیترانې د شاوخوا کرنیزې برخې
- ۲_ د لوپیدیخې اروپا کرنیزې برخې
- ۳_ د اروپا ختیخې کرنیزې برخې

پونسنج

- ۱_ د دريو اروپاکې هپوادونو نومونه واخلي چې د صنعتي توکو صادر وونکي دې؟
- ۲_ د اروپا کرنې ولې پرمختلې ده؟
- ۳_ د اروپا د کرنیزو برخونمونه واخلي.
- ۴_ کوم اروپاکې هپوادونه په نېر کې د کب نیولو په صنعت کې لوړۍ مقام لري؟
- ۵_ اروپايان د خپلوا صنعتونو د دوام لپاره کومو منابعو ته اړتیا لري؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د یوه اروپاکې صنعتي هپواد په هکله چې پرمختلې اقتصاد لري، یو مطلب برابر او د جغرافي په راتلونکي درسي ساعت کې دې ټولگیوالو ته وړاندې کړي.

د اروپا د کانونو او صنایعو په هکله خه پوهېږي؟

په شمال سمندرګي کې د نفتورايسټني عمليه

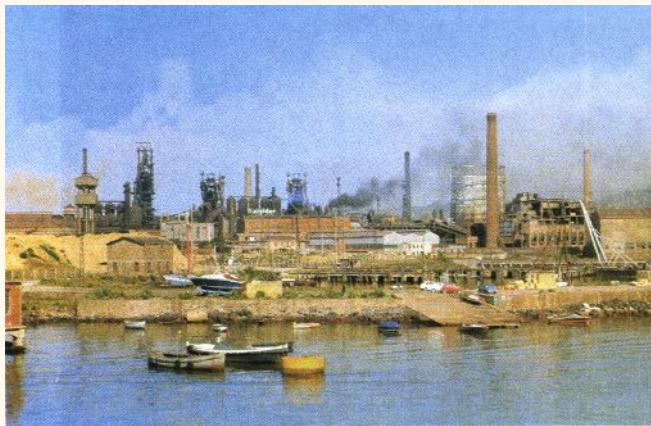
ولې اروپا د صنعتي او مو توکو واردونکې ده؟

الف - کانونه

د اروپا ترڅمکې لاندې زېرمې دومره شتمنې نه دي او دا حالت د اروپا يې هېوادونو له خوا د درېمې نړۍ د هېوادونو د استعمار او بنکېلاک يو عامل و. اروپا يې هېوادونو پخوا د خپلو اړتیاوو د پوره کولو لپاره د نورو لوبيو وچو مستعمره کولو ته مخه کوله او همدارنګه د اروپا د لوپې وچې پرمختیا د نورو هېوادونو له هغې ډلې د آسیا يې او افريقيا يې هېوادونو د زېرمو له لوټولو خخه پرته ناشونې وه. نفت د اروپا په ځینو برخو کې شته دي، خو د شمال سمندرګي د نفتی زېرمو له کشف خخه دمخيه یې اندازه ډېره لېره وه، چې د صنایعو په پراختیا او په ځانګړې ډول له نقلیه وسیلو خخه په ډېړې ګڼې اخیستنې سره نشي کولای دې هېوادونو اړتیاوي پوره کري. د لوپدیئې اروپا د هېوادونو ډېره پاملننه د شمال سمندرګي د نفت او گاز زېرمو ته ده چې اوس د انگلستان او د سیمې د ځینو نورو هېوادونو اړتیاوي تر یوه حده پوره کوي. اروپا د اوسيپنې او ډېر و سکرو د کانونو له پلوه شتمنه ده او د انگلستان، روسيې، فرانسيې، بلجيم، المان او پوليند هېوادونه د نومورو کانونو غوره تولیدونکي دي. اوسيپنې د سویلن له شمالي برخو خخه د بېړيو په وسیله د اروپا صنعتي سیمو ته ورل کېږي.

ب- صنایع

د اروپا د صنایعو په هکله خه
پوهېږئ؟

د ایتالیا د پولادو صنایع

لله صنعتی انقلاب خخه د مخه د اروپا
صنایع لاسی او کارگا هو پوسیله جورپیده
چې کولاي شو په ایتالیې کې د بیښې
جورپولو، په اسپانیې کې د چاقوګانو او
تورو جورپولو، په سویس کې د ساعت
جورپولو، په هالنډ کې د چینی لوښو
جورپولو او په ایرلینډ کې د کتانی توکرانو د اویدلو یادونه وکړو.

۲- ماشیني صنایع

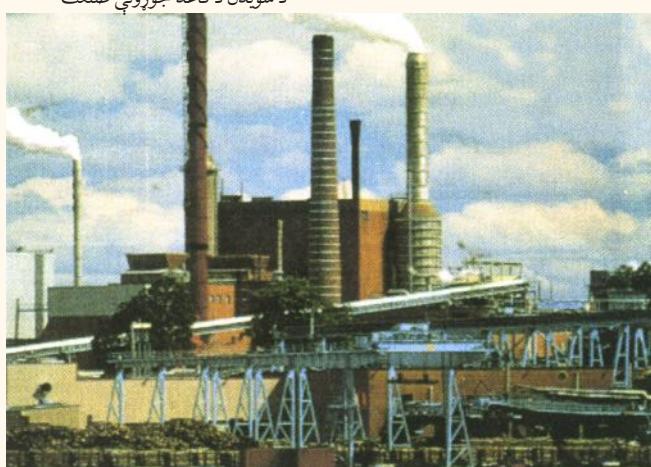
اروپا د ډیرو سکرو د زبرمو او د بهه حمل او نقل په درلودلو سره په نړۍ کې لویه صنعتی سیمه ده.
د اروپا درانه صنایع او لوېي صنعتی کارخانې د کانونو ترڅنګ جورې شوې دي. همدارنګه د اروپا
صنعتی لوی شارونه او بندرونه هم د سمندرونو او سیندونو په غارو را منځ ته شوې دي، ځکه د بندرونو
له لارې د او مواد او تولیدي توکو ورل او راول ډېر ارزانه سرته رسېږي. د اروپا له مهمو بندرونو
څخه یو هم د امستردام د ډېرپو چلولو د کanal په غارې د شمال سمندرګي په ساحل کې د روټردام په نوم
بندر دي. او د اروپا بل صنعتی لوی بندر

په ایتالیا کې د جینوا بندر دي.

د اروپا مهم صنایع د فلراتو ویلې
کول، الکترونیکي سامان آلات او د
ماشیني وسایلو تولید، بېړي جورپول،
موټر جورپول او داسې نور دي.

ج- تورېزم

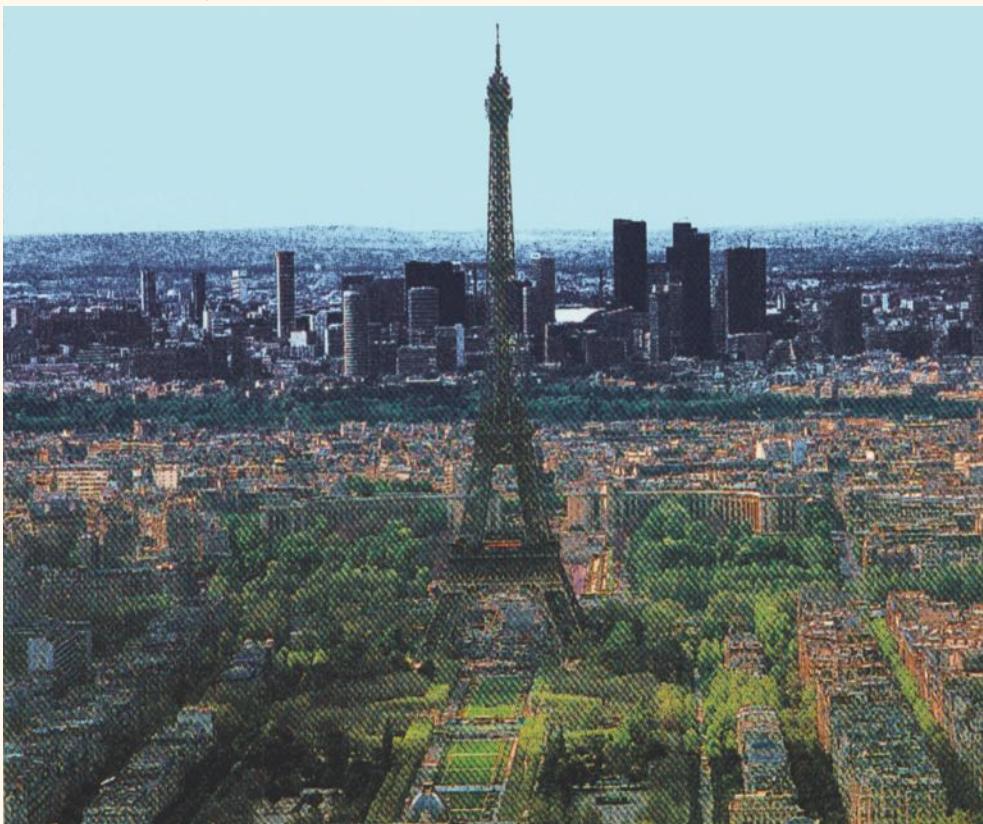
د اروپا په اقتصاد کې د تورېزم
صنعت هم د ارزښت وړ دي. په اروپا
کې تورېزم د ډېرو تاریخي او ګلتوري

مرکزونو، لکه موزیمونو، کلیساګانو، پوهنتونونو او د اروپاني هېوادونو د طبیعی بنو سیمود شته والي له امله، له یوه هېواد خخه بل هېواد ته د سفرونونو آسانیاوو په اروپا کې سیاحت او گرځندوى ته وده ورکړپده.

د اروپا جنوبی غارې د مدیترانې د سمندرګي ترڅنګ چې د لمريزې اروپا په نوم شهرت لري، د اروپا د نورو سیمو وګړي څان ته را جلبوی. د الپ غروونه د غرو ختونکو او د ژمنيو لوبو لپاره له لیرې او نژدې هېوادونو خخه زیات مینه وال لري. د اویو سپورتونه، په ځینو اروپاني هېوادونو کې د جشنونو مراسم، قصرونه، تاریخي او د معماري هنري آثار د اروپا د تورېزم نورې ساحې شمېرل کېږي.
د یادونې وړ ده چې د اروپا زیاتره وګړي، په څانګړي دول پرمختللي هېوادونه د سوداګرۍ، بانکدارۍ او داسې نورو کارونو په خدمتونو بوخت دي او د هغه فيصلي د کرنې او صنایعو په برخه کې لړه ده چې دا په خپله په اروپا کې د اقتصاد د زیات پرمختګ خرګندوى ده.

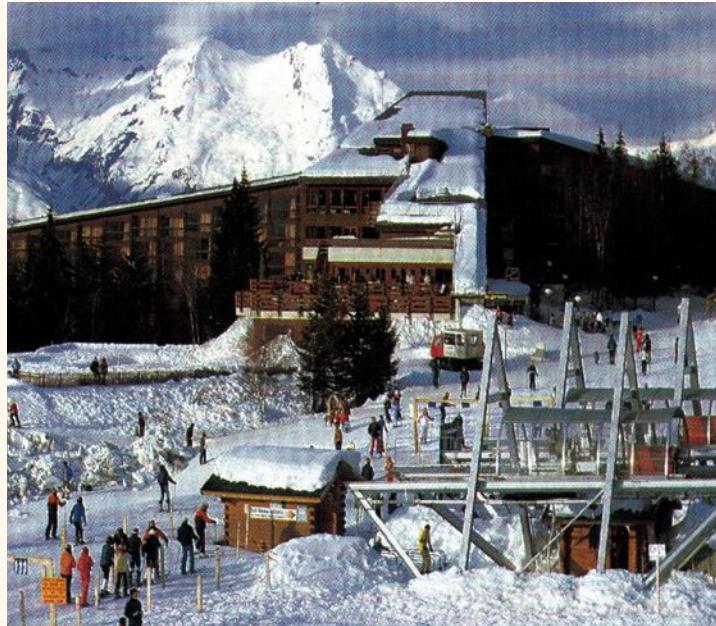
د فرانسي د ایفل برج تصویر

د اروپا توربستي ځایونه

ب: د الپ په غرو کې سپورتی لوپې

الف: د ټیلمز د سیند په غاره د بیگ بن د ساعت برج

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووبېشل شي او هره ډله دې په لاندېنيو مطلبوونو خبرې اترې وکړي او د بحث پایله دې ټولګیو والو ته ووايسي.

الف: د اروپا کانونه

ب: د اروپا صنایع

ج: توربزم په اروپا کې

پونتنۍ

- ۱- د اروپا د سپکو یا لاسې صنایعو تولیدات کوم دي؟ نومونه یې وواياست.
- ۲- د اروپا صنعتي مرکزونه زیاتره چېږي جوړ شوي دي؟ او ولې؟
- ۳- د اروپا درانې صنایع کومې دي؟ لېست یې کړئ.

کورنۍ دنده

د اروپا له ې لیکنې نقشه رسم یا کاپې کړئ او د اروپا د مهمو صنعتي هېوادونو نومونه په ټاکللو ځایونو کې وليکې او د جغرافي په راتلونکي لوست کې یې ټولګیو والو ته وړاندې کړئ.

د اروپا د لویې وچې د ترانسپورت په هکله خه پوهېږي؟

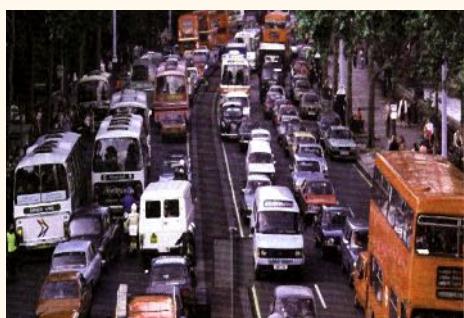

د اروپا د چېکو کربو شبکه

پخوا خلکو د مسافرینو او مالونو د ورلو او راولو لپاره له کوم ډول د ترانسپورت خخه ګټه
اخیسته؟

ترانسپورت (Transport)

له یو خای خخه بل خای ته د سوداګرۍ د مالونو او انسانانو له ورلو او راولو خخه عبارت دی،
چې دا عمل درېل، موږ، بېړی، الوتکې او پایپ لین په وسیله ترسره کېږي.
ورل او راول (حمل و نقل) په بېلاښلو لارو چارو سرته رسېږي چې په لنډ ډول ېې مطالعه کوو.

الف- سرک یا لویه لار

په اروپا کې د بنو سرکونو او لویو لارو جوړول
په لوړې پړاو کې د نظامي او سوداګریزو اړتیاوو د
پوره کولو لپاره منځته راګلل. د روم امپراتوري د
خپلو لښکرو د چېک حرکت او لېړدونې لپاره د
سرکونو لوړنې جوړوونکي وو. ناپليون او هیتلر هم د
همدغې موڅې لپاره سرکونه جوړ کړل. په روستيو

کلونو کې د زیاتو موټرو تولید هم د سرکونو د جورونې سبب شو اوس کولای شو د هالنډ په شمال کې له امستردام خخه ایتالیې تر جنوب پوري د لويو نښلۇونکو سرکونو له لارې لاپ شو. له غرنیو سیمو خخه د تېپيدو لپاره تو nelle جور شوي دي، چې دېر مەم تو نلې په د مونت بلان Month Blaine Tunele) په نوم دي. دا تو نل ۱۲ کیلومتره اوږدوالي لري او فرانسه او ایتالیه سره نښلوي. د دويمې نېبواли جگړي خخه وروسته د ګرندیو موټرو شمېر مخ په زیاتېدو دی د بېلګې په توګه، په سویلېن کې د هرو خلورو تو نلېاره یو موټر شته دي، خود ختیځي اروبا په هېوادونو کې د ګرندیو موټرو شمېر ډېر لبر دي. په ډنمارک او هالنډ کې د بایسکلونو لپاره هم خانګړي لارې جورې شوې دي.

ب- د اوسيپني لاري

د اوسيپنو د لارو (د بېل کربنې) جورونه له اروبا خخه پيل شوې ده او په ۱۸۰۴ م کال کې لومنې د بېاس لکوموتیف د انګلستان په ویلز کې د توکو او مسافرينو د ورلولپاره په کار واچول شو. لومنې د اوسيپنو لاره په ۱۸۲۵ م کال کې د ستوكتن (Stockton) او دارلينگتون (Darlington) د بنارونو ترمنځ د عمومي ورلول او راپرلولپاره جوره شوه او بیا ورو ورو د اوسيپني کربنې په اروبا کې براختیا وموندله. اوس دا لويه وچه د نړۍ له ګنې ګونې خخه ډکې لاري لري. د اروبا د چټکو رېبلونو کربنې له ډېر چټکو او هوسا رېبلونو خخه ګټه اخلي. دا کربنې د اروبا لوي بنارونه سره نښلوي. نن ورخ د اوسيپني لاري د اروبا په دنه کې د مسافرينو او مالونو په ورلول او راپرلولو کې مەم روں لویوی.

د ټولګي فعالیت

زده کونکي دي په ډلو کې تنظیم شي او هره ډله دي د لوبې لاري يا سرک او د بېل کربنې په هکله له یو بل سره سلامشوره وکړي او پایاپې دي د ډلې د استازې په وسیله خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوبنتې

- ۱- ترانسپورت تعریف کړئ.
- ۲- ولی رومیانو د سرکونو پراختیا ته خانګړي پاملنې درلوده؟
- ۳- لومنې خل رېل چېږي او د کومې موخيې لپاره په کار واچول شو؟
- ۴- د اوسيپنو لومنې کربنې د اروبا کوم بنارونه سره نښلولی وو؟
- ۵- د اوسيپنو له کربنې خخه زیاتره د کومو موخو لپاره ګټه اخیستل کېږي؟

کورنۍ دنده

د اروبا د لوبې وچې په اقتصادی پرمختګ کې د اوسيپنو د کربنې د روں په هکله یو مطلب ولیکې او خپلو ټولګیوالو ته یې وړاندې کړي.

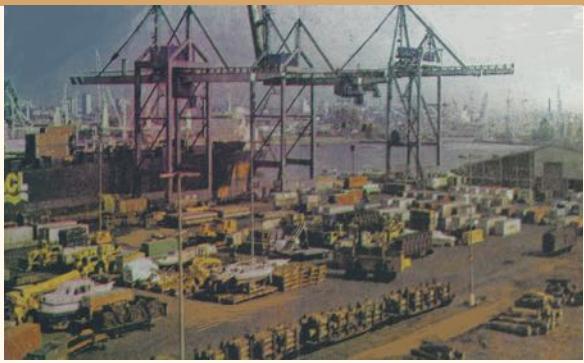
د اروپا هوایی د ګر

آيا پوهېږئ چې د انړۍ له پلوه په نړۍ کې د ډېر لګښت لرونکي ترانسپورت کوم دي؟

په ۱۸ مه م پېړی کې په فرانسه کې هواته د لومړني بالون په الولو سره د هوایي چلنډ تاریخ پیل شو. په ۱۹۱۹ م کال کې د سوداګرۍ لومړني هوایي کربنه په هالند کې منځ ته راغله. هوایي کربنې د اروپا لوی بنارونه او بهرنې هېوادونه سره نښلوي او د مسافرينو او د هغوي د سوداګرۍ شيانو د ورلو لپاره چې درانه نه وي او ارزښت یې زيات وي، ګهه اخيستل کېږي.

د اوبو لاري:

آيا پوهېږئ چې په نړۍ کې ډېره ارزانه ترانسپورتی لاره کومه لاره ده؟
له لرغونو زمانو خڅه د اوپو لاري د شيانو او مسافرينو په ورلو او راولو کې ارزښت لري. د اروپا دانيوب او رايں سيندونو د تاريخ په اوړدو کې په ورلو او راولو کې، رول لوپولی دي. د رايں له سيندنو خڅه روميانو ګهه اخيستله او د سيندونو خوله (مصب) به یې کنټرولوله. د رايں او دانيوب له سيندونو خڅه په نړيواله توګه ګهه اخيستل کېږي. د دانيوب سيند ډېر اوږد او زيات هېوادونه سره نښلوي. د اروپا له کرنیزو هېوادونو خڅه تېږېږي او په توره بحیره کې توبېږي. د رايں سيند د اروپا په صنعتي سيمو کې زيات ارزښت لري. د هالند د روتردام لوی بندر د نړۍ له بل هر سيندي او سمندي بندر خڅه زيات

د آلمان د برمون په بندر کې د مالونو ورللو او راولو فعالیت

مالونه لپردوی.

د اروپا زیاتره سیندونه، لکه د آلمان الب او اودر، د فرانسې د سن او لوار د سیندونو په خېر د کانالونو په وسیله سره نسلول شوي دي. دا سیندونه په اروپا کې د اوسپنې د لاری له پراختیا د مخه نسلول شوي دي. په انگلستان کې هم کانالونه شته چې اوس خپل پخوانی ارزښت نه لري. اوس کولی شو د همدي کانالونو او سیندونو په وسیله له شمال سمندرګي خخه د مدیترانې د

سمندرګي په غاره د مارسي بندر ته سفر وکړو. د اروپا سواحل چې خنې د پېړو چلولو لپاره برابر دي، د لویو سوداګریزو بندرنو د منځته راتګ سبب شوي او ډېره ارزانه ترانسپورتی لاره ګنل کېږي. د اروپا خه ناخه ټول بشارونه له مادرید خخه پرته نور ټول د سیندونو، سمندرګيو او د اتلانتیک د سمندر په غارو جوړ شوي دي. همدارنګه د پایپ لین له حمل و نقل خخه د نفتو، ګازو او اویو د ورللو لپاره ګټه اخیستل کېږي.

د ټولګي فعالیت

زده کونکي دي په ډلو ووبشل شي او هره ډله دي د لاندېنيو پونښتو په هکله بحث وکړي او ده ګوپاکلی دې د ډلې استازی ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

- ۱_ له هوایي ترانسپورت خخه زیاتره د کومو موخو لپاره ګټه اخیستل کېږي او ولې؟
- ۲_ د اویو ترانسپورت په کوم دلیل د نړۍ ډېره ارزانه ترانسپورتی لار ده؟
- ۳_ له پایپ لین خخه زیاتره د کومو موخو لپاره ګټه اخیستل کېږي؟

پونښنې

- ۱_ د نړۍ د سوداګری لومرنۍ هوایي کربنې په کوم هېواد کې فعالیت پیل کړ؟
- ۲_ له هوایي کربنې خخه زیاتره د کومو شیانو د ورللو لپاره ګټه اخیستل کېږي؟
- ۳_ ډېر لرغونې ترانسپورت کوم یو دي؟
- ۴_ د اروپا د بېړۍ چلولو ډېر او بد سیند کوم یو دي؟
- ۵_ د اروپا د سوداګری ډېر لوی سیند او سمندری بندر کوم دي؟

کورنۍ دنده

د اروپا د اویو د لارو د پراخوالي د لاملونو تر سرليک لاندې یو مطلب ولیکه او ټولګیوالو ته یې وړاندې کړئ.

د لوپا د نړۍ خپر کې (اروپا) لنډیز

- اروپا د نړۍ یوه کوچنی لویه وچه د چې د نړۍ په شمالی معتدله سیمه کې پرته د.
- د اروپا غرونه په دوو برخو وېشل شوي چې زاره او رژیڈلی غرونه یې په شمال کې او خوان او لور غرونه یې په جنوب کې پراته دي.
- د اروپا لویه وچه دېر شمېر سیندونه لري او زیاتره یې د بېړيو چلولو وړ دي.
- د اروپا د لوپې وچې د ټولو جهيلونو او به تقریباً خوبې دی او د سیندونو سرچینې جوړوی.
- د اروپا د لوپې وچې لوی او مهم سمندرګي مدیترانه دی چې د دریو لویو وچو آسیا، اروپا او افريقا ترمنځ پروت دي.
- د اروپا یې هپوادونو د صنعتي پرمختګ یو علت هم د بېړيو چلولو د زیاتو خلیجونو شته والي او سمندری موقعیت دي.
- اروپا یوازنې لویه وچه د چې په هغې کې وچ او تاوده بیابانونه او دښتې نشه.
- اروپا له سیاسي پلوه له ۷ هپوادونو خخه جوړه شوې او د څینو هپوادونو ترمنځ سیاسي، فرهنگي، اقتصادي او نورې ګلکې اړیکې د یوه قرار داد پر بنسته چې د اروپا اتحادیه یې بولي، ترسره کېږي.
- د اروپا لویه وچه له لې پراخوالی سره سره د نړۍ ګن مېشتله لویه وچه یا براعظم دي.
- د اروپا د وګرو زیاتره برخه سپین پوستي تشکيلوی.
- د اروپا د خلکو ژبه د ژبني ریښې پرنسټ په دریو ډلو: لاتین، جرمني او سلاو وېشل شوې ده.
- د اروپا زیاتره وګړي د عيسوی دین پیروان دی چې په دریو مذہبونو: کاتولیک، پروتستانت او ارتدوکس وېشل شوي دي.
- اروپا د نړۍ له لویو صنعتي سیمو خخه یوه ده.
- تر ځمکې لاندې زیرمې لکه: د ډېرو سکاره او نفت د اروپا د لوپې وچې په شمالی سمندرګي کې شته.
- د اروپا زیاتره صنایع، صنعتي لوی بشارونه او بندرونه د سیندونو او سمندرونو پر غارو منځته راغلي دي.
- په اروپا کې د توربزم صنعت، د طبیعي، تاریخي، فرهنگي او نورو ساحو د شته والي له امله بنه پرمختللي دي.
- د اروپا لویه وچه د نړۍ له ګنې ګونې خخه ډکې د او سپنو کربنې لري.
- هوایي کربنې د زیاتې انرژۍ لګښت کوونکۍ ترانسپورت دي.
- د اویو لارې په اروپا کې ډېرې ارزانه ترانسپورتی لارې ګنل کېږي.

شلورمه ګنه جدول: د اروپائي هپوادونو جغرافيايي خانګرټياوي (د مطالعې لپاره)

نفوسو د ټيکنې خامتونه	صنعت	کرنه	عموميات					هپوادونه	ګنه
			په یو کيلو متري مرتع کېي د نفوسو شمېر	په یو کيلو متري مرتع کېي د نفوسو شمېر	په ۲۰۰۶ م کال کېي د نفوسو شمېر	په کيلو متري مرتع سره	پلازمنه		
۲۲,۲	۲۳,۱	۵۴,۷	۱۲۵	۳,۵۸۱,۶۵۵	۲۸,۷۴۸	تیرانا	البانيا	۱	
۷۰,۳	۲۷,۲	۲,۶	۳۱۵	۱۰,۳۷۹,۰۶۷	۳۳,۰۰۰	بروكسل	بلجیم	۲	
۴۰,۸	۴۷,۵	۱۱,۷	۸۸	۴,۴۹۸,۹۷۶	۵۱,۱۲۹	سارایوو	بوسني-هرزگوین	۳	
۴۳,۵	۳۰,۸	۲۵,۷	۶۷	۷,۳۸۵,۳۶۷	۱۱۰,۹۱۲	صوفيا	بلغاريا	۴	
۶۹,۶	۲۶,۸	۳,۶	۱۲۶	۵,۴۵۰,۶۶۱	۴۳,۰۹۴	کوپن هاګن	دنمارک	۵	
۶۲,۹	۳۴,۶	۲,۶	۲۳۱	۸۲,۴۲۲,۲۹۹	۳۵۷,۰۲۲	برلين	آلمان	۶	
۵۹,۳	۳۱,۷	۹,۰	۲۹	۱,۳۲۴,۳۳۳	۴۵,۱۰۰	تالین	استونی	۷	
۶۶,۴	۲۷,۵	۶,۱	۱۵	۵,۲۳۱,۳۷۲	۳۳۸,۱۴۵	هلسنگي	فنلاند	۸	
۷۳,۴	۲۵,۱	۱,۵	۱۱۱	۶۰,۶۷۶,۱۳۶	۵۵۰,۱۰۰	پاريس	فرانسه	۹	
۵۹,۹	۲۲,۵	۱۷,۵	۸۱	۱۰,۶۸۸,۰۵۸	۱۳۱,۹۹۰	اتن	يونان	۱۰	
۵۸,۸	۳۴,۴	۶,۸	۱۰۷	۹,۹۸۱,۳۳۴	۹۳,۰۳۲	بوداپست	هنگري	۱۱	
۶۱,۵	۳۰,۰	۸,۵	۵۸	۴,۰۶۲,۲۳۵	۷۰,۲۸۴	دوبلين	ايرلنډ	۱۲	
۶۶,۲	۲۵,۲	۸,۶	۳	۲۹۹,۳۸۸	۱۰۳,۰۰۰	ريکجاوېک	ايسلنډ	۱۳	
۶۲,۳	۳۲,۱	۵,۶	۱۹۳	۵۸,۱۳۳,۵۰۹	۳۰۱,۲۶۸	روم	إيطاليا	۱۴	
۵۲,۶	۳۰,۹	۱۶,۴	۷۹	۴,۴۹۶,۷۴۹	۵۶,۵۳۸	زاگرب	کرواتي	۱۵	
۵۸,۱	۲۶,۴	۱۵,۵	۳۵	۲,۲۷۴,۷۳۵	۶۴,۶۰۰	ريگا	لاتوبيا	۱۶	
۴۳,۵	۳۶,۴	۲۰,۲	۵۵	۳,۵۸۵,۹۰۶	۶۵,۲۰۰	ويلنيوس	ليتواني	۱۷	
۶۹	۲۸,۰	۳,۰	۱۸۳	۴۷۴,۴۱۳	۲,۵۸۶	لوکرامبورګ	لوكزامبورگ	۱۸	
۳۷,۸	۴۰,۴	۲۱,۸	۸۰	۲,۰۵۰,۵۵۴	۲۵,۷۱۳	سکريپه	مقدونيه	۱۹	
۷۲,۰	۲۶,۰	۲,۰	۱,۲۶۷	۴۰۰,۲۱۴	۳۱۶	والنا	مالطا	۲۰	
۳۹,۷	۱۴,۶	۴۵,۷	۱۱۳	۴,۴۶۶,۷۰۶	۳۳,۷۰۰	کيشي نف	مولداوي	۲۱	
۶۸,۰	۳۰,۰	۲,۰	۴۶	۶۳۰,۵۴۸	۱۳,۸۱۲	پدگوريكا	مونتهنگرو	۲۲	
۷۴,۸	۲۲,۰	۳,۲	۳۹۷	۱۶,۴۹۱,۴۶۱	۴۱,۵۲۶	امستردام	هالند	۲۳	
۷۴,۰	۲۱,۸	۴,۱	۱۴	۴,۶۱۰,۸۲۰	۳۲۳,۷۷۷	اوسلو	ناروپي	۲۴	
۴۶,۵	۲۷,۴	۲۶,۱	۷۷	۴۶,۷۱۰,۸۱۶	۶۰۳,۷۰۰	کيف	اوکرaine	۲۵	

په ۲۰۰۱ م. کال کې په مختلفو برخو کې د
نفوسو د بوختیا فیصلدي

عمومیات

خدمتونه	صنعت	کرنه	په یو کیلو مترا مرع کې د نفوسو شمېر	په ۲۰۰۶ کال کې د نفوسو شمېر	په ۲۰۰۶ کال کې د نفوسو شمېر	په کیلو مترا مرع سره	پلازمه	هېوادونه	گنه
۶۲,۳	۳۱,۳	۶,۴	۹۸	۸,۱۹۲,۸۱۸	۸۳,۸۵۹		ویانا	اتریش	۲۶
۴۹,۳	۳۱,۷	۱۹,۰	۱۱۹	۳۸,۵۳۶,۸۶۹	۲۲۳,۲۵۰		وارسا	بولند	۲۷
۵۲,۵	۳۵,۲	۱۲,۳	۱۱۵	۱۰,۶۰۵,۸۱۷	۹۱,۹۸۲		لزبون	پرتگال	۲۸
۳۰,۲	۲۸,۱	۴۱,۷	۹۶	۲۲,۳۰۳,۵۵۲	۲۳۸,۳۹۱		بوخاراست	رومانيه	۲۹
۵۸,۸	۲۹,۶	۱۱,۶	۸	۱۴۲,۸۹۳,۵۴۰	۱۷,۰۷۵,۴۰۰		مسکو	روسیه	۳۰
۳۷,۴	۳۲,۹	۲۹,۷	۱۰۶	۹,۳۹۴,۴۱۱	۸۸,۳۶۱		بلگراد	صربيا	۳۱
۵۱,۴	۳۷,۶	۱۱,۰	۹۹	۲,۰۱۰,۳۴۷	۲۰,۲۵۶		لیوبليانا	سلووینيا	۳۲
۵۴,۴	۳۸,۰	۷,۶	۱۱۱	۵,۴۳۹,۴۴۸	۴۹,۰۱۲		برatisلاوا	سلواک	۳۳
۶۲,۲	۳۰,۹	۶,۹	۸۰	۴۰,۳۹۷,۸۴۲	۵۰۵,۹۹۲		مادرید	اسپانيا	۳۴
۵۵,۹	۳۹,۱	۵,۱	۱۲۰	۱۰,۲۳۵,۴۵۵	۷۸,۸۶۴		پراگ	چک	۳۵
۷۳,۱	۲۵,۴	۱,۶	۲۴۸	۶۰,۶۰۹,۱۵۳	۲۴۴,۱۰۱		لندن	بریتانیا	۳۶
۳۹,۷	۴۰,۶	۱۹,۷	۵۰	۱۰,۲۹۳,۰۱۱	۲۰۷,۶۰۰		مینسک	سینه روسيه	۳۷
۷۱,۹	۲۵,۵	۲,۶	۲۰	۹,۰۱۶,۵۹۶	۴۴۹,۹۶۴		ستکھلم	سویلن	۳۸
۶۸,۷	۲۶,۷	۴,۶	۱۸۲	۷,۵۲۳,۹۳۴	۴۱,۲۸۴		برن	سویس	۳۹
			۴۶۷,۲	۳۰۲۰۰	۶۱		سان مرینو	سان مرینو	۴۰
			۱۵۴	۶۹۸۶۵	۴۵۳		اندورا لاولا	اندورا	۴۱
			۱۶۱,۳	۳۲۸۰۰	۱,۹۵		موناکو	موناکو	۴۲
			۲۱۲,۹	۳۵۱۰۰	۱۶۰		وادوز	لختن شتن	۴۳
			۲۰۴	۹۲۰	۰,۴۴		واتیکان	واتیکان	۴۴
			۹۴,۵	۸۴۷۴۰۰	۸۶۶۰۰		باکو	آذربایجان	۴۵
			۱۱۱,۹	۲۹۷۶۰۰۰	۲۹۸۰۰		ایروان	ارمنستان	۴۶
			۷۱,۶	۴۴۷۴۰۰۰	۶۹۷۰۰		تفلیس	گرجستان	۴۷

د دې څېرکي

د امریکا براعظم

د دې څېرکي موخي:

گرانو زده کوونکو! د دې څېرکي له لاندېنیو علمي موخو سره به آشنا شئ:

– د امریکا لویه وچه له جغرافیایی موقعیت سره.

– د امریکا لویه وچه له مهمو لورو او ژورو (غرونو، سیندونو، سمندرګیو، جهیلونو او خلیجونو) سره.

– د امریکا د لوې وچې له اقلیم سره.

– د امریکا د لوې وچې له سیاسي جغرافیې سره.

– د امریکا د لوې وچې له اقتصادي جغرافیې سره (کرنه، صنعت، سوداګرۍ او حمل و نقل).

– زده کوونکي د دې څېرکي په لوستلو سره لاندې مهارتونه حاصل کړي:

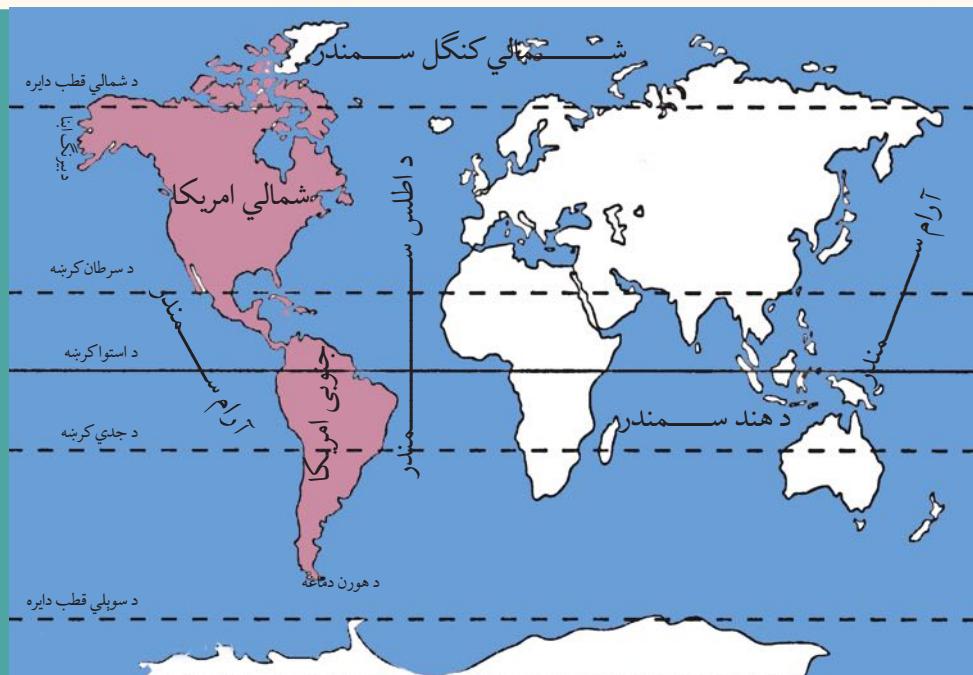
– د نقشبې پر مخ د امریکا د لوې وچې موقعیت معلومول.

– د نقشبې پر مخ د مهمو غرونو، سیندونو، سمندرګیو او جهیلونو معلومول.

– د نقشبې پر مخ د امریکا د لوې وچې د هپوادونو د موقعیت معلومول.

– د انسانانو په ژوندکې د حمل و نقل د ارزښت د نتيجې توضیح کول.

د امریکا د لویې وچې د جغرافیایی موقعیت په هکله خه پوهېری؟

د امریکا لویه وچه د نزی په نقشه کې

۱-۲ موقعیت

الف: خلور خواوې: د امریکا لویه وچه د ۱۵ درجو او ۱۷۰ درجو لوپیدیخو طول البلدونو او د ۴ درجو شمالی عرض البلد او د ۵۵ درجو جنوبی عرض البلد ترمنځ موقعیت لري.

د امریکا لویه وچه د شمال په شمالی کنګل سمندر، د جنوب له خواو دریک Derak passage په سمندری لار (چې د انترکتیکا او د سوپلی امریکا ترمنځ بیلوونکې پوله ده: په ختیخ کې د اطلس په سمندر چې د اروپا او افریقا لویې وچې بې د امریکا له لویې وچې خخه بېلې کړي او په لوپیدیخ کې د آرام سمندر (بحرالکاھل) او د بیرنگ د آبنا سره چې د ۸۵ کیلومتره وټن الاسکا له روسيې خخه بېلوی، نښې ۵.

پراخوالی (مساحت) یې ۴۲۳ میلیونه کیلومتره مربعې ته رسپری.

د امریکا د لویې وچې دېره لېږي شمالي نقطه شمالي قطب او جنوبی دېره لېږي نقطه یې د کې هارن Cape-Horn دماغه ده. او بردوالي یې له شمال خخه سویل ته ۱۵۰۰۰ کیلومتره دی او سور یې له ختیخ خخه لوپیدیخ ته په مختلفو برخو کې سره توپیر لري.

د امریکا د لویې وچې وېش:

د امریکا لویه وچه له شمال خخه جنوب لور ته په دریو برخو وېشل شوې ده چې له شمالی امریکا، منځنۍ امریکا او جنوبی امریکا خخه عبارت ده. د امریکا لویه وچه له شمال خخه جنوب لور ته اوږده

پرته ده. په شمالی امریکا کې دو هېوادونه کانادا او متحده ایالتونه موقعیت لري چې له شمالی قطب خخه د مکسيکو تر هېواد پورې غځبدلې ده. منځنی امریکا د شمالی امریکا او جنوبي امریکا تر منځ پرته ده، منځنی امریکا د شمال له خوا متحده ایالاتو سره او په جنوب کې له جنوبي امریکا سره ګله پوله لري او د پانامې کاتال د کارابین سمندرګي له آرام سمندر سره نښلوي او منځنی امریکا له جنوبي امریکا خخه بېلوی. جنوبي امریکا په جنوبي نيمه کره کې د شمالی عرض البلد له ۱۲ درجو خخه د جنوبي عرض البلد تر ۵۵ درجو پورې موقعیت لري او په شمالی نيمه کره کې يې ډېره لړه برخه پرته ده. جنوبي امریکا د منځنی امریکا په جنوب کې د مثلث په بنې موقعیت لري چې راس يې د هورن دماغه (کېپ هورن) او قاعده يې د کارابین په سمندرګي او په منځنی امریکا کې موقعیت لري.

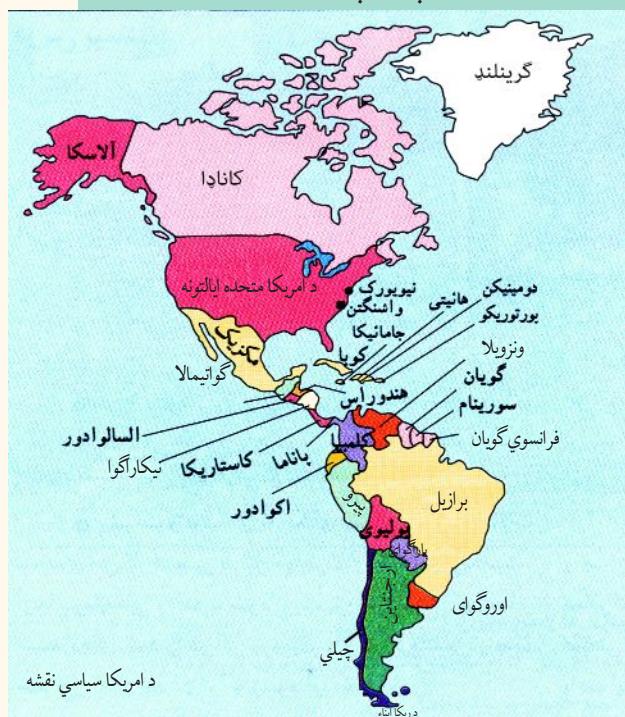
د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووپشل شي او له ورکړل شوې نقشې خخه په ګټې اخیستې سره دې د امریکا د لوپې وچې موقعیت د طول البلدونو او عرض البلدونو پر بنسټ وټاکي او تمرين دې کړي.

پونتنې

لاندې جملې بشپړې کړئ:

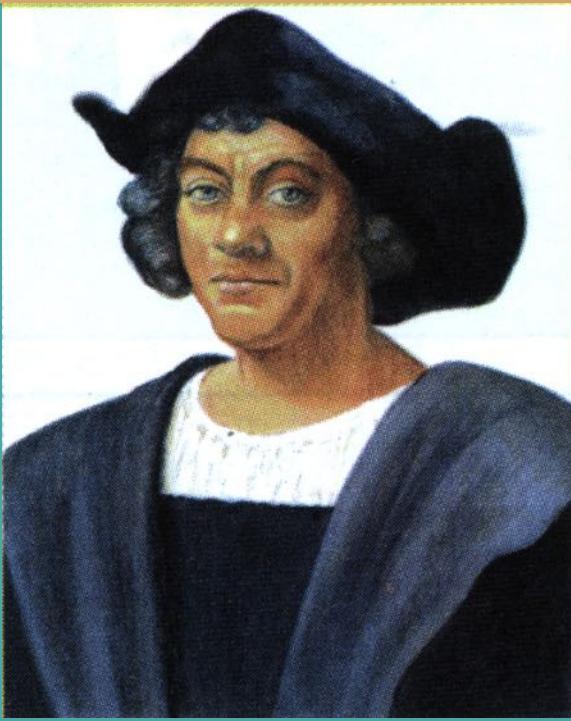
- ۱_ د امریکا لویه وچه ..... کيلومتره مربع پراخوالی لري؟
- ۲_ د ..... آبنا جنوبي امریکا د انтарکتیکا له لوپې وچې خخه بېلوی؟
- ۳_ د امریکا د لوپې وچې او د آسیا دلوپې وچې تر منځ ..... بېلوونکي حد تشکيلوي.
- ۴_ د امریکا او اروپا د لوپې وچې تر منځ ..... بېلوونکي سرحد تشکيلوي.

کورني دنده

د ورکړل شوې نقشې له مخي د شمالی، منځنی او جنوبي امریکا د هېوادونو نومونه بېل بېل لیست کړئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې، په ټولګي کې ولولې.

ب-د امریکا د لویې وچې د کشف په هکله خه پوهېږي؟

د کرستف کولمب انځور

آيا د امریکا د کشف کونونکي له نوم سره آشنايي لري؟

کرستف کولمب ایتالوی بېرى چلوونکي ته د ځمکې د کرویت په هکله د مسلمانانو د لیکنو پرنسپت په ۱۴۹۲ م کال کې د اسپاني د پاچا له خواندنه ورکړل شوه چې د لوېدیع پرلور هندوستان ته سفر وکړي او کومه شتمني چې هلته وه، لاس ته راوري خوکولمب خپل سفر پیل کر، هغه خای ته ورسپد چې هغه يې د غرب الهنډ په نامه یاد کړ او لوړنۍ سیمه چې هلته په کې پلی شو هغه يې د سان سالوا دور (مقدس نجات ورکونونکي) په نامه یاده کړه (چې د بهاما د تاپوګانو له ډلي خخه وه). کولمب فکر کاوه چې آسيا او هند ته رسپدلى دی او خپل ملګرو ته يې لارښونه ورکړه چې د تاپو ګانو په پلمنه پیل وکړي. کولمب درې خلپې نور هم د امریکا نوی وچې ته سفر وکړ.

له کولمب خخه وروسته بل بېرى چلوونکي د امریکو سپوچې په نوم د کولمب لاري ته دوام ورکړ او د جنوبی عرض البلد تر ۵۲ درجو پورې د برازيل د ھیواد غارو ته نژدي پرمخ ولار. دې بېرى چلوونکي د خپل سفر په هکله یوه مقاله ولیکله او هغه يې خپره کړه، وروسته بیا په ۱۰۰۲ م کې یوه جغرافیه پوه یو کتاب ولیکه او په هغه کې يې د امریکو سپوچې مقالې ته د خپل اثر په سریزه کې خای ورکړ او چاپ يې کړ. په ۱۵۰۷ م کال کې نوموری کتاب په لاثیني ژنه وزیارل شو چې په سریزه کې يې یوه جغرافیه پوه وړاندیز وکړ چې د ټوپه دې، د هغه د کشف کونونکي په نوم امریکا ونومول شي.

په لومرپيو کې د امریکا نوم د استوا د گربنې د جنوب برخې ته استعمالېده چې کولمب هغه خای ته سفر نه و کړي، خو وروسته یې شمالي برخه هم په بر کې ونيوله او په جغرافیه کې لومرپي خل ګردهارد مرکاتور په ۱۵۳۸ م کال کې په خپله مشهوره نقشه کې د امریکا نوم تولي لوپديڅي نيمې کري ته استعمال کړ. له هغه وخت خڅه یې وروسته تر نه پوري دا نوي لویه وچه د امریکو په نوم، د امریکا لویه وچه نومولې ده.

د تولګي فعالیت

زده کونکي دي په دلو ووپشل شي او لاندېنیو پونښتو ته دي خواب ورکړي:

- ۱_ کولمب ولې د هند د سفر لپاره د اروپا لوپديڅه لاره غوره کړه؟
- ۲_ مسلمانو جغرافیه پوهانو د امریکا په کشفولو کې خه رول درلود؟
- ۳_ جغرافيې پوهانو ولې دا نوي لویه وچه د امریکا په نوم ونوموله؟

پونښتني

- ۱_ امریکا ته د گرفتګو کولمب د سفر موخي خه وه؟
- ۲_ د امریکو سپوچي په خپل سمندری سفر کې کوم خای کشف کړ؟
- ۳_ لومرپي خل کوم جغرافیه پوه نومورې نوي لویه وچه د امریکا په نوم ونوموله؟
- ۴_ په لومرپيو کې د امریکا کلمه د امریکا د لوېې وچې کومې برخې ته استعمالې ده؟

کورني دنده

د امریکو د سفر لوری د نقشې له مخې رسم کړئ او شرګنده کړئ چې هغه کوم لوی کار ترسره کړي دي..

۲، ۲ طبیعی جغرافیه

راکی غرونه

در اتلونکی مخ نقشه په غور و گورئ او ووایاست چې غرونه د دې لوېي وچې په کومه برخه کې موقعیت لري؟

الف - د امریکا د لوېي وچې د غرونو په هکله خه پوهېږئ؟

۱ - پخوانی تیت زاره غرونه

د اپالاچ غرونه (Appalachian)

د شمالی امریکا د متحده ایالتونو په ختیخه برخه کې تیت غرونه شته چې د جیولوژۍ په لوړی دورې پورې اوه لري، د وخت په تېرېدلو سره یې لوړوالی لوړشوي او په اوسنې وخت کې د ګردو لوړو خوکو، خوپلرونکو لمنو او پراخو واديو لرونکي دي. دا غرونه د شمال ختیخ خخه د جنوب لوپدیغ په لور د ۱۵۰ کیلومترو په اوږدوالي غځدلې دي او لوړه خوکه یې بلک دام Black Dame ده چې ۲۰۴۴ متره لوړوالی لري.

۲ - لوړ او څوان غرونه

د راکی Rocky یا روشنز غرونه:

د آرام سمندر د غارې په اوږدو کې له شمال خخه جنوب ته غځدلې دي او د جیولوژۍ په درېمې دورې پورې اوه لري. دا غرونه څوان او ډېر لور دي چې په خینو سیمو کې یې لوړوالی ۶۰۰۰ مترو ته هم رسپرې، لوړه خوکه یې مک کینلى Mickinley په الاسکا کې ۶۱۹۳ متره لوړوالی

لري. د نوموري غره په شمالي او جنوي برخوکي فعال او غلي شوي او رغورخونې (آتشفسان) شته دي چې درنې زلزلي هم په هغوکي ژر، ژر رامنځ ته کېږي. لکه چې دارنګه لویه زلزله د شلمې پېړي په ۱۹۶۴ م کال کې په الاساكاکې منځته راغله. د اپالاش او راکي غرونو د لپيو ترمنځ هواري ځمکې او پراخي جلګې شته.

د شمالي امریکا د لوپي وچې طبیعی نقشه

د انديز غرونه (Andes)

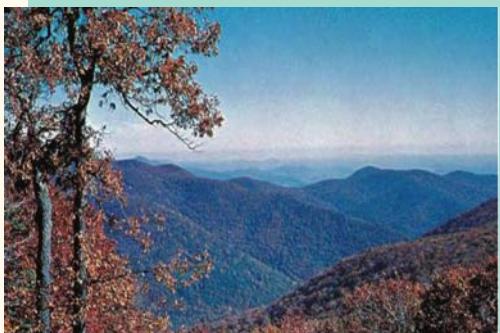
د انديز غرونه د دي سيمې د اصلي اوسيدونکو په ژبه د شاتو د غرونو معنا لري. د غرونو دا لپي په جنوي امریکا کې د آرام سمندر د غاري په اوبردو کې له شمال خخه د جنوب لور ته د ۸۰۰۰ کيلومترو په اوبردوالي غچبدلي ده او لوړه خوکه يې آکانکاګوا Aconcagua په ارجنتين کې ۶۹۶۰ متره لوړه ده. د په ځوانو غرونو د جوړښت په بروسه کې اوږغورخونې، عمودي حرکتونه او ورآنوونکې زلزلې لاتر او سه هم دوام لري. لکه چې په ۱۹۶۰ م کال کې د انديز د غرونو په جنوي برخو کې یوه ډېره درنه زلزله وشهو چې د چيلی زلزلې په نامه یادېږي. د دي زلزلې په پایله کې غلي شوي اتشفهان هم په فعالیت پیل وکړ، د ساحلي وچې ځینې برخې تر او بولاندي شوې، د سمندر په ځینو برخو کې تاپوگان له او بولاندې بېړو شول او نوي تاپوگان يې جوړ کړل.

د جنوي امریکا د لوې چې طبیعي نقشه

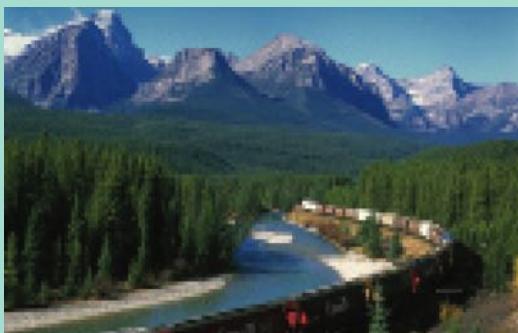

د تولگي فعالیت

زده کونکي دې په خو دلو ووبشل شي او په مشوره دې دوه لاندیني تصویرونه په غور سره وګوري، دراکي د خوانو غرونو او د اپلاش د زړو غرونو ترمنځ ورته والي او توپیرونه دې په ګډي مشوري سره ولیکي او تولگيالو ته دې وراندي کړي.

د اپلاش غروونه

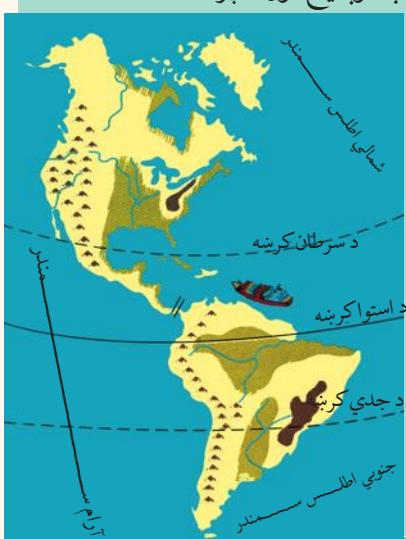

راکي غروونه

پونتنې

د سمو پونتنو لپاره د (س) توری او د ناسمو پونتنو لپاره د (ن) توری ولیکي:

- ۱_ د اپلاش غروونه د جیولوژۍ د لومرې دوران د غرونو له ډلي خخه دي.
- ۲_ دراکي د غرونو لپري له شمال ختيئ خخه د جنوب لوپدیخ لور ته پرته ده.

کورني دنده

د اميريکا د ليکني پرته نقشه رسم يا کاپي کړي او د غرونو نومونه په تاکلي خاي کې ولیکي.

ب- د امریکا د سیندونو په هکله خه پوهېږي؟

د میسي سی پی سیند ولې په دې نوم نومول شوی دی؟

د شمالی امریکا سیندونه

په شمالی امریکا کې له اویو خخه ډک سیندونه شته چې له یوې خوا د بېړۍ چلولو او د مالونو په لېردولو کې ګټور دي، او له بلې خوا پې د کرنې په برخه کې ډېرې آسانتياوې رامنځته کړې دي. د شمالی امریکا د اتلانتیک د سمندر د حوزې ډېر لوی سیند د میسي سی پی (Mississippi) سیند دی چې د هندی بومي (اصلی) او سېدونکو په ژبه د لوی سیند معنا لري. دا سیند د مینیسوتا (Minnesota) د څنګلونو د ایتاسکا له جهیل خخه سرچينه اخلي او په هوارو او پراخه دښتوکې جنوب لور ته بهېږي، د بهير په منځنۍ برخه کې ورسره له بنې خوا خخه ډېر لوی مرستیال د میسوری (Missouri) سیند یوځای کېږي. د میسوری سیند د هندی بومي (اصلی) او سېدونکو په ژبه د خرو یا ختنو اویو معنا لري.

د میسي سی پی د سیند اوړدولی د میسوری د سیند له سرچنې خخه تر مصبه (خولې) د مکسيکو په خلیج کې (6420 کیلومتره دی چې د اوړدولی له پلوه له نیل او امازون خخه وروسته دی. د کین اړخ لوی مرستیال یې د اوهايو (Ohio) سیند دی چې د اپالاش له غرونونو خخه سرچينه

اخلي او زياتي او به لري. د ميسسي سې پې سيند زياتي شگې او ختي له خان سره راوري او په مصب (خوله) کې پې لویه دلتا جوره کړي چې هر کال ۱۰۰ متره د مکسيکو د خليج خواته مخي ته ئي. دا سيند له چيلو تولو مرستيالانو سره خه ناخه ۲۰۰۰۰ کيلومتره د بېړي چلولو وړ دي او د کرنې به برخه کې ورڅه هم ګټه اخیستل کېږي.

د سنت لارنس سیند (St.Lawrence) پنجگونی جهیلونه د اتلانتیک له سمندر سره نبليو. دا سیند د کنگل کېدلو له امله ټول کال د بېړيو چلولو وړ نه دی. د شمالی کنگل سمندر (Arctic ocean) د حوزې سیندونه له واورو خخه سرچينه اخلي او د کال زيات وخت کنگل وي. د دې حوزې ډپر لوی سیند د میکنزی (Mackenzie) سیند دی چې سرچينه یې دګرت سليو له جهيل او د اتابسکا (Athabasca) له سیند خخه او مصب (خوله) یې په شمال کې د ډیو فورت (Beaufort) په سمندرگي کې ده. دا سیند د شمالی امریکا د یوه څېړونکي ماکینزې په نوم نومول شوي دي. د آرام سمندر (بحر الكاھل) د حوزې سیندونه نسبتاً لنډ، لبر لوروالی او د چټک بهير لرونکي دی. د دې حوزې ډپر لوی سیندونه کولمبیا (Columbia) او کلورادو (Colorado) دی. دا سیندونه د راکي له غرونو خخه سرچينه اخلي او په آرام سمندر کې توږي. د کلورادو سیند ژوره وادي چې دیوالونه یې عمودي دي منځ ته راوري، سرچينه یې بارانونه او واوري تشکيلوي او د مکسيکو په هپواد کې د کلفورنيا په خلیج کې توږي. د دې سیند اوږدوالي ۴۵ کيلومتره دی، اویه یې ختنې او سري دي، نو ځکه اسپانويانو هغه د کلورادو په نامه نومولی دي.

د ټولگي فعالیت

زده کوونکي دې د بنوونکي تر لارښونکي لاندې په ډلو ووپشل شي او هره چله دې د لاندېنيو مطالبو په هګله بحث او خبرې وکړي او د امریکا په نقشه کې دې وبني:

- د ميسسي سی پی سيند
- د ميکنزي سيند
- د کلورادو سيند
- د سنت لارنس سيند

پونتنې :

لاندې نيمګړي جملې په مناسبو کلمو ډکې کړئ:

- ۱ - د ميسسي سی پی د سيند له ..... خڅه سرچينه اخلي.
- ۲ - د ميسسي سی پی سيند د چې اړخ لوی مرستیال..... دی.
لنډ څواب ورکړئ:
  - ۱ - د شمالی کنګل سمندر د حوزې د لویو سیندونو نومونه وواياست.
  - ۲ - د کلورادو د سيند او به چېږي توپېږي؟
  - ۳ - د ميسسي سی پی سيند د اوږدوالي له پلوه په نړۍ کې کوم مقام لري؟
  - ۴ - د کولمبیا د سيند مصب چېږي دی؟
  - ۵ - د اتلانتيک سمندر د حوزې د مهمو سیندونو نومونه وواياست؟

کورنۍ دنده:

د امریکا د لیکنې پرته (سپینه) ورکړل شوې نقشه رسم یاکلې کړئ او په هغې کې د سیندونو نومونه ولیکو او د جغرافيې په راتلونکي لوست کې بې زده کوونکو ته وبني:

د جنوبی امریکا سیندونه

ستاسو له نظره، ولې په جنوبی امریکاکې له اویو خخه ډک سیندونه شته؟

د استوایی سیمو ډپر اوربنتونه د دې سبب شوي چې په دې لویه وچه کې زیات او له اویو خخه ډک سیندونه منځ ته راشی. د انديز غرونه د جنوبی امریکا په لوپیدیحه غاره کې اوبرده پراته دی چې د دې قطعې د ختيحې حوزې ترمنځ د اویو د وېش پولې په توګه ګنل کېږي.

د انديز د غرونو د ختيحې برخې ډپولو لویو سیندونو اویه د اتلانتیک سمندر ته توپېږي. د دې وچې د سیندونو اساسی سرچینه سيمه ایز بارانونه دی چې د امازون په حوزه کې هره ورڅ اوږي او په دوامداره توګه د سیندونو اویه زیاتوی. د امازون سیند د نړۍ د ډپرو زیاتو اویو لرونکي سیند دی.

د امازون د سیند اوږدوالي د هغه له مرستیال د یوکایالی Ucayali له سیند سره (د ډپرو په هپواد کې) ۶۴۸۰ کیلومتره دی او په اتلانتیک سمندر کې توپېږي، چې په دې توګه د نیل له سیند خخه وروسته دوم مقام لري. دا سیند له هوارو سیمو خخه ټپېږي ډپري لپري خورپي لري او د خپل بهير په اوبردو کې خه ناخه ۵۰۰ مرستیالان ورسره یوځای کېږي، نو خکه ټول کال له اویو خخه ډک وي او د مستپدلو پوهه اندازه پې د جنوبی نیمې کړي د اوپري د موسم اخر وي. د امازون د سیند ټوله حوزه استوایی خنګلونو پوبنلي د چې د رېړونې پې له اقتصادي مهمو پیداوارو خخه دي. د بنې غاري لوی مرستیال مادیرا Madeira سیند او د کينې غاري مرستیال پې د نګرو Negro سیند دی. د

سیند زیات ژوروالی او زیاتې او به د دې سبب شوې چې د زرگونو کیلومترو د وائين په و هللو سره بېرى د دغه سیند په بهير کې تگ او راتگ وکړي.

د امازون کلمه د سيمه ييزو خلکو په ژبه ډېر زوب او غږ لرونکو او بولو په معنا ده. په دې سیند کې د سمندری مډ په وخت کې څې عمودا د پنځو مترو په لوروالی په ډېر لور غږ د سیند د او بولو د حرکت په خلاف پورته حرکت کوي او د شور او زوب د منځ ته راتلو سبب کېږي. د جنوبي امریکا نور لوی او د او بولو ډک سیندونه د پارانا Parana او اورینوکو Orinoco سیندونه دي. د پارانا سیند خپلې او به د برازيل د غرونو له لوې دیخو لمنو او د هغه د ننیو هوارو سیمو خخه اخلي. او بولو دی ۷۰۰ کیلومتره دی او د اتلانتیک په سمندر کې توپېږي. د ګیانا Guiyana د غرونو شمالي لمې او د اورینوکو هواری د اورینوکو د سیند حوزه جوړوي. نوموري سیند له هوارو ځمکو خخه تېږېږي، او بولو دی ۲۷۳۰ کیلومتره دی او د بیېړو چلولو وړ دي.

د اورینوکو د سیند د یوه مرستیال په بهير کې د انجیل څروې د ونزویلا په هېواد کې پروت دی چې د نړۍ ډېر لور څروې ګډل کېږي او لوروالی بې ۱۰۵۴ مترو ته رسېږي.

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي. هره ډله دې په لاندې موضوعاتو بحث او خبرې وکړي او پایلې دې ټولګیوالو ته ووايې.
د امازون، پارانا او اورینوکو د سیندونو سرچینه او مصب چېږي دي او خه اقتصادي ارزښت لري.

پونتنې

- سم څوابونه د (س) په توري او ناسم (غلط) څوابونه د (ن) په توري په نښه کړئ:
۱- د امازون سیند او بولو د حجم له پلوه د نړۍ لوی سیند دي ( ).
۲- د پارانا د سیند او به د اتلانتیک سمندر ته توپېږي ( ).

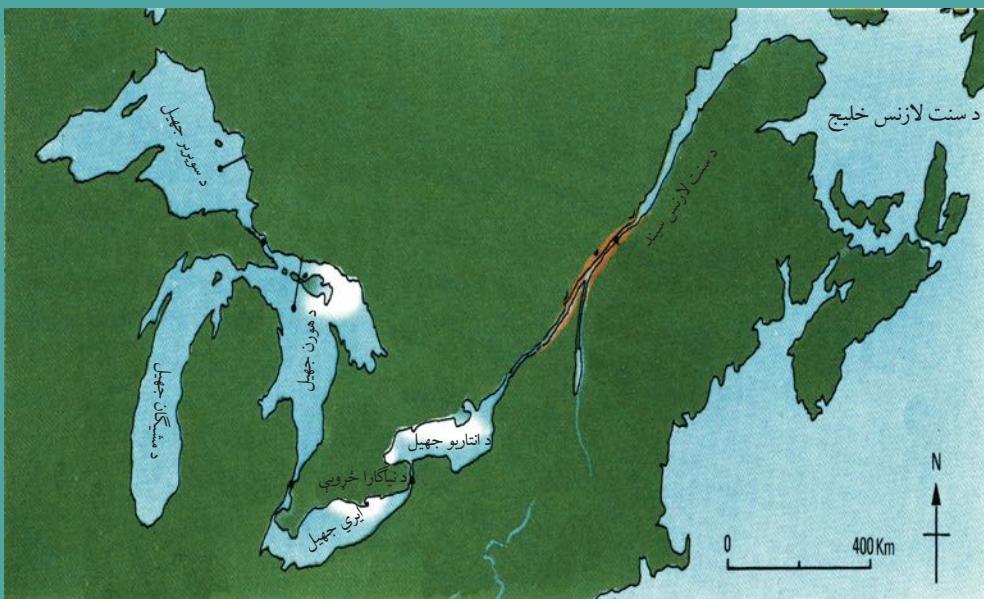
سم څواب په نښه کړئ:

- ۳- د نړۍ ډېر لور څروې په لاندې کوم یوه هېواد کې دي؟
الف - ارجنتین ب - برازيل ج - ونزویلا د - آکوادور
۴- د اورینوکو سیند چېږي توپېږي؟
الف - د مکسيکو په خلیج کې
ج - په آرام سمندر کې
لاندې نیمګړې جملې په مناسبو کلمو ډکې کړئ:
۵- د امازون د سیند سرچینه د ..... تشکيلوی.
۶- د امازون د سیند دښی غارې لوي مرستیال ..... او د کېنې غارې لوي مرستیال بې ..... دي.

کورنۍ دنده:

د (۶) مخ د امریکا له لیکنې پرته نقشه انځور او باکاپې کړئ او په هغې کې د سیندونو نومونه ولیکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې بې ټولګیوالو ته وښی.

د امریکا د جهیلونو په هکله خه پوهېږي؟

د شمالی امریکا د پنځه ګونو جهیلونو نقشه

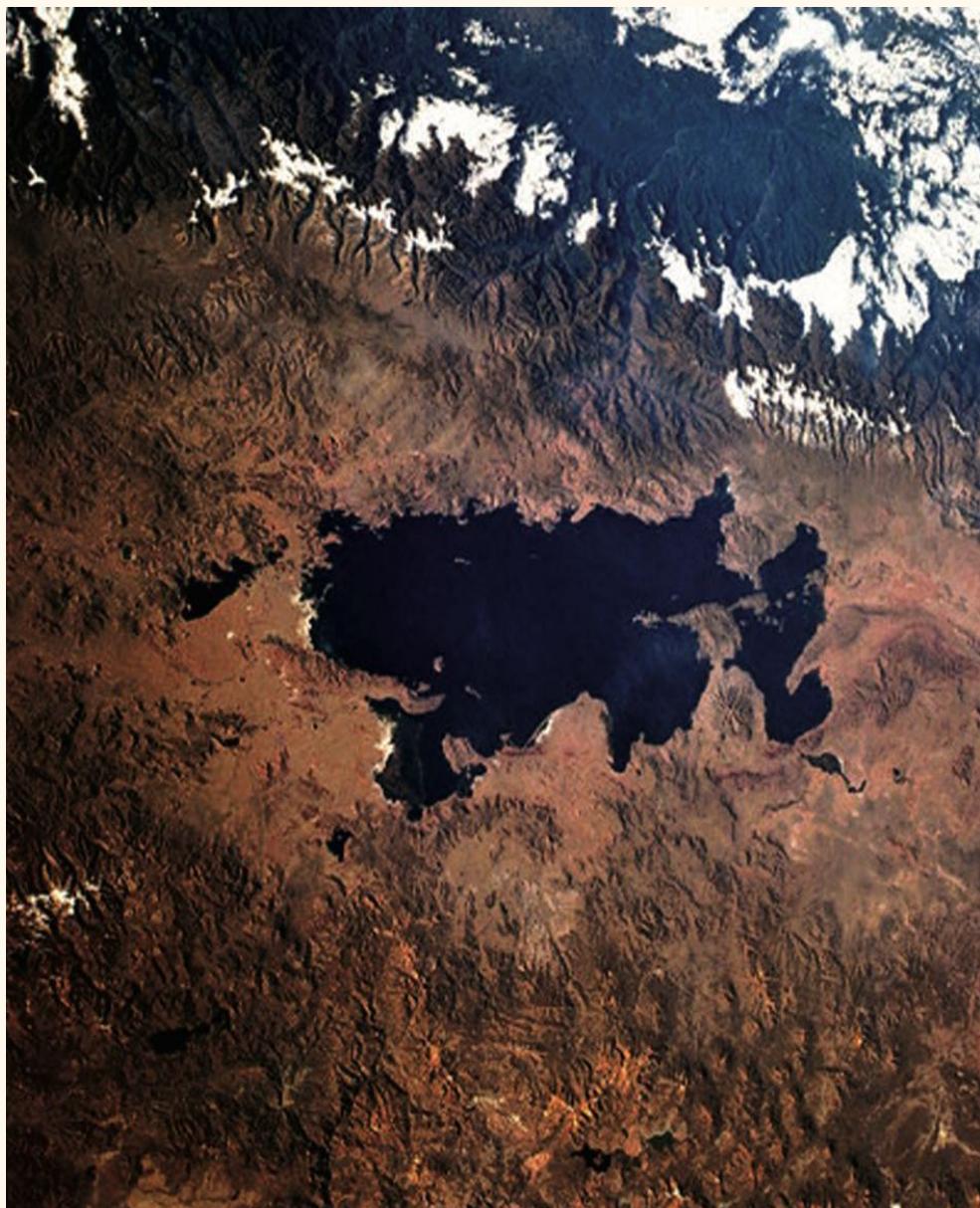
ستاسو له نظره، د امریکا د جهیلونو په منځ ته راتګ کې اغېزمن عوامل کوم دي؟

په تېرو لوستونو کې د جهیلونو له اصطلاح سره آشنا شوي ياست. د امریکا په لویه وچه کې د طبیعی خانګړتیاوو پر بنسته زیات جهیلونه شته دي. د شمالی امریکا لوی جهیلونه سوپیر (Superior) ۸۳۲۷ کیلومتره مربع، مشیگان (Michigan) ۵۸۲۰ کیلومتره مربع، هورن (Huron) ۱۹۲۳۰ کیلومتره مربع، ایری (Erie) ۲۵۶۸۰ کیلومتره مربع او انتاریو (Ontario) ۶۰۷۰۰ کیلومتره مربع دي. د انتاریو جهیل د سنت لورنس (Sent Laurence) د سیند په بواسطه د سنت لورنس د خليج او د اتلانتيک له سمندر سره نښتی دي.

د سوپیر جهیل د پراخواли له پلوه ډېر پراخ او د خوبو او بود درلودلو له امله په نړۍ کې لوړنۍ مقام لري. دا جهیلونه د کنګلونو (یخچالونو) په سبب رامنځ ته شوي او د او بود سطحه یې سره توپير لري. د سوپیر، هورن او مشیگان جهیلونه د کوچنيو ابنا ګانو په وسیله یو له بل سره نښتی دي، خو د ایری جهیل بېل دي او د انتاریو جهیل د سنت لورنس د سیند په بواسطه د اتلانتيک له سمندر سره نښتی دي. د نیاګارا خروبي ته په بومي ژبه نیاګارا (زوږ او غږ لورنکې) او به او یې چې د نیاګارا د سیند په بهير کې چې د ایری او انتاریو جهیلونه سره نښلوي، رامنځ ته شوي دي چې او به یې له شمال خخه جنوب لور ته، یعنې له کانادا خخه د متحده ایالاتو خاوری ته توپيری. په همدي برخه کې د او بود برېښنا ستپشن هم جوړ شوي دي چې په دواړو هېوادونو کانادا او متحده ایالاتو پوري اړه لري. د دي

جهيلونو او به د بېرىو چلولو وردى او د مشيگان جهيل د کانال په واسطه د مىسىي سى پى لە سىند سره هم نىسلول شوي دى. د متحده ایالات د لوپدیع او جنوب لوپدیع جهيلونه تقریباً سمندر تە لار نە لرى او د دې حوزى لوى جهيل د گرىت سالت Great Salt پە نوم يادبىرى.

د سپورمکى پە وسیله د جهيل تصوير

د کاناډا د هېواد جهيلونه زياتره د کنګلونو (يچالونو) تر اغېزې لاندې دی. دې جهيلونو د ۱۰۰۰۰ کيلومترو مربعو په پراخوالی د لوارنشين پليتو Laurontion Plateau لوري له جنوب ختيئ، جنوب او جنوب لوپديئ لوري راچاپره کړي دي. د (۶۲) مخ نقشې ته پام وکړي.

لومړۍ ګډه جدول: د کاناډا نور جهيلونه (اضافي معلومات)

ګډه	د جهيل نوم	موقعت	د او بو ډول
۱	گريت بير Great Bear	کاناډا	يچالاني او د خوررو او بولرونکي
۲	گريت سيلو Great Slave	کاناډا	يچالاني او د خوررو او بولرونکي
۳	ويني پك Winnipeg	کاناډا	يچالاني او د خوررو او بولرونکي
۴	مني توبا Manitoba	کاناډا	يچالاني او د خوررو او بولرونکي

د دي جهيلونو لومړني بستر په يچالاني پروسې پوري اوه لري. تقریباً د کاناډا ټولو سیندونو له جهيلونو شخه سرچينه اخيستې او یو شمېرې مخکې له دې چې سمندرونو او یا د هدسن خلیج ته ورسپېري له لسګونو جهيلي سيمو شخه تېږي.

په منځنی امریکا کې تکتونیکي ژورو، غرونه سره جلاکړي دی او پراخه او ژور جهیلونه یې رامنځ ته کړي دی، د ټولو لوی یې د نیکاراګوا Nicaragua جهیل دی چې ۱۶۷ کيلومتره اوږدوالي او ۷۰ متره ژور والي لري چې د نیکاراګوا د هپواد په لوپدیخ کې موقعیت لري. دا جهیل د فعالو او غیر فعالو اتشفشارني تاپوګانو لرونکي هم دی. په جنوبي امریکا کې د بولیویا او پیرو د هپوادونو په پوله کې د تي تي کاكا Titicaca جهیل چې د سمندر له سطحې خخه ۳۸۱۲ متره لوړوالی لري، پروت دی چې د دې لوېي وچې ډېر لوړ جهیل شمېرل کېږي.

د تولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووپشل شي او لاندې پوبنتنوه دې د (۶۰) او (۶۳) مخ د نقشې په اساس څواب ورکړي او د هرې ډلي استازۍ دې د خپل کار پايلې تولګيوالوته ولولي.

- ۱_ د کاناډا د جهیلونو موقعیت په نقشې کې وټاکئ؟
- ۲_ د متحده ایالاتو د جهیلونو موقعیت په نقشې کې وټاکئ
- ۳_ د منځنی امریکا د جهیلونو موقعیت په نقشې کې وټاکئ
- ۴_ د جنوبي امریکا د جهیلونو موقعیت په نقشې کې وټاکئ

پوبنتنې

- ۱_ د شمالی امریکا لوی جهیلونه کوم دی؟
- ۲_ د کاناډا لوی جهیلونه کوم دی؟
- ۳_ ولې د خینو جهیلونو اویه خورې او د خینو مالګینې وي؟
- ۴_ د امریکا د لوېي وچې ډېر لوړ جهیل کوم دی؟

کورنۍ دنده

د امریکا د لوېي وچې طبیعی نقشه له (۶۴) مخ شخه کاپي يا انځور کړئ او د جهیلونو نومونه یې ولیکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې یې تولګيوالوته وښیئ.

د امریکا د سمندر گیو په هکله خه پوهېږي؟

د کارایین سمندر ګی

سمندر ګی خه اقتصادي ارزښت لري؟

د امریکا د لوبې وچې شاوخوا خخه پراخه او به چاپېره شوې دي او دېر سمندر ګی لري د دې لوبې وچې ډېر لوی سمندر ګی د کارایین سمندر ګی دی چې د غرب الہند د ټاپوگانو (د لوي انتيل ټاپوگانو څينې) لکه کیوبا، هایتی، جامیکا، پورتوريکو او د کوچنی انتيل ټاپوگان چې اور غورځونکي منشاء لري، لکه ترینیداد او توبیاګو او داسې نور)، د منځنۍ امریکا دختیخو غارو او د جنوبي امریکا د شمالی غارو تر منځ پروت دی او پراخوالی (مساحت) یې ۱۹۴۳۰۰۰ کیلومترو مربوطه رسپړي. د اسمندر ګی د جغرافیا یې موقعیت له معنې، په استواني عرض البلدونو کې د تودو خې د لوبې درجې (د سانتي ګراد ۲۴ خخه تر ۲۷ درجو) او د لوبې مالکې د لرلو په سبب د سمندر له اويو خخه یې توپیر کېږي. د کارایین سمندر ګی د اقتصادي او ستراتېژيکي خانګړي ارزښت لرونکي دي او د نړۍ د سمندری سوداګریز و د مهمو لارو په تګ لوري کې چې د اتلاتیک له سمندر خخه آرام سمندر ته له پانامي کانال خخه تېږږي او له ګنې ګونې خخه ډېره ډکه د اويو لاره ده، پروت دی. د دې سمندر ګی غارې لب لورپالی لري او لوی سوداګریز بندرونه یې په غارو کې جوړ شوي دي.

د امریکا د لوپی و چې شمالي او شمال ختيئ سمندرگي، لکه د بیوفورت Beaufort سمندرگي د کاناډا په شمال او د لابرادور Labrador سمندرگي د کاناډا په ختيئ کې د اقلیم له پلوه د شمال منجمد سمندر سره ورته والي لري. خه ناخه ټول کال کنګل او د تودو خې درجه پې د سانتي گراد له منفي ۵۰ درجو خخه کښته وي او حتی دوبی پې له یوپی نيمې خخه تر دوو میاشتو دوام کوي، کله، کله پې د تودو خې درجه د سانتي گراد له ۱۰ درجو خخه پورته ئې، له دې امله د قطبي سمندرگي په نوم یادپري او یوازې د خپنو لپاره بېړي په کې تګ او راتگ کوي. په غارو او ژورو برخو کې پې ځینې سمندری حيوانات، لکه کبان ژوند کوي. د بیوفورت له سمندرگي خخه نفت هم را ايستل کېږي.

- د آسيا او امریکا د لوپو و چو ترمنځ کوم سمندرگي او آبنا پراته دي؟

د الاسکا د ایالت په شمال لوپدیع کې د چوکاتسک یا چې چې (Chichi) سمندرگي پروت دی چې د کال زیاتره وخت کنګل وي. د شمالي امریکا او د آسيا د لوپو و چو ترمنځ بل لوی سمندرگي د بیرنګ Bering په نوم د ۲۲۶۹۰۰۰ کیلومتر مربع د پراخوالی په لرلو سره پروت دي. د سمندرگي د بیرنګ د ابالله لارې چې ۸۵ کیلومتره سور لري، د شمالي کنګل سمندر سره نېبلي. شمالي برخه پې د ژمي په اوږدو کې کنګل وي، خو جنوبي برخې پې نه منجمد کېږي او د بېړيو چلولو وردي.

(۶۰) مخ نقشي ته وګوري.

د تولګي فعالیت

زده کونکي دې په خو ډلو ووپشل شي او هره ډله دې د ۶۲ مخ نقشه انځور او یا کاپي کري او نومونه دې په ټاکلو څایونو کې ولیکي او د هري ډلي استازى دې هغه تولګي والو ته وښي.

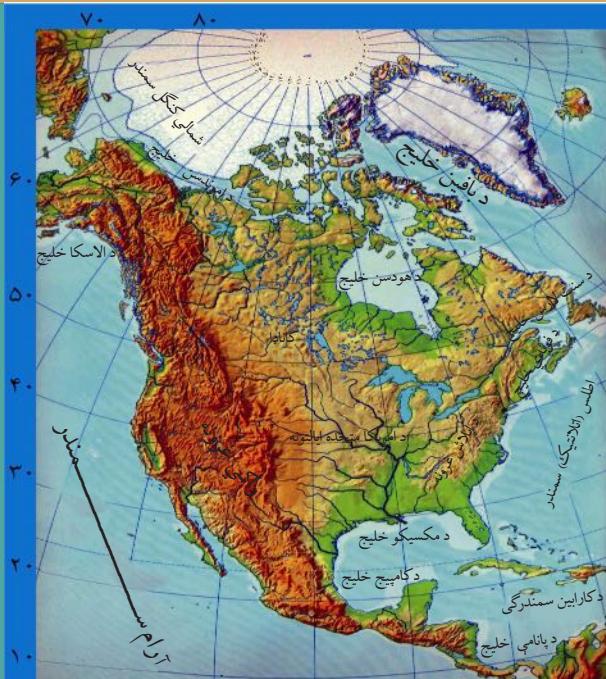
پونتنې

- ۱ - د امریکا د لوپی و چې کوم سمندرگي ټول کال د بېړيو چلولو وردي؟
- ۲ - د کوم کانال له لارې، د اتلاتیک سمندر د آرام له سمندر سره نېبلوں شوی دي؟
- ۳ - د بیرنګ سمندرگي د امریکا په کومه برخه کې پروت او کومې لوپی و چې پې سره بېلې کړي دي؟
- ۴ - د امریکا د لوپی و چې شمالي سمندرگي د کارابين له سمندرگي سره پرته کړي؟

کورني دنده

د امریکا له لیکې پرته نقشه له (۶۲) مخ خخه کاپي کړي، د سمندرگي موقعیت په کې وټاکۍ او د جغرافي په راتلونکي درسي ساعت کې پې ټولګي والو ته وښي.

د امریکا د لویې وچې د خلیجونو په هکله خه پوهېرئ؟

مخامنځ نقشي ته وګوري.
ولې د امریکا په لویه وچه کې دې
خلیجونه شته دي؟

د شمالی امریکا خلیجونه

د امریکا لویه وچه دې خلیجونه لري، هکه دې لویې وچې بنه موقعیت د دوو سمندرونو (اطلس او آرام سمندر) تر منځ او په اوچه کې د اوښونتو له کبله د دېرو خلیجونو منځته راتګ سبب شوي دي. په دې لویه وچه کې د سوداګرۍ او بېړيو جورپولو د صنعت پرمختیا هم د همدې خلیجونو د شته والي له امله ده. د شمالی امریکا په جنوب ختيغ کې د مکسيکو خلیج پروت دې چې د فلوریدا د تایپو وزمې په وسیله د اطلس (اتلانتیک) له سمندر خخه بېل شوي دي.

دی خلیج سربېره پرداي چې د بېړيو چلولو لپاره يې بنه شرایط برابر کړي دي، په سواحلو کې يې د نفتو، طبیعی ګازو او مالګو زبرمې هم شته دي.

د ګلف ستریم تود بهير د مکسيکو د خلیج له سیمې خخه تېږږي چې دې سیمې د اقلیم د بدلون او د اویو د سطحې د پورته کېدو لامل کېږي.

د دې سیمې بل لوی خلیج د مکسيکو د هپواد په ختيغ کې د کامپیچ Campeche خلیج دي. د شمالی امریکا په ختيغو غارو کې د اطلس د سمندر اویه په وچې کې نوتلې چې په ځینو برخو کې يې ژور او په ځینو نورو برخو کې يې لږ ژور خلیجونه رامنځ ته کړي دي. دا خلیجونه د فلوریدا له تایپو وزمې خخه پیل او د بافین Baffin په سیمه کې خپل اعظمي سور ته رسېږي. د کانادا شمالی خلیجونه د اقلیمي رژیم له پلوه شمالی منجمد سمندرته ورته والي لري او د بېړيو چلولو وړ نه دي.

د مکسیکو د خلیج تصویر

گهه	د خلیج نوم	موقعیت
۱	سنٹ لارنس	د اطلس د سمندر په غاره د کانادا په ختیئ کې
۲	ہودسن	د اطلس سمندر په غاره د کانادا په ختیئ کې
۳	بافین	د اطلس سمندر په غاره د کانادا په شمال ختیئ کې
۴	اموندسن	د شمال کنگل سمندر په غاره د کانادا په شمال کې
۵	فونای	د اطلس سمندر په غاره د کانادا په جنوب ختیئ کې

تولې هغه اویه چې د امریکا د لوپی وچې شمالی او شمال ختیئې

غارې بې راچاپېره کړي دي، د کال په اوردو کې پې تودو خه ډېره تېټه او کله هم د سانتي ګراد له مثبت ۱۰ درجو خخه نه اوږي، د کال زیاتره وختونه کنګل وي نو له همدي امله، د ہودسن د خلیج سپې اویه او د مکسیکو د خلیج تودې اویه د شمالی امریکا پر اقلیم باندې مستقیمه اغېزه لري.

د شمالی امریکا د ارام سمندر غاري لپې وتلي او نوتلي دي، خود دي وچې په شمال لوپیدیخو غارو کې لوی او کوچني تاپوگان پراته دي چې ډېرې وتلي او نوتلي غاري لري. د دي سيمې له ډېرې لویو خلیجونو خخه یو هم د کلفورنیا خلیج دي چې د کلفورنیا California موقعیت لري او د کلورادو سیند په هغه کې توپېږي. دا خلیج اوبرد او کم سوره دي او یوه ماته او ژوره ساحه یې رامنځ ته کړي ده. د الاسكا Alaska خلیج دې ساحې بل لوی خلیج دي چې د امریکا د لوپی وچې په شمال لوپیدیخ کې موقعیت لري. د یادونې وړ ده چې قول لوی او ژور خلیجونه د بېړو چلولو او بندرونو د جورونې لپاره بنه شرایط برابر وي.

د تولګي فعالیت

زده کونکی دې په ډلو ووپشل شي او د امریکا د لوپی وچې نقشه دې له (۶۲) مخ خخه کاپې کړي او د شمالی امریکا د مهمو خلیجونو نومونه دې د هغې پر مخ ولیکي او د ډېلې استازی دې هغه تولګیوالو ته وښي.

پونستني

- ۱_ د مکسیکو له خلیج خخه خه اقتصادي ګټه اخیستل کېږي؟
- ۲_ د شمالی امریکا په ختیئ کې کوم لوی او ژور خلیجونه شته؟
- ۳_ د امریکا شمالی خلیجونه ولې د بېړو چلولو وړ نه دي؟
- ۴_ د شمالی امریکا د لوپیدیخ غاري لوی خلیجونه کوم دي؟

کورني دنده:

لاندې جدول بشپړ کړئ او د جغرافي په راتلونکي درس کې یې تولګیوالو ته ولولي.

گهه	د خلیج نوم	موقعیت	اقتصادي ارزښت
۱	مکسیکو	د شمالی امریکا په جنوب ختیئو برخو کې	
۲	سنٹ لارنس		د بېړو چلولو وړ دي
۳	ہودسن		
۴	الاسكا		
۵	کلفورنیا		

د جنوبی امریکا خلیجونه

خلوریشتم لوست

آبا د سوپلي امريکا ټول خلیجونه د سوداگرۍ د لويو بېړيو چلولو ته برابر دي؟ د سوپلي امريکا نقشه

د سوپلي امريکا د خلیجونو په هکله خه پوهېږي؟

د سوپلي امريکا د اطلس (اتلاتيک) سمندر په غاړو کې لوی خلیجونه چې په وچه کې ډېر ننوتلي وي، نشته دي. یوازې د ارجنتاین د هېواد په جنوب ختیخو غاړو کې نيمه دایروي شکله خلیجونه لیدل کېږي. د پارانا Parana د سيند دریمه ګئه جدول: د جنوبی امریکا نور خلیجونه (اصفاني معلومات)

موقعیت	د خلیج نوم	ګهه	په خوله (صب) کې د ریودو لاپلاتا اوبرده او پراخ سواحل پراته دي. د هغه په شمال کې د سادومارکوس کوچني خلیج موقعیت لري چې د بېړيو چلولو لپاره یې د بندر جوروښې بشه شرایط برابر کړي دي. د امازون د سیند خوله هم د بېړيو چلولو وړ ده. د کارابین د سمندرګې په غاړو کې
دارجنتاین په ختیخ کې د اطلس سمندر په غاړه	سان ماتیاس (San Matias)	۱	
دارجنتاین په ختیخ کې د اطلس سمندر په غاړه	بلانکا (Blanca)	۲	
دارجنتاین په ختیخ کې د اطلس سمندر په غاړه	سان جورج (San jorgs)	۳	
دارجنتاین په ختیخ کې د اطلس سمندر په غاړه	گراندا (Granda)	۴	

د ونزویلا لوی خلیج پروت دی چې خانګرۍ سوداګریز ارزښت لري. د جنوبي امریکا په شمال لوپدیع کې د ارام سمندر په غاره د پانامې لوی خلیج پروت دی چې د پانامې د کانال له لارې یې د بېړو چلولو لپاره بنه شرایط برابر کړي دي. همدارنګه د استوا د کربنې جنوب ته د آکوادور په هېواد کې د ګواياکویل Guayaquil لوی خلیج پروت دی چې د ګواياکویل لوی بندر هم دلته جور شوی دی او د هغه په جنوب کې د عرض البلد تر ۳۰ درجو پورې د هغه سواحل وتلي او نوتلي نه دي او د غاره لوړوالۍ یې هم ډېر دی چې د بېړو لنگر اچولو ته برابر نه دي خود آرام سمندر د سواحلو په جنوبي وروستيو برخو کې د چيلې په هېواد کې ډېرې نوتلي او وتلي شته، خلیجونه یې تاوراتاو او سورور دي لکه کورکوادو او دی پنیاس De penas Corcovado چې د پراخو او ژورو خلیجونو د سمندری سوداګریزو بندرونو جورونې ته یې مناسب شرایط برابر کړي دي. ډېر په لاتینه امریکا کې د خلیجونو انځورونه

هېوادونه سره له دې چې پراخې سمندری غارې لري، خود خلیجونو دنه درلودلو يا د نابرابر او لې ژورو خلیجونو د لرلو په سبب د بېړو چلولو لپاره د ګټې اخیستني وړ نه دي.

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په خو ډلو ووبشل شي، د ۶۲ مخ نقشه دې کاپي کړي او په هغې کې دې د لویو خلیجونو نومونه په ټاکلو خایونو کې ولیکي.
الف - د جنوبي امریکا شمالي خلیجونه
ب - د اطلس سمندر د غارو خلیجونه
ج - د آرام سمندر د غارو خلیجونه

پونتنې

۱ - لاندې پونتنې بشپړې کړئ:

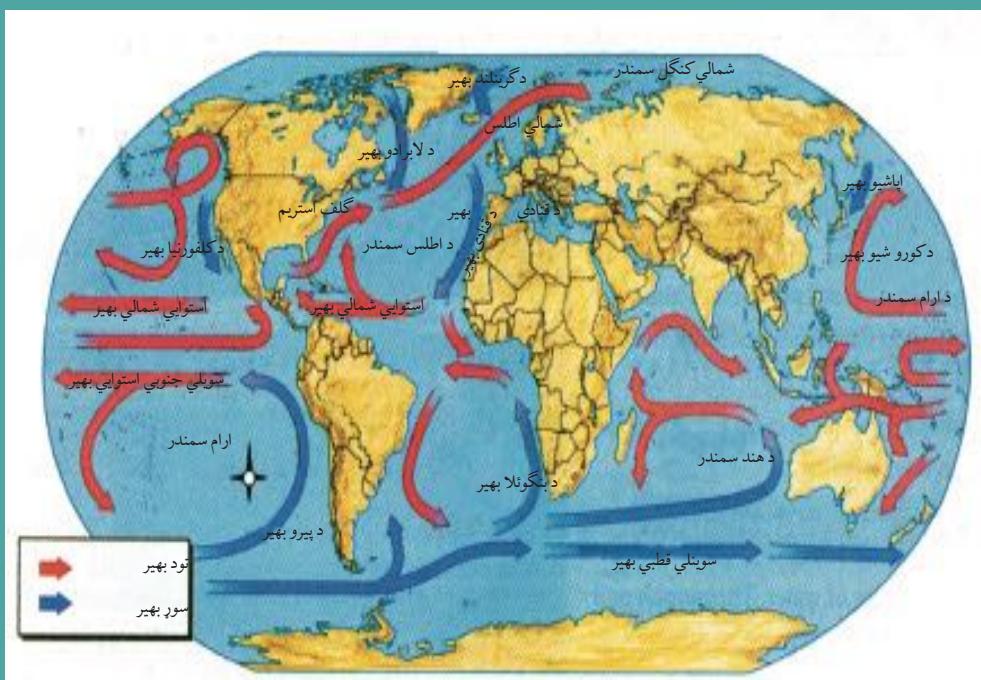
- د آکوادور د هېواد د ..... خلیج په غاره لوی تجارتی بندرو جور شوی دی.
- د چيلې د هېواد لوی خلیج ..... دی.
- لنه خواب ورکړئ:

- کوم سواحل په طبیعي توګه د بندرونو جورونې ته مناسب نه دي؟
- ستاسو له نظره، له خلیجونو خخه خه اقتصادي ګټې اخیستل کېږي؟

کورنۍ دنده

د آرام سمندر د غارو خلیجونه د اطلس د سمندر د غارو له خلیجونو سره د بندرونو د جورونې او بېړي چلونې له پلوه پرتله کړئ.

د امریکا د لویه وچې د اقلیم په هکله خه پوهېږي؟

دنړی د سمندری تودو او سړو او یو د بھیر نقشه

دنړی کومه لویه وچه د نړی ټول نباتات او اقلیمونه لري؟

د امریکا لویه وچه د نړی د نورو لویو وچو په خلاف په شمالی او جنوبی دو هنیمو کرو کې موقعیت لري، نو څکه د نړی د ټولو نباتات او اقلیمونو ډولونه لري.
د (۷۸) مخ نقشې ته وګوري.

– شمالی امریکا د کومو اقلیمي سیمو لرونکې ده؟

شمالی امریکا د منځنۍ امریکا په ګلکون د شمالی عرض البلد د ۷ او ۸۳ درجو ترمنځ پرته ده چې په دې ترتیب له شمال خخه جنوب ته ټولې اقلیمي سیمې له استوا خخه پرته رانګاري چې دارنګه ډېره برخه یې په قطبی او معتدله او لړه برخه یې تر استوا لاندې په (منځنۍ امریکاکې) پرته ده. دا ډول موقعیت د شمالی او جنوبی برخو ترمنځ د تودو خې درجې د توپیر سبب کېږي. د شمالی امریکا په ختیئه برخه کې لور غرونه نشته، نو څکه د اتلاتیک د سمندر له خوا د ختیئو مرطوبو کتلوا د راتګ لپاره برابره د خو په لوپدیئځ کې د راکي غرونه د آرام سمندر له خوا د مرطوبو هوایي کتلوا د بھیر خنډ ګرځي.

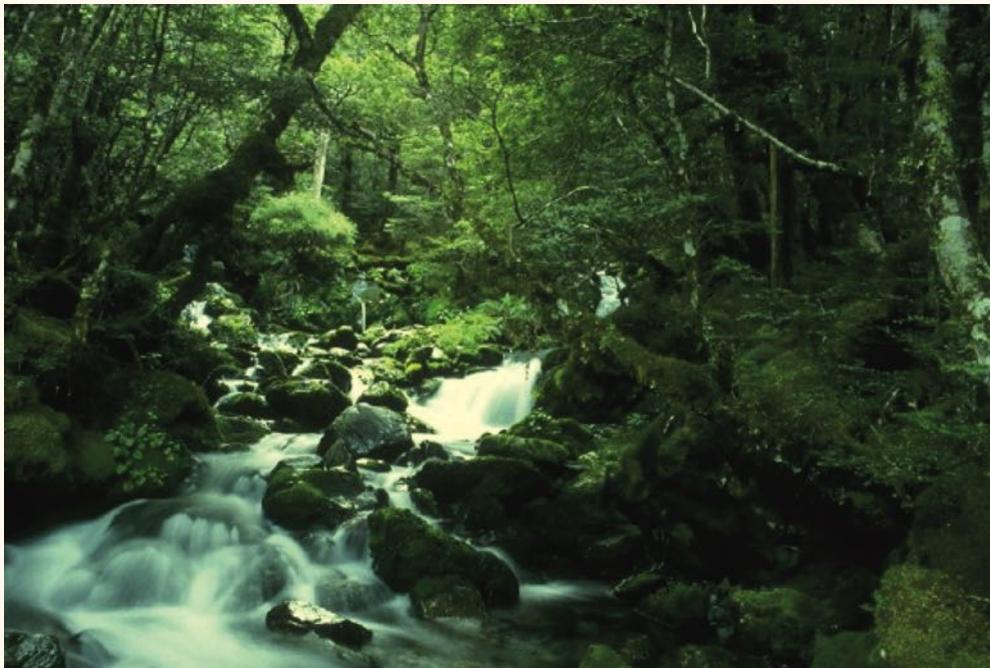
د شمالی منجمد سمندر او د مکسيکو د تود خلیج ترمنځ د دښتو شته والی د استوایي او قطبی عرض البلدوونو ترمنځ له شمال خخه جنوب لور ته د هوایي کتلوا د تبادلې شرایط د کال په ټولو

موسمونو کې برابر کړي دي.

د اتلانتیک په سمندر کې د شمالی او جنوبی برخو ترمنځ د تودو خې د درجې توپير ليدل کېږي، يعني د ګلف ستريم تود بهير د شمالی امریکا جنوب ختيئح سواحل تودوي او د لا برادرور سور بهير د کانادا ختيئحې برخې سروي. د شمالی امریکا په لوپیدیئح کې د آرام سمندر د کوروشيو تود بهير د شمال په لوري او د کلفورنيا سور بهير د جنوب په لوري د کال په اوبردو کې د تودو خې د بدلون سبب کېږي. د شمالی امریکا ډېرې مړ طوبې سیمې په ختيئح کې د اتلانتیک د سمندر غارې او په لوپیدیئح کې د آرام سمندر سواحل دي، ډېرې وچې سیمې د راکي د غرونو منځنۍ سیمې دي چې د اورښت اندازه ېچ ډېره لړه ده. د شمالی امریکا په شمال کې د تندرا سره سیمه، د هغې په جنوب کې معتدله سیمه او د معتدلې سیمې په جنوب کې د سب تروپیک سیمه پرته ده.

جنوبي امریکا د کومو اقلیمي سیمو لرونکې ده؟

جنوبي امریکا د شمالی عرض البلد ۱۲ درجو او د جنوبی عرض البلد د ۵۶ درجو ترمنځ پرته ده او ډېره برخه ېپه توده منطقه کې پرته ده. يعني د خاورې زیاته برخه ېپه د سرطان او جدي د کربنو ترمنځ په استوائي یا حاره یې سیمه کې او لړه جنوبی برخه ېپه معتدله سیمه کې پرته ده. د جنوبی امریکا په لوپیدیئحه برخه کې د اندیز د غرونو طبیعي حالت او په ختيئح کې پراخې هواري پر اقلیم غوره اغېزه لري. د اندیز د غرونو لپې ختيئحې خواهه د لمدې هوا د ورتگ خندګرخی.

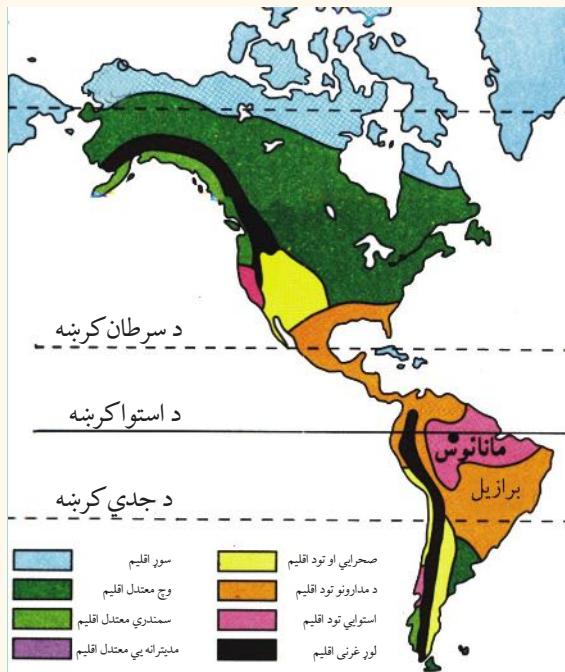

تر استوا لاندې د سیمې انځور

د دې لوپې وچې په ختيڅو غارو کې تقریباً د استوا کربنې ته نژدي د استوا د تودو اویو بهير تېږي چې په شمال لوپدیڅ او جنوب لوپدیڅ کې د برازیلین (Brazilian Stream) په تودو بهيرونو وېشل کېږي او په ژمي کې د جنوبي امریکا په سواحلو کې د تودو خې د سانتي گراد خه ناخه ۳ درجو د زیاتولي سبب کېږي. د جنوبي امریکا د لوپدیڅو سواحلو په اوړدو کې د پېرو په نوم د سرو اویو (Peru Stream) بهير له جنوب خخه شمال لور ته د استوا تر کربنې پرمخ خې او د ساحلي هوا تودو خه رابنكته کوي، ان تردې چې د استوا په مدار کې د تودو خې کچه ۴ درجې رابنكته کوي. د دې بهير بل بناخ د جنوبي امریکا جنوب ختيڅ سواحل هم سروي.

د معتمله سيمې انځور

د پولگی فعالیت

زده کونکی دې په پنځه کسیزو دلو ووپش شي او هره ډله دې د امریکا د لوپی وچې اقلیمي نقشه د هغې له لارشود سره چې په کې هره اقلیمي سیمه په خانګری رنګ سره بنوبل شوې ده په غور سره وګوري او هره ډله دې د یوپی اقلیمي سیمي د خانګرتیا په هکله خواب برابر کړي او پولگیوالو ته دې وړاندې کړي.

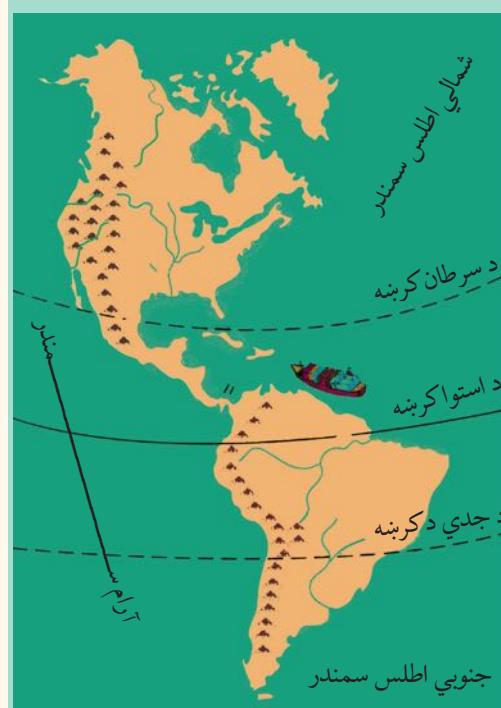
- ۱- سور اقلیم
- ۲- معتدل اقلیم
- ۳- سب تروپیک اقلیم
- ۴- د تندرا اقلیم

پونستني

سم خواب د (س) په توری او ناسم خواب د (ن) په توری په نښه کړئ:

- ۱- د امریکا لویه وچه په شمالی او جنوبی دوه نیمو کرو کې پرته ده ( ).
  - ۲- د شمالی امریکا د خاوری ډېره برخه په توده او استوایی سیمه کې پرته ده ( ).
- لنډ خواب ورکړئ:

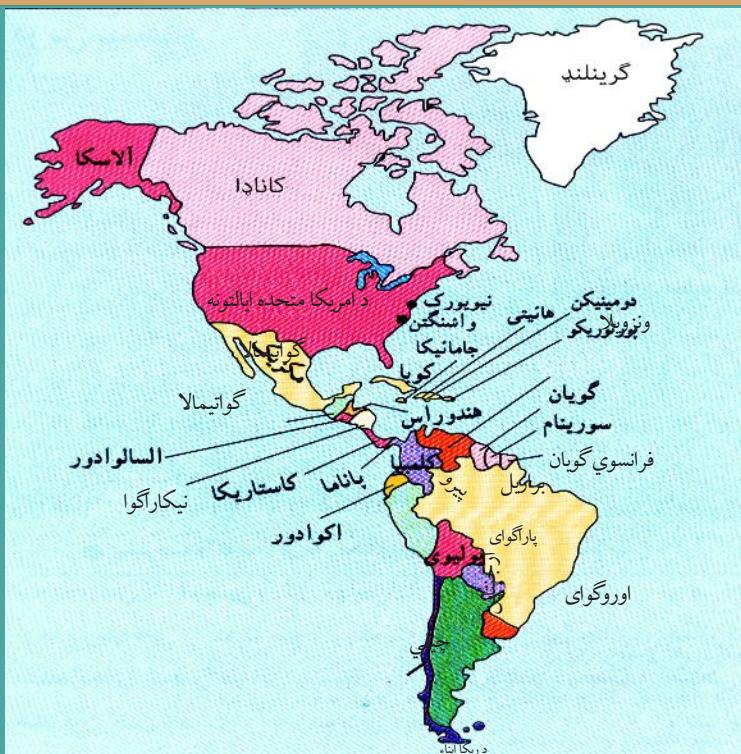
- ۱- کوم سمندری بهیرونې د امریکا د لوپی وچې پر اقلیم اغېزه کوي؟
- ۲- کوم غرونه د امریکا لوپی وچې ته د آرام سمندر له لوري د لنډه بل خندګرخی.

کورنۍ دنده

د امریکا د لوپی وچې سپینه نقشه د ورکړل شوې اقلیمي نقشې پر بنسټ رسم او رنګ کړئ.

د امریکا د سیاسی جغرافی په هکله خه پوهېرئ؟

د امریکا سیاسی نقشه

د امریکا په لویه وچه کې خو خپلواکه هېوادونه شته؟

د امریکا لویه وچه د ۴۲،۳ میلیونو کیلومترو مریعو په پراخوالی سره په دوو شمالی او جنوبی نیموکرو کې موقعیت لري. دا لویه وچه په ۵۱ سیاسی واحدونو وبشل شوې ده چې له هغې جملې ۳۵ واحده يې خپلواکه هېوادونه او نور پاتې يې لائز اوسيه د بهرنیو هېوادونو تر کنترول لاندې دي. په شمالی امریکا کې چې د انگلوساکسون په نوم هم یادېږي د (امریکا متحده ایالتونو (اتازونې) او کانادا) دوه هېوادونه پراته دي. د امریکا د متحده ایالتونو هېواد ۹،۳۶۳،۰۰۰ کیلومترو مریعو په پراخوالی سره د نړۍ خلورم لوی هېواد چې له ۵۰ ایالتونو خخه جور شوی دي، نوله همدې امله يې د هېواد رسمي بېغ ۵۰ ستوري لري.

د حکومت ډول يې فدرالي جمهوریت دي او جمهور رئیس يې د خلورو کلونو لپاره ټاکل کېږي. کانادا د (۶۱۰،۹۷۰،۹) کیلومترو مریعو په پراخوالی سره د روسيې له هېواد خخه وروسته د نړۍ پراخه هېواد دي. دا هېواد له لسو ایالتونو خخه جور شوی دي او لائز اوسيه يې ګورنر جنرال چې تشریفاتي بهه لري، د انگلستان د ملکې له خوا وریېژنډل کېږي او د انگلستان د هم ګټو (مشترک

المنافع، هپوادونو له ډلپی خخه دی. د منځنۍ امریکا انه ګونی هپوادونه د جنوبي امریکا د هپوادونو په ګډون د لاتینې امریکا په نوم یادپری چې ډېر مهم ګډ خصوصیات یې لاتینې ژبه ده. په دغۇ زیاتر و هپوادونو کې رسمي ژبه اسپانیوی او په برازیل کې پرتگالي ده.

ډېر لوی هپواد یې برازیل دی چې پراخوالی یې ۴۰۴، ۵۴۷، ۱۸۴ میلیونه تنه نفوس لري او لېر نفوس لرونکي هپواد یې فالکلند تر بونس ایرس دی چې د امریکا د پاریس په نوم ھم شہرت لري. د جنوبي امریکا د نفوسو ڈک هپواد بیا هم برازیل دی چې ۷، ۷ میلیونه تنه نفوس لري او لېر نفوس لرونکي هپواد یې فالکلند تر استعمار لاندې هپواد دی چې ۲۰۰۰ تنه نفوس لري. د امریکا د لوپی وچې شپږ هپوادونه فدرالي، ۱۹ یې ولسوآکه (جمهوري) او لس نور یې د انگلستان پخوانی مستعمري دي چې اوس یې خپلواکي په رسمیت پېژندل شوي ده، خو لاتر او سه یې گورنر جنرال د انگلستان د ملکې له خوا تاکل کېږي او د انگلستان له هم ګټو هپوادونو خخه ګفل کېږي.

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووبشل شي، د پخوانيو معلوماتو په پام کې نیولو سره دي د امریکائي هپوادونو د حکومتي جوړښت په هکله په خپل منځ کې بحث وکړي او پایله دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پونستني

۱_ د امریکا د لوپی وچې د سیاسي وېش نقشې ته په پاملرنې سره، لاندېنيو پونستنو ته خواب ورکړي:

الف - د شمالی امریکا د دوو هپوادونو نومونه ووایئ

ب - د منځنۍ امریکا د ډوو هپواد نوم ووایاست

ج - د جنوبي امریکا د دریو هپوادونو نومونه ووایاست

۲_ د جنوبي امریکا هپوادونه کومه ګډه فرهنگي وجه لري

۳_ د امریکا د متحدو ایالتونو (اتازوني) هپواد له خو ایالتونو خخه جوړ او د حکومت ډول یې خرنګه ده؟

کورني دنده

زده کوونکي دې د امریکا د لوپی وچې د ډوو هپواد په هکله معلومات راټول او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې دې وړاندې کړي.

د امریکا د لوپې وچې د بشري جغرافي په هکله څه پوهېږي؟

د راتلونکي مخ نقشي ته وګوري، د امریکا په لوپې وچې کې د نژادونو وبش رابنېي.
په امریکا کې ټکم نژادونه استوګنه لري؟

الف - نژاد اوژې

د امریکا د لوپې وچې خلک له ډول، ډول نژادونو او خانګو خخه جوړ شوي چې ډېر غوره یې عبارت
دي له:

۱- بوميان يا سره پوستکي

د امریکا قدیمي او اصلي او سپدونکي دي چې په متحده ایالاتو او کاناڈا کې او سپري او هغوي ته
هنديان Indian هم وايي. د امریکا له کشفولو وروسته دي لوپې وچې ته د سپين پوستکو اروپيانو په
راتگ سره چې د سره پوستکو د حمکو د لاندې کولو په لته کې وو، له امله یې د بوميانو او اروپيانو
ترمنځ ډېرې جګړې وشوې چې د هغوله امله نن ډېر لړ سره پوستکي پاتې دي. د دې خلکو کارکنه
او د ژويو بنکار و او د نو له رینبو خخه یې هم خواره برابرول. سره پوستکي د ژېر پوستکو له نژاد
خخه هم ګڼل کېږي چې ډېر پخوا یې د آسيا له لوپې وچې خخه د بېرنګ د آبنا له لاري د امریکا
لوپې وچې ته مهاجرت کړي دي.

۲- سپین پوستکي

له شپارسمې ميلادي پېړي خخه وروسته اروپا يې سپین پوستکي مهاجرين ورو ورو امريكا ته راغل، هلتنه استوګن شول او ورڅه په ورڅه په شمېر زيات شو. نن د امريكا د لوپې وچې زيات وګړي دوه رګه دي چې د مختلفو نژادونو د ګاپون په نتيجه کې رامنځ ته شوې دي.

۳- تور پوستکي

اميکالي تور پوستکي په واقعیت کې د افريقيا يې غلامانو او مريانو زامن او لمسيان دي چې د استعمار په دوران کې د اروپا يې سپين پوستکو په واسطه په کانونو او کرونډو کې د کار لپاره په زوره دې لوپې وچې ته راول شوي دي. نن ورڅ زيات شمېر

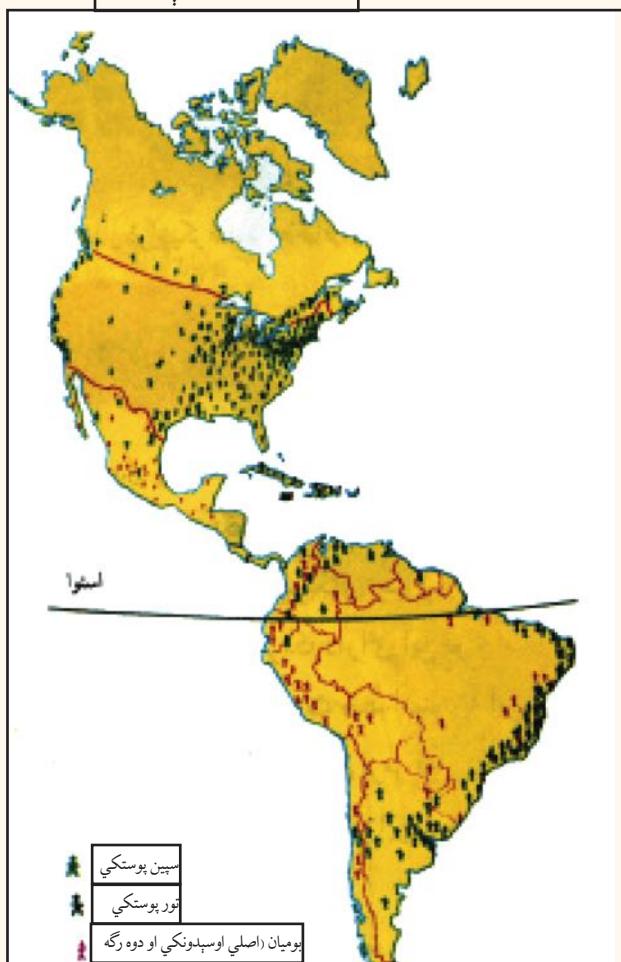
تور پوستکي په شمالې، مرکزي او جنوبي اميکا کې ژوند کوي.

د اميکا په متعدده ايلتونو کې تور پوستکي د دې هېواد په جنوب ختيغ او همدارنګه په لويو بنارونو، لکه شيكاكو او نيويارک کې او سپيرۍ او د ژوند شرياط پې د سپين پوستکو په پرتله له اقتصادي او اجتماعي پلوه نامناسب دي.

آيا پوهېږي چې د اميکا په لویه وچه کې دوه فرهنگ او مروجې ژې کومې دي؟

الف- شمالې اميکا

په شمالې اميکا کې، يعني په متعدده ايلاتو کې انگليسانو د اولوسمې ميلادي پېړي په لومريو او په کانادا کې د اتلسمې پېړي په روستيو کې يو ډول انگليسي فرهنگ رامنځ ته کې چې لاثر او سه شته. د کانادا وګړي په انگليسي او فرانسوسي او د متعدده ايلاتو وګړي په انگليسي ژبه خبرې کوي.

ب - لاتینه امریکا

منځنی او جنوبي امریکا په ګډه د لاتینې امریکا په نوم شهرت لري. د دې سیمې نوم او د هغه د ژوند کړه وره د لاتینې اروپا، یعنې د اسپانیې او پرتگال د فرهنگ استازیتوب کوي چې اسپانوی ژبه د دې سیمې له ۲۰ جمهوریتونو خخه په ۱۸ جمهوریتونو کې دود ده، د برازيل خلک په پرتگالي او د هایتي خلک په فرانسوی ژيو خبرې کوي.

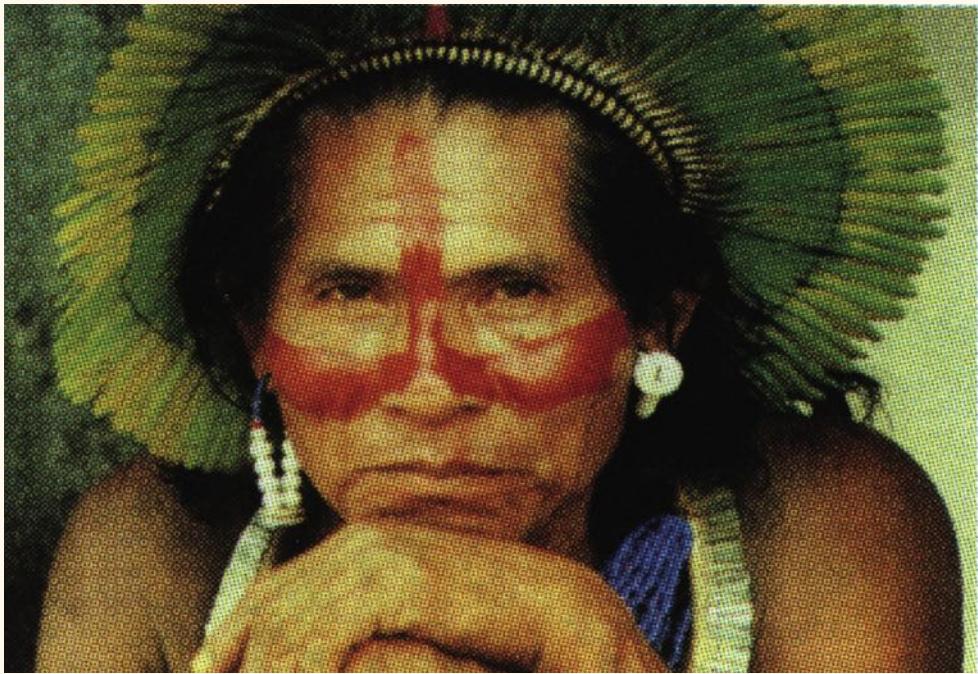
د تور پوستکي خبره

د سپین پوستکي خبره

د سرو پورېکو خالکو یو تصویر

د تولکي فعالیت

- زده کوونکي دې په ډلوکې په لاندې مطلب بحث او خبرې وکړي:
— لاتينه امریکا د امریکا د لوپې وچې کومې برخې ته ويل کېږي او ولې؟
— د تور پوستکو اصلی منشا چې نن ورڅ په امریکاکې او سپېري، له کوم خای څخه پیلېږي؟

پونښنې

سم خواب غوره کړي:

- ۱— د انګلوساکسون فرهنگ په کوم یوه لاندینې هېواد کې شته؟

الف: کانادا

ب: برازيل

ج: ارجنتین

د: مکسيکو

لاندې جمله بشپړه کړي:

- ۲— په جنوبي امریکاکې ..... فرهنگ رواج لري.

لنډ خواب ورکړي:

- ۳— آیا د امریکا د متحده ایالاتو تور پوستکي مناسب

اقتصادادي او اجتماععي شرایط لري؟

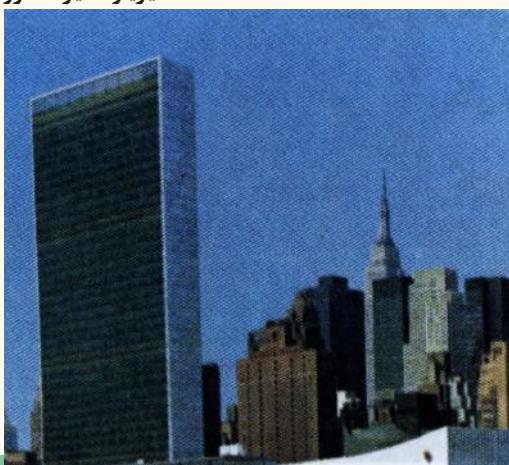
د امریکا د نفوسو او مذهب په هکله خه پوهېږي؟

د امریکا د لوپې وچې د نفوسو ډک بناړونه کوم دي؟ د امریکا په لوپې وچې کې د نفوسو د جغرافیایي وېش نقشه د امریکا د لوپې وچې د نفوسو د جغرافیایي وېش نقشې ته خیر شئ چې په امریکا کې د نفوسو مېشته کېدنه بنې.

نن ورخ د امریکا د نفوسو زیاته برخه د دوو لوپو وچو، یعنې داروپا او افریقا مهاجرین چې په لوپو بناړونو کې او سپېري، رانغارې. د دې لوپې وچې له نفوسو څخه ډکې سیمې شمالی او منځنۍ امریکا د چې په ۲۰۰۰ م. کال کې یې له ۴۸۰ میلیونو تنو څخه زیات وګړي درلودل. په

جنوبي امریکا کې له ۳۶ میلیونو تنو څخه زیات وګړي او سپېدل. د امریکا د لوپې وچې تول نفوس ۸۲۷ میلیونو تنو ته رسپېري. په شمالی او منځنۍ امریکا کې له نفوسو څخه ډک بناړ د نیویارک بندور دی، چې نفوس یې په ۲۰۰۵ م. کال کې ۱۸,۵ میلیونو تنو ته رسپېد. په جنوبي امریکا کې بونس ایرس د ارجنتاین د هېواد پلازمېنه له نفوسو څخه له ډکو بناړونو څخه شمېل کېږي چې په ۲۰۰۵ م. کال کې

بې ۱۳,۳ ميليون تنه نفوس درلوده. همدارنگه په برازيل کې د ساوپائولو د بنار د وګو شمېر په ۲۰۰۵ م کال کې ۱۸,۳ ميليونو تنو ته رسپله. د يادولو وړ د چې د نفوسو وده په لاتينه امریکا کې د شمالی امریکا په پرتله زیاته ده. د شمالی امریکا وګري له مکسيکو پرته زیاتره د پروتستانت د مذهب پیروان دي او د امریکا د لوپې وچې نور او سپدونکي کاتولیک مذهبه دي، چې د جنوي اروپا میراث دي. د کاتولیک مذهب پیروان په لاتينه امریکا کې استوګن دي او د نورو دینونو پیروان، لکه مسلمانان او یهودیان هم د امریکا په لوپې وچې کې او سپري.

د ساوپائولو د بنار انځور

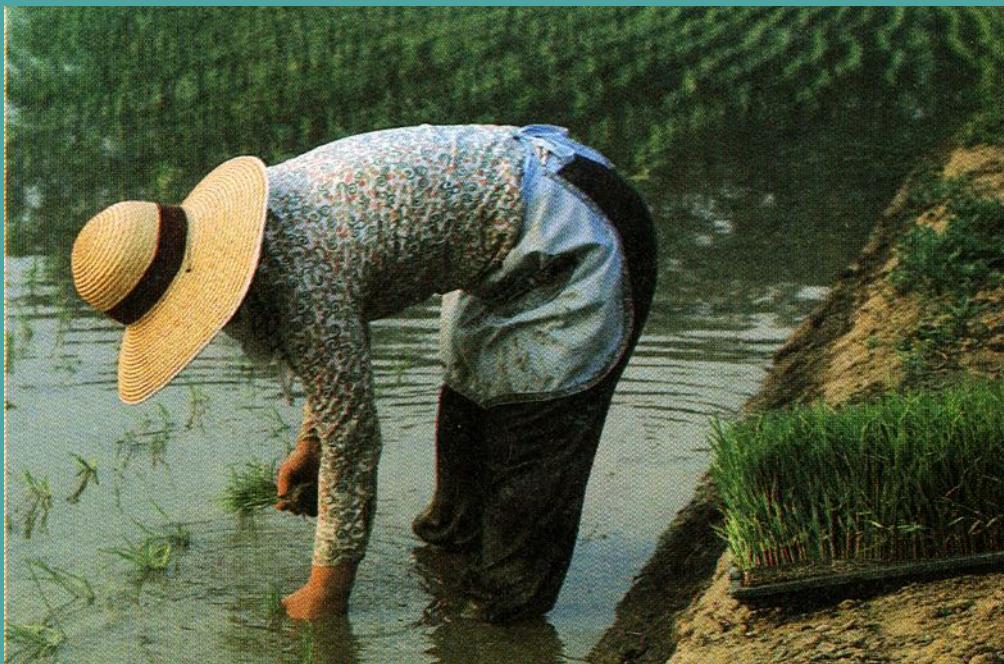
د ټولګي فعالیت

د امریکا د نفوسو د جغرافیایي ویش نقشې ته په پاملنې، د دې لوپې وچې له نفوسو خخه دک بنارونه د لیکنې پرته نقشه کې نښه کړئ.

پونستني

- ۱_ د امریکا په کومو سارونو کې زیارات تور پوستکي او سپري؟
- ۲_ د نفوسو وده په شمالی امریکا کې زیاته ده که په جنوي او مرکزي امریکا کې؟
- ۳_ د پروتستانت مذهب زیاتره د دې لوپې وچې په کومه برخه کې رواج لري؟ نوم یې واخلئ.

د امریکا د اقتصادي جغرافي په هکله خه پوهېږي؟

کوم عوامل د شمالی امریکا د اقتصادي پر مختنگ سبب شوي دي؟

شمالی امریکا

په اوسينيو شرياطو کې د شمالی امریکا دوه هېوادونه (متحلده ايالات او کانادا) په مختلفو د لایلو د نړۍ له ډېرو پر مختنللو هېوادونو خخه شمېرل کېږي، د مثال په توګه:

— شمالی امریکا تر ځمکې لاندې ډېر کانونه، طبیعي سرشاره زبرمې، پرانخي ځمکې، له اوړو خخه ډک سیندونه او ډول، ډول اقلیم لري.

— د امریکا د لوپې وچې له کشف خخه وروسته اروپايانو دې وچې ته مهاجرت کېږي دي، هغوي خپلې پانګې هم له خان سره راوري وي، دې مهاجرينو خپل مهارتونه او استعدادونه په کار واچول او د خو پېړيو په اوړدو کې يې نوي تمدن رامنځ ته کړ.

— د شمالی امریکا په اقتصادي پر اختياکې نورو عواملو هم اغېزه درلوده مثلاً په دویمي نړیوالې جګړې کې د زیاترو اروپايني هېوادونو صنایع رنګ شوې، خو متحلده ايالتونه د جګړې له سیمې خخه د لري والي په سبب زیانمن نه شو او وي کولای شول چې له خپلو سیالانو خخه د مخه شي.

- شمالی امریکا د زیاترو هېوادونو د پوهانو او متخصصانو په جنبدولو سره يې هم وکولای شو چې
پر مختللى اقتصاد ولري.

د شمالی امریکا نقشه

کرنه او مالداري

شمالی امریکا طبیعی سرشاره او پراخه منابع لري چې همدا لامل په دې سیمه کې د کرنې او مالداري د پرمختګ سبب شوی دي. په حاصل څزو څمکو کې یې په زیاته اندازه غنم او جوار کرل کېږي. کرنیز فعالیتونه له علمي لارو چارو څخه په ګټې اخیستنې سره په بنه توګه سرته رسپړي. مالداري د امریکا په مختلفو سیمو کې له هغې جملې په متحاده ایالاتو او کانادا کې څانګړې ارزښت لري، په دې هپوادونو کې د غویانو، پسونو او وزو د لویو ګلو او آسونو روزنه کېږي.

کانونه او صنایع

د شمالی امریکا په ټوله لویه وچه کې د نفتو خاگانې او د اوسپنې او ډبرو سکرو کانونه پیدا کېږي. همدارنګه د دې لوېي وچې نور غوره کانونه سره زر، سپین زر، مس، نیکل او داسې نور دي.

د امریکې متحده ایالاتو د صنعتي تولیداتو کارخانې په لویو بنارونو، لکه نیویارک او د امریکا د پنځه ګونو جهیلونو په شاخواکې جورې شوې دي.

د شمالی امریکا د یادولو وړ صنایع د فلزاتو د ډیلې کولو، درندو صنایعو، د پولادو برابرولو، کرنیزو ماشینونو او لارو جورپولو، د سلې تولیدولو، موټر جورپولو، بېړی جورپولو، الټکو جورپولو او بالاخره کیمیاوی صنایعو، د نفتو د چابولو له صنایعو او نورو څخه عبارت دي.

د ټولګي فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووپشل شي او هر ډله دې د لاندې جدول په پام کې نیولو سره، هغه طبیعی او بشري عوامل چې د شمالی امریکا د پرمختګ سبب شوي، په دوو ورکړل شوو ستونونو کې واضح کړي.

بشری عوامل

طبیعی عوامل

جګړې څخه لري والي

حاصل خېزه پراخه څمکې

پوشتنې

- ۱_ د شمالی امریکا د خو غوره کرنیزو پیدا وارو نومونه واخلي
- ۲_ د امریکا متحده ایالاتو مهم صنایع کوم دي؟ بیان یې کړئ
- ۳_ د شمالی امریکا د غوره کانونو نومونه واخلي
- ۴_ د شمالی امریکا د صنایعو په هکله خه پوهېږئ، معلومات ورکړئ؟

کورنۍ دنده

د شمالی امریکا لیکنې څخه پرته (سپینې) نقشې کې د شمالی امریکا د صنعتي بنارونو څایونه مشخص کړئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته وښیئ.

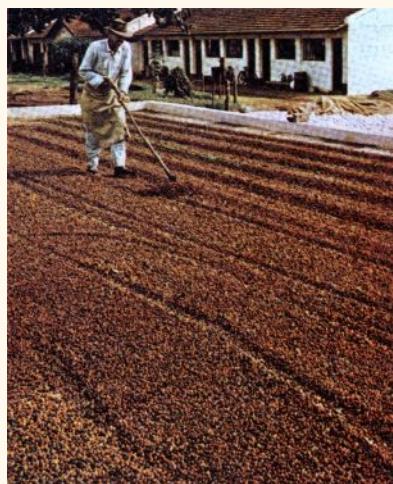

کرونده

د لاتيني امريكا اقتصاد پر کومو بنستونو ولاپ دی؟

د لاتيني امريكا هېوادونه د متحده ایالات او کانادا په خبر پرمختللي نه دي، بلکې د هغو اقتصاد زیاتره په کرنیزو محصولاتو او د کاني موادو په را ایستني ولاپ دي.

د ککاو د کښت انځور

کرنډ

د شلمې پېړي په لومړيو کې چې د کرنډي په برخه کې کوم بدلونونه رامنځ ته شوي، له امله يې لاتيني امريكا وکولی شو چې د نږي په کرنیز اقتصاد کې مهم مقام خپل کړي. نن ورڅ کولی شو د جنوبی امريكا د هېوادونو په غوره کرنیزو محصولاتو کې د پښې، ګنجو، ککاو، قهوې، کيلې او ریړ نومونه واخلو. سرېپره پردې د دې سیمې په ځینو هېوادونو کې غلي داني په ځانګړي ډول غنم او جوار هم په ډېره اندازه کړل کېږي. لکه اړجنتاین چې د غنم او جوارو مهم

تولیدوونکی هپواد او برازيل د نړۍ د قهوي مهم صادروونکي هپواد دي. همدارنګه د امازون د خنگلونو اومه (خام) رېر د دې لوې وچې غوره شتمني ګډل کېږي. په منځنۍ امریكا او د کارابین په تاپوګانو کې کيله، قهوه، ککاو، ګئي، ډول، ډول مرکبات، انناس او همدارنګه سربېره پر هغو په ټوله جنوبي امریکاکې چغدر، قند، کتان او په خنگلی سیمو کې له خنگلونو خخه د ګټې اخیستنې محصولات د پاملنې وردي.

مالداري

مالداري د جنوبي امریكا په مختلفو سیمو چې د هغو له جملې خخه په برازيل او ارجنتاین کې خانګرې ارزښت لري. په دې هپوادونو کې د شنو او پراخو د بنتو د شته والي له امله د رمو ساتنه او مالداري په خانګرې ډول د غواګانو روزنه ډېر رواج لري چې په دې وروستیوکلونو کې چې د غوبښو د ګنسرو او ساتنې لپاره پوره وسایل برابر شوي، نو دغه حالت د مالداري د چېږي ودې لامل شوي دي.

مالداري

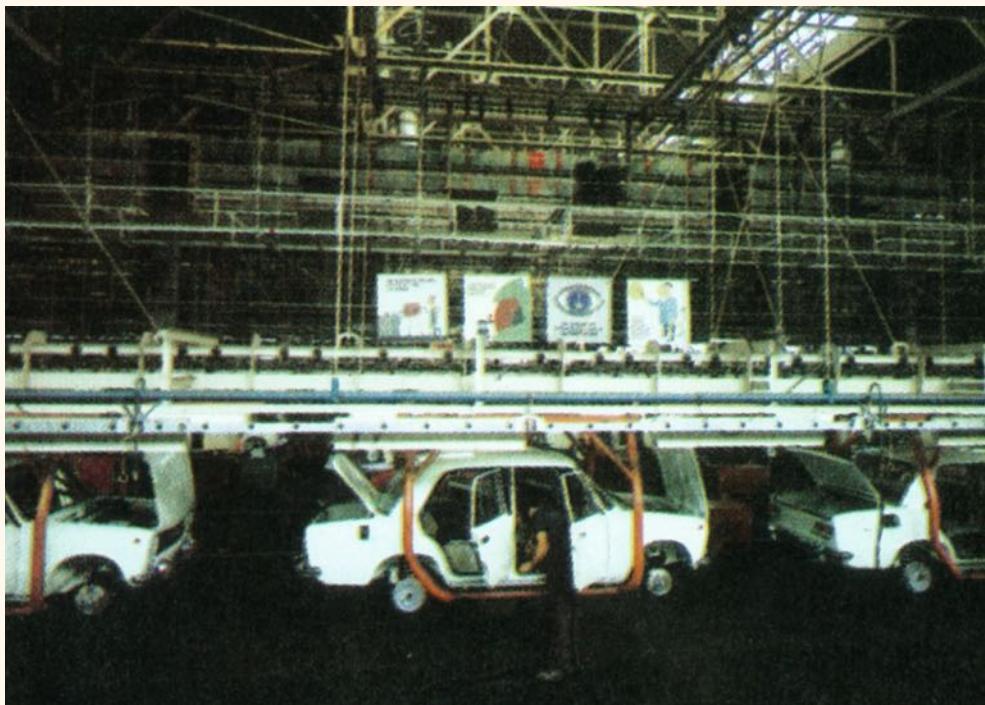
کانونه او صنایع

جنوبي امريكا د طبيعي منابعو له پلوه بلاديه لویه وچه ده. په دي لویه وچه کې د نفتو، سرو زرو، سپينو زرو، مسو او اوسيپني کانونه شته دي، دا سيمه د نفتی منابعو درلودلو له پلوه هم د پاملنې ور ده. يو له هغه عواملو خخه چې د هسپانويانو او پرتگاليانو پامې د دي لوېي وچې د نیولو لپاره را واړاوه، هغه د قېمتی فلزاتو، لکه سرو زرو او سپينو زرو شته والي وو چې د سپينو زرو زياتره کانونه په مکسيکو او د بوکسيتو (د المونيمو د تولید لپاره استعمالیږي) په جاميکا کې دي. د نفتو د صنعت ډول، ډول کانونه، د فلزاتو ويلې کول او د مسو مهم کانونه هم د چيلي په هبادکې د یادونې ور دي. په جنوبي امريكا کې د صنایعو پر اختیا په لومړې نو حالاتو کې ده.

د نفتو چن خای

د کارخانو یو تصویر

د تولگي فعالیت

زده کونکي دې په ډلو ووپشل شي، هره ډله دي د شمالی امریکا او جنوبی امریکا اقتصاد د کرنې، مالداری، کانونو او صنایعو له پلوه سره پرتله کړي او پایله دې تولگیوالو ته وړاندې کړي.

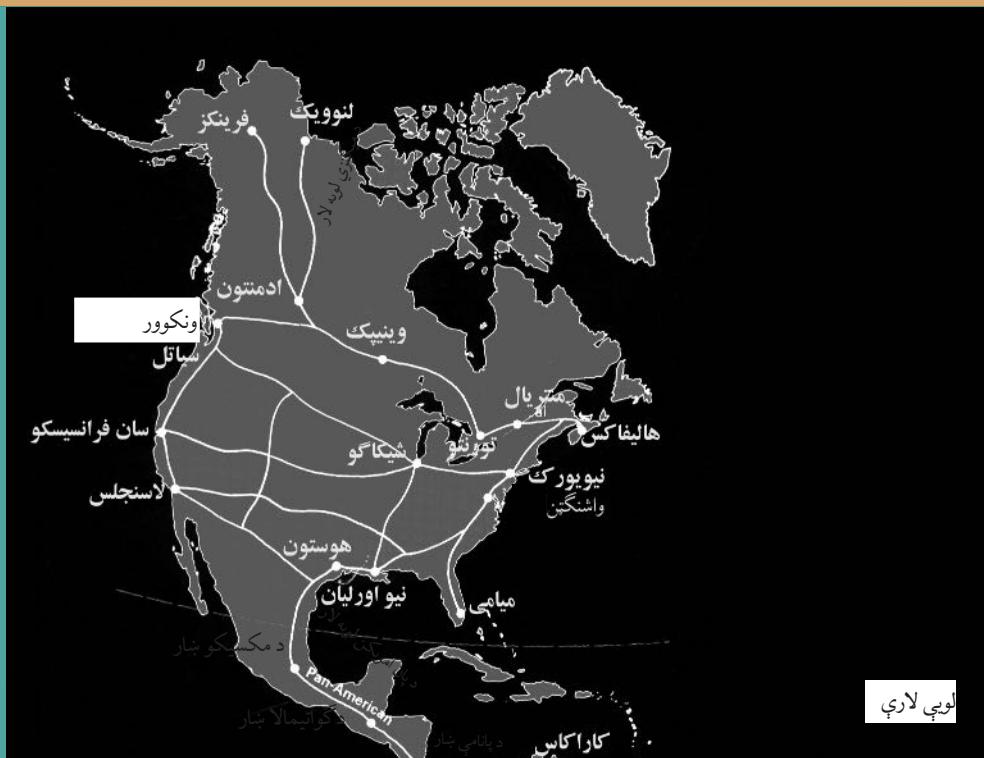
پونتنې

- ۱_ د جنوبی امریکا اقتصاد زیاتره په کومو شیانو ولاړ دي؟
- ۲_ د جنوبی امریکا دې مهم صادراتي محصولات کوم دي؟
- ۳_ د لاتینې امریکا په هپوادونو کې د مالداری او د رمو ساتنو د پراختیا دلایل ولیکي.
- ۴_ د جنوبی امریکا د مهمو کانونو نومونه واخلي.

کورني دنده

لاتینې امریکي ته د هسپانویانو او پرتگالیانو د مهاجرت په هکله یو مطلب د بنوونځي له کتابتون او یا نورو سرچینو خخه په ګټې اخیستې سره په خوکربنو کې ولیکي او د جغرافيې د لوست په راتلونکي ساعت کې یې تولگیوالو ته وړاندې کړئ.

د شمالی امریکا د موصلاتي جغرافي په هکله خه پوهېږي؟

د شمالی امریکا مهمې لوبی لارې

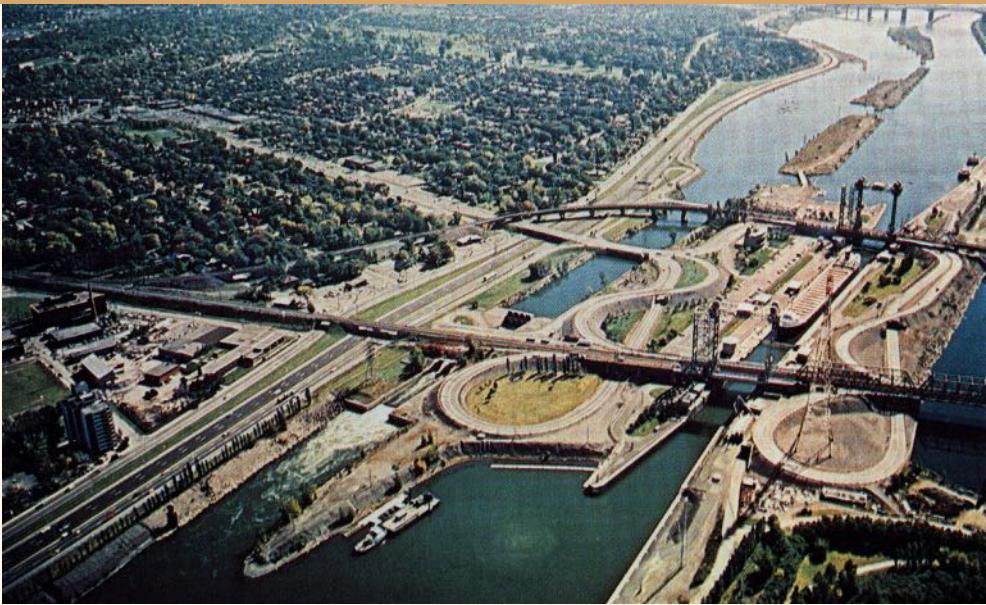
ستاسي له نظره، د شمالی امریکا د موصلاتي لارو اهمیت په خه کې دي؟

موصلاتي جغرافيه د سوداګریزو مهمو بندرونو، بنارونو او سیمومو تر منځ د اړکو له مطالعې خخه عبارت ده چې په دغه تگ لوري باندې د سوداګرۍ مالونه (واردات او صادرات) او د مسافريونو تگ او راتګ کېږي او مختلف ډولونه لري.

د امریکا موصلاتي لارې تر دوو بېلو عنوانونو لاندې مطالعه کولی شو:

شمالی امریکا ۱_ ټمنکنی موصلات

شمالی امریکا د اوسبینو او لویو لارو دېږي ګنې کربنې لري چې قول بنارونه، د کانونو د رايستنې مرکزونه، صنعتي او لګښتي مرکزونه او د هپوادونو بندرونه یې سره نسلولی دي، یعنې د شمالی امریکا د هپوادونو د اوسبینو کربنې او لوبی لارې په خپلو منځونو او هم د منځنی امریکا د بحر الکاھل له غارې هپوادونو سره نښتي دي، چې له هغه خخه په ګټه اخيستنې سره له ټولو هپوادونو سره سوداګریزو او سفری اړکې ټینګولی شي.

د لوپي لاري تصویر

۲_ د اوبو مواصلات

دارام او اتلاتيک د سمندرونو ترمنځ د شمالی امریکا جغرافیایی مناسب موقعیت او ساحلي مناسبه وتنلي او ننوتلې برخچي د دي سبب شوي، ترڅو بنډونه، سوداګري او د بېړي چلونې صنعت په دي سیموم کې پرمختګ وکړي او د نړۍ له سلو خڅه زیات هېوادونو سره سوداګري وکړي. همدارنګه د سیندونو د اوبو له لارو په ګټې اخیستنې سره کولی شي د هېواد په دنه او هم د هغو له لارې د اوبو له نړيوالو لارو سره اړیکې پیدا کړي.

ج- هوايی مواصلات

له دي ترانسپورت خڅه زیاتره په لېږي واتېونو د مسافرينو او هغو مالونو د ورنې لپاره چې دراندنه نه وي او ارزښت ېې ډېر د هوایي ډګر تصویر

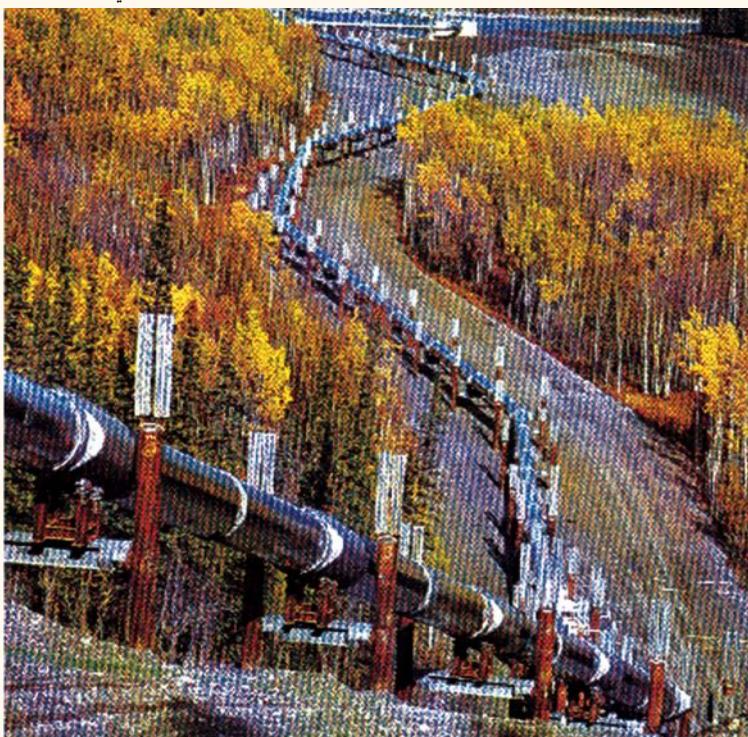

وي، ګټه اخیستل کېږي.
د امریکا د متحده ایالاتو
او کانادا د هېوادونو لوپې
ترانسپورتی کمپنۍ د ډېرو
لویو او ورو الوتكو په لرلو
سره د هېواد په دنه او بهر
کې په ترانسپورتی برخه
کې فعالیت کوي.

د د پایپ لین په واسطه ورل

د دې وسیلې په واسطه زیاتره مایعات له ضایعاتو پرته په دېرې چېکۍ سره د لګښت مرکزونو ته ورل کېږي. دې وسیلې زیاتره د شمالی امریکا په هېوادونو کې پراختیا موندلې او د نفتو، گازو او اویو د ورلو لپاره ورڅخه ګهه اخیستل کېږي. د تکراس - نیویارک د گاز پایپ لین د امریکا د متحده ایالاتو ډېر او برد او مهم پایپ لین دی. په کانادا کې هم د هېواد لوپدیغ، یعنې د البرتا د ایالت او د هغه له شاوخوا سیمو خخه نفت او گاز د پایپ لینونو په واسطه د لګښت مرکزونو ته ورل کېږي.

د طبیعی گاز پایپ لین

د ټولگي فعالیت

زده کوونکي دې په دوه کسیزه ډلوکې تنظیم شي او له ورکړل شوي نقشې خخه په ګټې اخیستنې سره دي له یو بل سره مشوره وکړي چې د امریکا په متحده ایالاتو کې د شیکاګو سوداګریز صنعتی بنار (د مشیگان د جهیل په جنوب لوپیدیغه غاړه کې) د اوسبینو د کربنو او لویو لارو په وسیله له کومو بندرونو او ګاؤنډیو هېوادونو سره نښلول شوي دي او د خپل فعالیت پایلې دې ټولگیوالو ته ووای.

پونستنې

- ۱_ مواصلاتي جغرافیه تعريف کړئ.
- ۲_ د متحده ایالتونو د اوسبنې کربنو د کومو هېوادونو د اوسبینو له کربنو سره نښلول شوي دي؟
- ۳_ د شمالی امریکا جغرافیا ی موقعیت د دریو سمندرونو ترمنځ د کوم ډول ترانسپورت د پرمختیا سبب شوي دي؟
- ۴_ د شمالی امریکا کوم لوی سیندونه د بېړی چلولو وړ دي؟
- ۵_ له هوایی ترانسپورت خخه زیاترہ د خه لپاره کار اخیستل کېږي؟
- ۶_ د پاپ لین د ترانسپورت ارزښت توضیح کړئ.

کورنۍ دنده

له ورکړل شوي نقشې خخه په ګټې اخیستنې سره، که وغواړو د امریکې متحده ایالاتو د الاسکا له ایالت خخه د لویو لارو په وسیله د پانامې هېواد ته سفر وکړو، له کومو هېوادونو خخه باید تېرشو. په دې هکله خپل معلومات ولیکي.

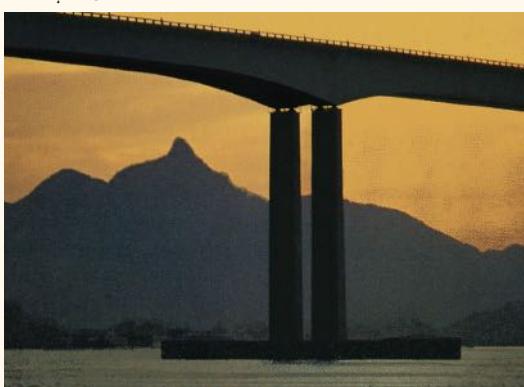

د جنوبي امريكا مهمي لوپي لاري

ولپي د جنوبي امريكا په لویه و چه کې څمکني ترانسپورت بنه وده او پرمختګ نه دی کړي؟

- په دې لویه و چه کې طبیعی عوامل د ارتباطي لارو خنبد ګرځي. د انديز د غرونو لپي له یوې خوا او د امازون پراخو خنګلنو له بلې خوا د ګلپو ګټو لرونکو هپوادونو د ترانسپورتي لارو پراختيا ستونزمنه کړي ده. د جنوبي امريكا هپوادونه د څمکنيو لارو له اړخه بې وزلي دي.

د څمکني لاري تصویر

الف. څمکني موافقان

په جنوبي امريكا کې د اوسيپونو کربنې زياتره په دوو ګن مېشتلو سيمو کې، يعني د برازيل د قهوې په تولیدي سيمو د ريو دو ژنيرو په شاوخوا کې او د پامپاس په حاصل خېزه سيمو د بونس ايرس په شاوخوا کې پراختيا موندلې ده.

سپرکونه او لوبي لاري

د جنوبي امريكا د اوسيپنو مهمې کربنه په لاندي دول دي:
 ۱- د ارجنتين او چيلي د هپوادونو ترمنځ د اوسيپنو سراسري ليکه.
 ۲- د ارجنتين له هپواد خخه د بوليفيا هپواد ته اوسيپنی ليکه.
 ۳- له ارجنتين خخه د برازيل هپواد ته د ختيغ ساحل د اوسيپنې لار.

۴- له بوليفيا خخه د چيلي هپواد ته د اوسيپنې کربنه.
 د پان امريکن په نامه لوبي لاري چې د جنوبي امريكا د زياترو هپوادونو پلازمې پې سره نښلولي دي، د جنوبي امريكا له مهمو لويو لارو خخه شمېرل کېږي.

ب - د اويو مواصلات

د جنوبي امريكا هپوادونه د اويو د لارو له پلوه شتمن دي،
 څکه زياتره سيندونه يې په ډېر اوږده واتېن د بېړيو چلولو ور
 دي. د پېلګې په توګه، د امازون سيند د ۴۰۰۰ کيلومترو په واتېن د بېړيو چلولو ور دي. له بلې خوا د
 جنوبي امريكا بهه جغرافيويي موقعیت د آرام او اتلاتيک د سمندرونو ترمنځ د سمندری ترانسپورت
 د پراختیا سبب شوي دي. د پانامي کانال چې د اتلاتيک او آرام سمندرونه سره نښلوي، اوږدوالي يې
 ۸۲ کيلومتره دی چې د خانګړې ستراتيزېکي او اقتصادي ارزښت لرونکي دي.

په جنوبي امريكا کې د یوه بندر تصویر

ج- هوايي مواصلات

د ځمکنيو لارو د پراختيا محدوديت د دي سبب شوي چې د جنوبي امريكا ډير هپاډونه هوايي لارو ته زياته پاملننه وکړي. پر نړيوالو هوايي کربنوا سربېره چې ورڅخه ګډه اخيستل کېږي، د ننديو اړیکو زیاته برخه هم په ځانګړي ډول د برازيل او ارجنتاين په هپاډونوکې چې پراخوالۍ یې ډير زیات د هوايي ډګر یو تصویر د هوا له لاري سرته رسپېري.

د ټولګي فعالیت

زده کونکي دي په پنځه کسيزه ډلوکې تنظيم شي او هره ډله دي د جنوبي امريكا د ځمکني ترانسپورت د ستونزو په هکله په خپل منځ کې بحث وکړي او د خپل بحث پاڼې دي ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پونتنې

۱- هغه طبيعي عوامل چې د جنوبي امريكا د ځمکنيو لارو د پراختيا په مخ کې خنډ ګرځدلي، ووایاست؟

۲- د جنوبي امريكا د اوسيپوليكې زياته په کومو سيمو کې جوري شوي دي؟

۳- ولې په جنوبي امريكا کې د اويو ترانسپورت د ځمکني ترانسپورت په پرته پرمخ تللې دي؟

۴- په جنوبي امريكا کې د هوايي ترانسپورت د ډېرې پرمختيا علتوونه کوم دي؟

کورني دنده

د جنوبي امريكا ترانسپورتي نقشه په غور سره مطالعه کړئ او ووایاست، که چيرې وغواړو د ارجنتاين له پلازمېنې بونس ايرس خخه د چيلې د هپاډ پلازمېنې سانتاګو ته سفر وکړو، له کومو مواصلاتي کربنوا خخه ګډه اخيستلائي شو.

د دویم خپرکي (امریکا) لندبیز

- امریکا یوازینی لویه و چه ده چې د شمال له قطب خخه د جنوب تر قطب پوري اوږده پرته ده.
- د امریکا لويه و چه په ۱۴۹۲م کال کې د کرستف کولمب په واسطه کشف شوي ده، هغه بل سړی چې دې لوپې و چې ته یې سفر وکړ، امریکو سپو چې و چې د دې لوپې و چې نوم (امریکا) هم د نوموری له نوم خخه اخیستل شوي دي.
- د امریکا د لوپې و چې غرونه په دوو برخو وپشل شوي، لکه د اپالاش لړ لور زاوه غرونه او د راکي او انديز لور او څوان غرونه.
- د شمالی امریکا ډېر لوی سیند میسي سی پې دی چې د مکسیکو په خلیج کې توپېږي او د بېړيو چلولو وړ هم دي.
- د نړۍ د اویو ډېر ډک سیند امازون دی چې په جنوبی امریکا کې بهېږي او د بېړيو چلولو وړ دي.
- د شمالی امریکا لوي جهیلونه د سوپیر، میشیگان، هورن، ایری او انتاریو پنځګونی جهیلونه دي، چې د هغو اویه خوربې دی، د نړۍ ډېر لور جهیل تي تي کاكا په جنوبی امریکا کې دي.
- د امریکا لويه و چه د خپل جغرافیایی موقعیت په سبب د نړۍ د ډول ډول افليمونو او ډول ډول نباتاتو لرونکې ده.
- د امریکا ډې لوپې و چې اصلی او سپدونکی سره پوستکي دي او د امریکا سپین پوستکي اصلاً اروپایي مهاجرين دي.
- د شمالی امریکا د نفوسو ډک بنار نیویارک او د جنوبی امریکا بونس ايرس دي.
- د امریکا سمندرګي (بحیرې) اقتصادي او ستراتېژيکي ارزښت لري.
- د پانامي کانال د اویو له ګټه ګونې ډکه لاره ده، چې اتلانتیک سمندر د بحر الکاھل سره نسلوی.
- د دې لوپې و چې بنه موقعیت د دوو سمندرونو (اتلانتيک او ارام) ترمنځ له زیاتو خلیجونو د رامنځ ته کېدو سبب شوی چې لوی یې د مکسیکو خلیج دي.
- د امریکا په لویه و چه کې ۵۱ سیاسي واحدونه شته، چې له هغو خخه یې ۳۵ خپلواکه هېوادونه دي.
- د امریکا لويه و چه د دوو کلتوروونو لرونکې ده چې په شمالی امریکا کې انگلوساکسون او په جنوبی امریکا کې لاتین دي.
- یو له هغو علتونو خخه چې شمالی امریکا د اقتصادي ودې لامل شوی، له دویمه نړیوالې جګړې خخه د هغې لیرېوالې و چې په نومورې جګړه کې د زیاترو اروپایي هېوادونو صنایع ویجار شول، خو د امریکا متحده ایالات په نړۍ کې د هغو یوازینې پوره کوونکۍ و.
- د امریکا د لوپې و چې جغرافیایی موقعیت چې د دوو سمندرونو اتلانتیک او الکاھل ترمنځ پروت دي، د دې سبب شوی چې د اویو ترانسپورت په کې زیات پرمختګ وکړي. همدارنګه د مسافرينو او هغو مالونو د ورلول پاره چې حجم یې لړ او ارزښت پې ډېر وي، له هوایي ترانسپورت خخه کار اخیستل کېږي.

څلورمه ګنه جدول: د امریکایی هبوادونو جغرافیا ځانګړیاوې (د مطالعې لپاره)

نفعیت	نفوس په م ۲۰۰۲ کال کې	پراخوالی په کیلو متري مربع	پلازمنه	هبوادونه	ګنه
جنوبي امريكا	۳۸۹۷۱۰۰	۲۷۸۰۰۹۲	بوئنس آيرس	آرجنتین	۱
منځني امريكا	۷۸۲۰۰	۴۴۲	سنټ جونز	آنتي ګوا باربودا	۲
جنوبي امريكا	۳۲۶۶۰۰۰	۱۷۶۲۱۵	مونته ويدئو	ارو ګواي	۳
جنوبي امريكا	۱۳۴۱۹۰۰۰	۲۷۲۰۴۵	کیتو	اکوادور	۴
منځني امريكا	۶۹۹۱۰۰۰	۲۱۰۴۱	سان سالوادور	السودور	۵
شمالي امريكا	۲۹۹۳۳۰۰۰	۹۳۶۳۳۶۴	واشنگتن دي سی	د امریکا متحده ایالتونه	۶
منځني امريكا	۲۷۰۰۰۰	۴۳۰	بریج تاوان	باریادوس	۷
منځني امريكا	۳۲۷۰۰۰	۱۳۹۳۹	ناسائو	بهايما	۸
منځني امريكا	۳۰۱۰۰۰	۲۲۹۶۵	بلموبان	بلیز	۹
جنوبي امريكا	۹۳۵۴۰۰	۱۰۹۸۵۸۱	لا پاز او سوکر	بولیوی	۱۰
جنوبي امريكا	۵۹۹۳۰۰۰	۴۰۶۷۵۲	اسون سیون	پارا ګواي	۱۱
منځني امريكا	۳۱۹۱۰۰۰	۷۵۵۱۷	پانامه ستی	پانامه	۱۲
جنوبي امريكا	۲۷۵۴۴۳۰۵	۱۲۸۵۲۱۶	لیما	پیرو	۱۳
جنوبي امريكا	۱۳۰۱۰۰۰	۵۱۲۸	پرت آو اسپاین	ترینیداد او توبیا ګو	۱۴
منځني امريكا	۲۶۶۷۰۰۰	۱۰۹۹۱	کینگستون	جامايیکا	۱۵
منځني امريكا	۶۹۵۰۰	۷۵۱	روسو	دومنیکا	۱۶
منځني امريكا	۹۰۲۱۰۰۰	۴۸۶۷۱	سان تودومینگو	دومنیکن	۱۷
منځني امريكا	۴۹۱۰۰	۲۶۱	باسټر	سنټ کیتس ورنویس	۱۸
منځني امريكا	۱۶۵۰۰۰	۶۱۷	کاسترس	سنټ لوسيا	۱۹
منځني امريكا	۹۶۸۰۰	۳۸۹	کنکر تاون	سنټ وین سنټ و ګرناډین	۲۰
جنوبي امريكا	۵۰۲۰۰۰	۱۶۳۲۶۵	پاراما ریبیو	سورینام	۲۱
جنوبي امريكا	۱۶۴۳۶۰۰۰	۷۵۶۶۲۶	سانتیا ګو	چیلی	۲۲
منځني امريكا	۴۲۷۴۰۰۰	۵۱۱۰۰	سان جوزه	کاستاریکا	۲۳

گنھه	ھبادونه	پلازمېنه	پراخوالى په کيلو متر مربع	نفوس په م ۲۰۰۷ کال کې	موقعیت
۲۴	کانادا	اوتابا	۹۹۷۰۶۱۰	۳۲۵۴۷۰۰	شمالی امریکا
۲۵	کلمبیا	بوگوتا	۱۱۴۱۷۴۸	۴۳۵۹۳۰۰	جنوبي امریکا
۲۶	کیوبا	هاوانا	۱۱۰۸۶۱	۱۱۲۹۴۰۰	منځنۍ امریکا
۲۷	گرینادا	سن جورجز	۳۴۴	۱۰۷۰۰	منځنۍ امریکا
۲۸	گواتیمala	گواتیمالاستي	۱۰۸۸۸۹	۱۳۰۱۹۰۰	منځنۍ امریکا
۲۶	گویان	جورج تاون	۲۱۴۹۶۹	۷۵۶۰۰۰	جنوبي امریکا
۳۰	مکسيکو	مکسيکوستي	۱۹۵۸۲۰۱	۱۰۴۰۳۸۰۰۰	منځنۍ امریکا
۳۱	نيکاراګوا	ماناګوا	۱۳۰۷۰۰	۵۲۳۳۰۰۰	منځنۍ امریکا
۳۲	ونیزوپلا	کاراکاس	۹۱۲۰۵۰	۲۷۲۱۶۰۰	جنوبي امریکا
۳۳	هایاتی	بورتوپرس	۲۷۷۵۰	۸۸۰۸۰۰۰	منځنۍ امریکا
۳۴	هاندوراس	تیگوسيگالبا	۱۱۲۴۹۲	۷۳۲۷۰۰۰	منځنۍ امریکا
۳۵	برازيل	برازيليا	۸۵۴۷۴۰۴	۱۸۶۷۷۱۰۰	جنوبي امریکا

جغرافيايي اصطلاحات

الف:

آينا: د اوپوئري طبیعی بهير دی چې دوه لوپې او به (سمندر یا سمندرګي) سره نېبلوی، لکه د جبل الطارق اينا.

اقازونې: فرانسويانو د امریکا د متتحده ایالاتو هباد د اتازونې په نوم یاد کړي دی.

استعمار: په ننۍ اصطلاح د بادی په نوم د کمزورو هبادونو په چارو کې د دخواکمنو هبادونو لاسوهني ته ویل کېږي.

اوریشیا

دا اصطلاح د آسیا او اروپا له دوو کلمو خخه اخیستل شوې ده او دواړه لوپې وچې تریو عنوان لاندې د اوریشیا په نوم

یادېږي، خکه دواړه سره نښې دی.

اورغورخونې (انشقشان)

د څمکې به قشر کې د مګما Magma د ویلې شوو موادو د راولتو خوپې دې چې به زيات فشار خپله لاره د څمکې د سطحې په لور پرانیزې او د لاوا ویلې شوې مواد ورڅه راوځي.

پامپاس: د جنوبي امریکا دېرو او لوړو وښو لرونکو جلګو ته ویل کېږي چې د جنوبي امریکا په منځنېو عرض البلدونو کې د اتلاتیک له سمندر خخه د انډیز تر غرۇن پورې غڅېلې دې او د برازيل له جنوب خخه تر اوروګوای او ارجنتین پوري پرتې دی. اوس دې جلګو پراخه سیمې د غنمومو، جوارو، وریجو او کتان کرونډو نیولې دې او مالداری هله ډېره پراختیا موندلې ده. د پامپاس اصطلاح د جنوبي امریکا د نورو جلګو لپاره هم استعمالېږي.

تروپیک (استوايی افلييم)

هغه افليم چې د استوا کربنې د شمالی عرض البلد د پنځو درجو او د جنوبي عرض البلد د لسو درجو (د سمندرونو

د شته والي له امله) شته دی چې له امله پې د کال په اوبردو کې یو شانته زياته تودو خه، د خانګرو فصلونو نشتوالي او دېر باران رامنځ ته کېږي. لمري پې د کال په اوبردو کې تل عمودي او یا عموده نېردي لګېږي. همېشني لنده بل او ګن څنګلونه د دي اقلیم خانګړیاوي دي.

تکتونیک: د څمکې دنه ټولو قواووته ويل کېږي، چې د څمکې په قشر کې د طبیعی پدیدو د منځته راتلو، لکه اور غورخونې، زلزلې اونورو د منځته راتلو سبب کېږي.

تمدن

بناري کېدل، له بناري دودونو او دستورونو سره عادت کول او خپل د هوسيانې او پرمختګ د وسایلوبرابرولو ته وايې.

توربست

له تاريخي پلهو د فرانسوی اشرافو بجيانتو ته چې د زده کېږي او د ژوندانه د تجربو د حاصلولو لپاره به په سفر تلل، توربست ويل کېله. د توربست اصطلاح له ۱۹ م پېږي راهيسې رواج شوې او وروسته دا اصطلاح په فرانسه کې د هغه چا لپاره وکارول شوه چې د تفريح او د خپل وزگار وخت د تېږدلو لپاره به پې په فرانسه کې سفر کاوه. د غه ډول سفرونو ته وروسته د ګرځنانوی یا توريزم اصطلاح استعمال شوه.

قندرا: روسي کلمه د چې د روسيې د شمال له ونو پرته د خانګرو نباتاتو سيمو ته ويل کېږي چې ژمي پې سور او اوبرد دي، اوږي پې دېر لنډ او د تودو خي درجه يې له لسو درجو خخه کښته وي، په همدي لنډه موډه کې د څمکې د مخکنګلونه ويل کېږي او نباتات، لکه خزه او ګلسنګ وده کوي.

تاپو وزمه (جزيره نما)

د وچې یوه برخه د چې په اوږو کې ننوتلي وي او دريو خواوو ته پې اووه وي.

تاپو (جزيره): د وچې یوه توبه چې د سمندر، سمندرګیو، جهیلونو او سیندونو په منځ کې پرته وي.

جمهوري: هغه حکومت چې په هغه کې د دولت مشر د خلکو له خوا د یوې تاکلې موډي لپاره غوره شي.

جيولوژيکي لوړۍ دوره

دغې دورې له ۲۷۵ خخه تر ۲۳۰ ميليونو کلونو مخکې دوام درلود چې په هغې کې د آسيا او اروبا لوی غرونه او د شمالی امریکا د اپلاش غرونه تشکیل شوي دي.

جهیل: پراخو ولاړ او یو ته وايې چې د وچې په واسطه په طبیعی توګه را چاپره شوې وي، یعنې خلورو خواوو ته پې وجه وي.

څوکه (قله): د غره دېږي لورې نقطې ته څوکه وايې، لکه د بابا د غره لوره څوکه چې شاه فولاډي ده.

څېپ: د سمندرونو یا سمندرګیو د اوږو یوه برخه چې د بادونو د لګډو په سبب په حرکت راخي او د سواحلو خواته پرمخ خي، د څېپ لورې برخې ته اوچ او تېټې برخې ته پې نشیب وايې.

خوان غرونه

هغه غرونه چې د جيولوجي په دريمه دوره کې منځته راغلي دي. دا غرونه لور، غابني غابني، زياتي خورپ، تېږي خوکې او ژوري درې لري، لکه په افغانستان کې د هندوکش غرونه، په امریکا کې د راکي او انديز غرونه او په اروپا کې د الپ د غرونو لري.

خړوبۍ (ايشاره)

له لوره خخه کښته د اوږو راتو پېدلوا ته وايې چې د سیندونو په بهير کې منځته راخي، لکه د وزنو په ھیواد کې د انجلی خړوبې.

خليج: په وچې کې د ژورو پراخو او یو ننوتلو خخه عبارت دي، چې له دريو خواوو په وچې او له یوې خوا په اوږو پورې نښتې وي.

د سيند حوزه: هغه سيمه چې هلته اصلي سيند له خپلولو مرستيالانو سره بهېږي.

زلزله: د ځمکې د قشر (پوتكى) ناخاپي احساسونکې او چتکه لرزو ده چې د راتولې شوې انژۍ د ازدېدو او د مګماد قوي فعالیتونو او باد ځمکې لانډې طبقاتو د نورو عواملو له امله رامنځ ته او کېدای شي د ځمکې پرمخ د زیاتو بللونونو او نورو ملي او خانې دېرو تاوانونو سبب شي.

زاره غرونه

هغه غرونه چې د پالیوزوبک په دوره کې منځته راغلي، لړ لوروالۍ، ګنجي بهه، لږي خورې ژوري درې لري، لکه په شمالی امریکا کې د اپلاش غرونه.

سینند: د اویو بهپللو ته چې په طبیعی توګه ټول کال يا د کال په یوه موډه کې په یوه لوري روانې وي، سینند ویل کېږي. سیندونه معمولًا د سمندرګیو، سمندرونو، جهیلونو، با تاقونو یا نورو سیندونو په لور بهپری. هغه تگ لوري ته چې سینند بهپری، د سینند بستر وایي.

سمندري بندر: د سمندر پر غاره بشار دي چې بهپری په کې لنګر اچوي او د سوداګریزو مالونو ورل او راول په کې ترسره کېږي.

سمندري بهپر

د سمندر د سطحې د اویو سورور (عربض) بهپر دی چې په دوه غوره برخو، تودو او سړو اویو ویشل کېږي، د یو بهپر لپاره د سړو او تودو اویو د بهپر اصطلاح استعمال د شاوخوا د اویو د حرارت په پرتله دي. لکه د ګلف ستريم او کوروشيو د تودو اویو بهپر او د هامبولت (پیرو)، لابرادور او منګویلا د سړو اویو بهپر.

ساحل

د سینند اویو د سطحې او د چې ځمکې ترمنځ ګله پوله ده يا د اویو او چې ترمنځ بلدونکی حد دي.

سرچینه: هغه خای چې سیند ورڅه پیلېږي.

سب تروپیک:

هغه افليم چې په اوپري کې وچه او په ژمي کې مرطوبه او معتدله وي.

ستراتیژیکه سیمه

له هېټي سیمې خخه عبارت ده چې سیاسي، نظامي او اقتصادي پلوه خانګړي ارزښت ولري.

صخره: د تیګو او ډېرو مجموعې ته ویل کېږي چې له یوه یا خو دولونو منزالونو خخه منځته راغلي وي.

طغیان (مستیدل)

د اویو ناخاپي زیافوالی یا د سیندونو سپلابې کېبلو ته وايي چې د زیاتو اورښتونو یا د واورو د چتکې ویلکې په سبب رامنځ ته کېږي.

طول البلد: هغه کرشې چې د شمالی او جنوبي قطب ترمنځ امتداد لري او په عرض البلدونو عمودي وي.

طبیعی منابع: د ګټې اخیستې ور منابع چې الله تعالیٰ هغه د انساناتو په واک کې ورکړي دي، لکه کانونه، حاصل خېزه خاورې، خنګلونه، د اویو قوله، سمندری حیوانات او داسې نور.

اویس طبیعی منابع په دوو غوره ډلو لګښتي او نوي کېدونکو (د یا ګټې اخیستې) ور ویشل شوي دي، د یا ګټې اخیستې منابع، نوي کېږي او بیا بیاد ګټې وروي، لکه له بادونو او لمړ خخه لاس ته راغلي انژۍ او هغه منابع چې د یو خلپې ګټې اخیستې ورو دي، لکه د ډېرو سکاره، نفت او طبیعی ګاز.

عرض البلد

له استوا کرشې سره موازي دایرې دي چې ختیئ او لوپدیئ لوري لري او د طول البلد په دایرو عمودي وي، لویه دایره

ېپه د استوا کربنې او دېره کوچنې ېپه د ۹۰ درجو دایره ده.

غرب الهنډ: دا اصطلاح لومړی خل د کاراين په سمندرګي کې د پرتو تاپوگانو لپاره استعمال شوه. دا تاپوگان له لوی انتيل (کيويا، بهاما، دومنکين، هايتي) او کوچني انتيل (ترینيداد او توباغو) خخه عبارت دي.

غزنۍ آب او هوا: د غزنیو سیمو خانګرې اقلیم دی چې لوروالی (ارتفاع) په کې مهم رول لري، په دې اقلیم کې هوا سره او معمولاً په ژمي کې واوري او باران اوري.

فدرال

د هفو حکومتونو خانګرتیا ده چې د خپلواکو ایالتونو د یووالی په صورت کې تشکيل شوي وي او په سیاسي او نظامي چارو کې د مرکزي حکومت تابع وي.

قطبي اقلیم: هغه ډول اقلیم ته ويل کېږي چې هلته هوا دېره سره او کنګل وي. دا ډول اقلیم د شمالی او جنوبي قطبي سیمو خانګرې اقلیم دي.

کانال: د سیندونو، سمندرونو او سمندرګي تو منځ د انسان په وسیله د حمل او نقل د اسانولو لپاره د چې کيندل دي. **کورنر جزاں (فرماندار کل):** په یوه هېواد يا ایالت کې اداري لور مقام دی چې د انگلستان د هم ګټو (مشترک المنافع) هېوادونو په منځ کې تشریفاتي اړخ لري.

ګلف ستريډ

د تودو او یو بهير د مکسيکو له خلیج خخه له تېرېدو وروسته د کاتانا تر سواحلو پرمخ خي او یا ېپه لوری د اروبا خوا ته بدلون موسي او د شمال لوپديئې اروبا د او یو د تودېبلو سبب کېږي.

لوډه وچه (براعظم)

د سمندرونو، سمندرګي، غرونو تو منځ لوډه وچه ته براعظم وایې، لکه د آسیا، اروبا، افريقا، امریکا، استرالیاو اقیانوسی او انتارکتیکا لوډه وچه.

مدو جذر

د سمندرونو، سمندرګي، خلیجونو او جهیلونو د او یو منظم او یا پرله پسې دوره یې پورته کېدل او بشکته کېدل چې د سیورومي او لمد جاذبې د قوې له امله په ۲۴ ساعتونو کې دوه خلې تکرارکېږي.

معتدله سيمه

داسيمه د شمالی او جنوبي عرض البلدونو د $\frac{1}{2}$ او $\frac{1}{6}$ درجو تو منځ پرته ده او د کال د خلورو فصلونو شته والي دې سيمې له مهمو خانګرتیاواو خخه دي.

محصب: هغه خای دی چې هلته د سیندونو او یو سمندرګي، سمندرونو، جهیلونو یا لوی سیند ته توپېږي.

مرستیال: هغه کوچنې سیندونه چې او یو له شې یا چې اړخ خخه لوی سیند ته توپېږي.

مستعمره: هغه سيمه يا هېواد چې د پردي دولت له خوانیول شوي وي.

هم ګټې (مشترک المنافع) هېوادونه

د هېوادونو خانګرتیاواپه چې په یوه ډول سره ېپه یووالی کړي وي او د یووالی مهمه خانګرتیا ېپه اقتصادي عامل دي، لکه د انگلستان د هم ګټو هېوادونو ټولنه.

وادي: د دوو غرونو تو منځ نسبتاً پراخه ساحه ده چې هلته سیند بهېږي او د انسانانو، حیواناتو او نباتاتو د ژوند لپاره ېپه شرایط برابر کړي وي.

یخچال: د همبشي کنګل پندې او لوډې کتلې دي.